MOST

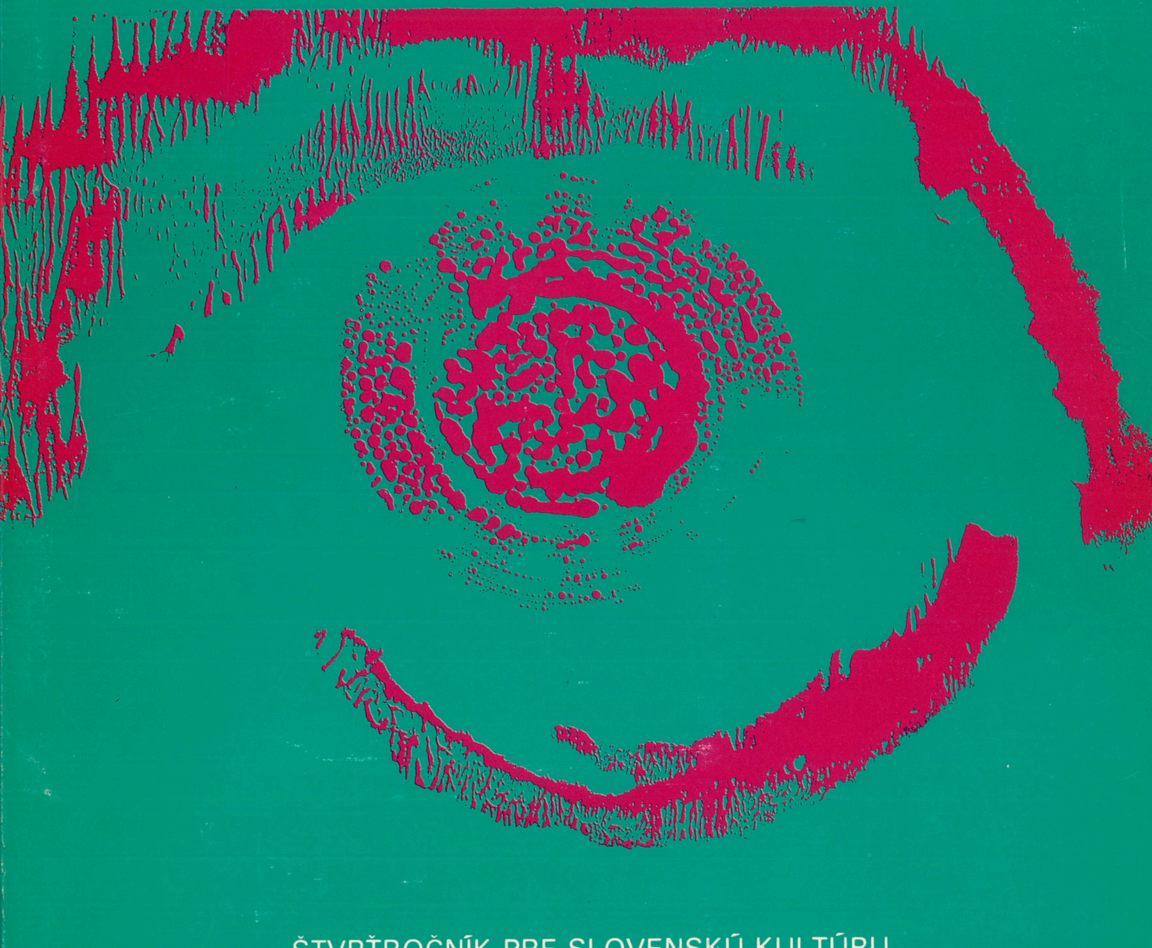

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE
ROČNÍK 30 VOLUME ČÍSLO 1—2 NUMBER

MOST 1983

ROČNÍK-VOLUME 30
ČÍSLO-NUMBER 1-2

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU • A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, USA • Published by the Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA

Predseda: Osv. pán Roger William Gries, OSB, opát kláštora svätého Andreja Svoráda • President: Right Reverend Abbot Roger William Gries, OSB, Saint Andrew's Abbey

Redaktor: Rev. Mikuláš Šprinc • Redakcia: Rev. Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, Wicliffe, Ohio, 44092, USA • Administrácia: Revue Most, The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, 44104, USA

Vychodí v dvojčíslach dva razy do roka • Predplatné: USA a Kanada $8.00. V ostatných krajinách $8.00 alebo protihodnota v tamojšej mene.

OBSAH:

Imrich Kružliak, Cesta k modernej slovenčine *2* • **Augustín Visco,** V jubilejnom roku Virgílius aj v slovenskom odeve *11* • **Karol Strmeň,** Príležitosti: Kto vybral práve tento den?, Tu u nás na juhu, Hrob Andreja Žarnova *24* • **Jozef Špetko,** Východná, juhovýchodná a "severovýchodná" Európa *29* • **Jozef G. Cincík,** Hic sunt leones... *39* • **Vlado Machajdík,** Túžba, Pozdrav, K narodeninám, Vám, Zrod *45* • **Dr. Jozef A. Mikuš,** Dr. Jozef M. Kirschbaum sedemdesiatnik *49* • **Imrich Kružliak,** O kazateľstve *54* • **Jozef G. Cincík,** Básnik Ján Smrek mŕtvy *57* • **Jozef Staško,** "Slovenské Vianoce" na Newyorskej televízii *59* • **Jozef Milučký,** Šesť básní z puknutej amfory: Ticho po pamäti, Sneženie, Noc nad Bernom, Obeta, Provokácia, Vzduch *61* • **Ján Okáľ,** Prvý raz vo Vatikáne *65* • **Pavol O. Hviezdoslav,** Syn *80* •

KNIHY

Jozef Mikuš: **L. H.,** Ferko Skyčák • Jozef Mikuš: **Paul Thorez,** Les enfants modeles • J. Staško: Dilongove patriarchálne vízie • Jozef Staško: Na cestu • A. Prokop: **A. Hlinka,** Slabosť silných a sila slabých • Peter Javorský: **V. Trstenský,** Ako svedectvo • J. Kružliak: **P. H. Jurina,** Šľapaje • Dr. Cincík: **Marián Váross,** Výberová osobná bibliografia *84* •

Imrich Kružliak

CESTA K MODERNEJ SLOVENČINE *

Vzhľadom na geopolitické postavenie starého Slovenska, ktoré obsadili predkovia Slovákov, môžeme tu hovoriť o Praslovákoch, ktorí sa už niekedy v 6.-8. storočí začali formovať v nadkmeňové útvary a ktorých sídla neboli len v karpatskej kotline dnešného Slovenska, ale siahali až do juhovýchodnej Moravy, do Zadunajska, približne po Blatenské jazero, do severného Maďarska a do západnej časti Zakarpatskej Ukrajiny a v 9. storočí možno až do dnešného Sedmohradska, dostala slovenčina medzi slovanskými jazykmi zvláštne postavenie. Hraničila totiž s východoslovanskou, západoslovanskou i juhoslovanskou jazykovou skupinou. Tieto kontakty, ktoré sa v neskorších storočiach prehĺbili najmä s češtinou a poľštinou, určovali aj jej vývoj. Na základe týchto faktov v 18. a 19. storočí Slováci považovali slovenčinu za "všeslovanku", čiže matku slovanských jazykov. Boli to síce romantické názory, ale pre slovenský národný život boli veľkou kultúrnou i politickou posilou. Napriek tomu nemožno poprieť, že slovenčina až doteraz, i pri svojom komplikovanom vývoji má k ostatným slovanským jazykom svojrázny vzťah a stojí k nim vari najbližšie.

Vývin slovenčiny a dejiny slovenského spisovného jazyka súvisia s vývinom slovenskej spoločnosti. A rovnako s vývinom slovenských nárečí, uprostred ktorých sa od historických počiatkov vytvárala stredná slovenčina s typickými znakmi, ktoré sú charakteristické pre západoslovanskú, východoslovanskú i juhoslovanskú jazykovú skupinu. Dnešní jazykovedci predpokladajú, že tieto znaky si stredná slovenčina podržala už z čias pred 10. storočím.

Niektorí starší jazykovedci (Czambel, Trávniček, Kniezsa) zastávali názor, že stredná slovenčina má juhoslovanský pôvod.

---

* Prednesené na akadémii Slovensko-nemeckého kultúrneho klubu v Mníchove dňa 1. decembra 1982, pri príležitosti spomienky na pamätný matičný 12. máj 1932.

Praslováci na svojom pôvodnom území zrejme susedili s predkami dnešných južných Slovanov, čo malo prirodzený vplyv aj na vývoj ich praslovanských nárečí. Predkovia dnešných Stredoslovákov sa asi prví pohli zo svojej pravlasti a tak si ich jazyk zachoval niektoré príbuzné formy s dnešnou južnou slovančinou od najstarších čias. Strednú slovenčinu možno tak považovať za pôvodné nárečie. A neobstojí ani názor Chaloupeckého, ktorý tvrdí, že stredné Slovensko bolo do 13. storočia neobývané a že stredná slovenčina vznikla miešaním rôznych, dokonca aj neslovanských (maďarčina, nemčina, románske jazyky) jazykov.

Dlho sa tiež predpokladalo, že stará východná slovenčina je poslovenčenou poľštinou. Tieto názory sú dnes úplne vyvrátené a je dokázané, že aj východná slovenčina patrí k jazykovej skupine česko-slovenskej, aj keď má niektoré podobnosti s poľštinou a ukrajinčinou. Pre odlišný historický vývoj tohto územia zachovala si však aj svoj odlišný charakter, ako to býva často s okrajovými územiami.

Zaujímavý je aj vzťah slovenčiny a češtiny ako jazykov západnej slovanskej skupiny. Pochopiteľne, že pred 9. storočím nemôžeme hovoriť o slovenčine a češtine v dnešných jazykových pojmoch, ale je dokázané, že stredná slovenčina sa už v 9. storočí celým radom javov líšila od češtiny. Sú to menovite ***dz*** (medza, priadza, hrádza), ale aj celý rad iných zvláštností, týkajúcich sa jerov, prízvuku, intonácie a pod.

Ako u iných národov aj u predkov dnešných Slovákov možno hovoriť o ich kultúrnom jazyku od najstarších čias, najmä od obdobia, kedy začali prijímať kresťanstvo. Na jeho rozvoj pôsobil aj vplyv gréckej a rímskej kultúry, ktorý sa prehlboval tým, že cez Slovensko viedla stará Jantárová obchodná cesta, ktorá spojovala Stredomorie s Baltom. Niekedy v 8. a 9. storočí naši predkovia v dunajskej kotline vytvorili už vyšší, nadkmeňový typ spoločenskej organizácie, čo viedlo k vzniku nitrianskeho a moravského kniežatstva, ktoré sa na začiatku 9. storočia spojili v spoločnú Veľkomoravskú ríšu. Táto ríša pod náporom Východofranskej ríše a uhorských kočovných kmeňov, ale aj vnútornej nejednoty na začiatku 10. storočia zaniká, ale jej jednostoročná existencia stačila vytvoriť politické a kultúrno-náboženské skutočnosti, ktoré ovplyvnili celý ďalší vývoj Slovákov.

Je historicky dokázané, že predkovia Slovákov prijímali kresťanstvo už v 8. storočí, najmä z Talianska a Bavorska. Trvalé korene zapustilo tu kresťanstvo najmä pôsobením byzantských misionárov sv. Cyrila a Metoda, ktorí zaviedli u našich predkov starosloviensky jazyk, kresťanský právny poriadok a novú cirkevnú organizáciu, ktorá urobila Veľkú Moravu nezávislým štátom. Staroslovienčina sa stala prvým spisovným jazykom našich predkov. Na Veľkej Morave sa rýchlo rozšírila a v nej sa vytvárali nielen nové modlitby, bohoslužobné knihy, posvätné texty, ale aj kresťanská terminológia. Tak sa naši predkovia pozdvihli na roveň európskym kultúrnym jazykom – gréčtine a latinčine.

Z dedičstva Veľkej Moravy v období 10.-12. storočia vznikali aj základy formovania slovenskej národnosti a podmienky pre spoločný jazyk. Aj keď sa po zániku Veľkej Moravy Slovensko postupne začlenilo do uhorského štátu, čo viedlo k tomu, že sa od neho politicky oddelilo jazykovo príbuzné územie východnej Moravy a postupne sa vytvorila uhorská politická hranica voči Poliakom na severe a voči južným Slovanom na juhu. Tým sa Slovensko stalo izolovaným územím od svojich slovanských susedov a keďže nemalo ani politické ani kultúrne centrum, stalo sa ľahko súčasťou uhorského štátu. Postupne celé územie rozdelili do komitátov, z čoho sa neskoršie vytvorili pomerne samostatné administratívne jednotky – stolice, ktoré však nijako nenapomáhali rozvoj slovenského kultúrneho jazyka.

Na začiatku uhorského štátu veľkomoravská kultúrna vyspelosť ovplyvňovala aj spoločenský uhorský život a jeho zriadenie. Maďari prevzali veľkomoravskú právnu a administratívnu terminológiu a aj slovanské slová. Vtedy bolo dokonca módou dávať si slovanské mená. Staroslovenský jazyk zohral tak významnú úlohu pri formovaní uhorského štátu. Aj maďarská kresťanská terminológia má slovanský pôvod. Ďalší vplyv slovanského dedičstva Veľkej Moravy prekazila latinská liturgia, ktorá síce dovoľovala domáci jazyk užívať v neliturgických textoch, ale latinčina nastoľovala už novú kultúru, ktorej kozmopolitický charakter zatláčal vzdelanosť v domácom jazyku.

Popri tejto oficiálnej stránke formovania uhorského štátu život slovenského ľudu šiel vlastným smerom najmä v jazykovom ohľade. Stredná slovenčina sa ukázala najdynamickejším nárečím a začala prenikať do západnej i východnej slovenčiny. Že si slovenčina udržala svoj vplyv, vidno najmä z takej skutočnosti ako ***Privilegium pro Slavis*** (Slovenské privilégium) z r. 1381, ktorým panovník zaručoval Slovákom polovicu miest v žilinskej mestskej rade. Počet Slovákov a ich vplyv sa zvyšoval aj v iných slovenských mestách. Tak sa slovenčina presadzovala ako ústny úradný jazyk.

V štruktúre feudálnej uhorskej spoločnosti hrali sprvoti značnú úlohu aj slovenskí mešťania a zemani. Vplyv slovenského prostredia bol miestami taký silný, že sa doňho asimilovali aj zemani neslovenského pôvodu a postupne aj mnohí mešťania. V tomto období bol na Slovensku najvýznamnejším oligarchom Matúš Čák Trenčiansky, z ktorého staršia slovenská historiografia urobila slovenské knieža, čo nezodpovedá pravde, ale jeho význam spočíva v tom, že na svojom dvore mal slovenskú šľachtu, že sa tu pestovala aj slovenčina a že udržiaval úzke kontakty s moravskou, českou a poľskou šľachtou. A keďže sa jeho panstvo rozprestieralo na slovenskom území, malo to značný význam aj pre formovanie slovenskej národnosti a tiež pre prenikanie stredoslovenských jazykových prvkov do západnej slovenčiny. Okrem toho domáci jazyk sa používal popri latinčine aj v úradnom styku.

V 13. a 14. storočí vznikajú už v Európe sociálno-náboženské hnutia ako protest proti moci a bohatstvu vládnucích vrstiev, vrátane cirkevnej hierarchie. Tieto hnutia sa opierali o domáci jazyk. Z tejto doby máme české literárne pamiatky so silnými slovakizmami. Prenikanie češtiny do Uhorska možno badať už od 10. storočia. Ale od 14. storočia nastávajú tu čulé kultúrne styky, ktoré prebiehali hlavne po náboženskej linke a ktoré prinášali aj český jazyk, ktorý používali v pastoračnej praxi. Tento jazyk slovenská národnosť, ktorá sa už jasne formuluje ako významný činiteľ, prijíma za spisovný jazyk. Prenikanie češtiny na Slovensko umožňovali jednak uhorsko-české a tým aj slovensko-české styky. Najsilnejšiu pomoc jej poskytli husitské výboje na Slovensku. Ale čeština na Slovensku nebola len mocenským husitským importom na Slovensko, malo to aj svoje historické a kultúrne príčiny. Na západnom Slovensku sa v 15. storočí čeština akosi prirodzene "udomácňovala" a šírením reformácie prenikala potom aj na stredné a východné Slovensko. Mnohí slovenskí vzdelanci pociťovali príchod češtiny ako pomoc pre slovenskú národnosť, ktorá sa musela formovať za ťažkých podmienok. Okrem toho Slováci vtedy nemali ešte spisovný jazyk, ktorý by plnil celospoločenskú funkciu a pomáhal tak vytláčať latinčinu. Čeština na Slovensku, aj v spisovnej forme, bola od začiatku vystavená silnému slovakizačnému tlaku. A bez slovakizmov na Slovensku takmer neexistovala.

Čo však znamenali slovakizmy v češtine? Životodarnú kultúrnu schopnosť slovenčiny, ktorá vyrastala akoby z podzemia, ale jej silu už nemohol zadržať žiaden cudzí kultúrny či politický vplyv. Čeština sa teda na Slovensku vyvíjala iným spôsobom ako v jej prirodzenom českom prostredí, kde bola zrastená s ľudom a jeho jazykom. Na Slovensku ju prijali evanjelici za jazyk liturgický a vzdelanci za jazyk spisovný, ale ľud užíval a pestoval ďalej svoju slovenčinu. Čeština na Slovensku nemala teda podmienky vlastnej kultivácie; naopak – stále ju nahlodávali slovakizmy, ktoré nielenže narušovali jej pravosť, ale podrývali aj jej trvanie. Okrem toho náboženské zápasy za reformácie a rekatolizácie nepriaznivo pôsobili na integráciu češtiny. Nebolo preto divu, že proti češtine ako spisovnému jazyku reformácie začína už dávno pred Bernolákom vznikať ako kultúrny dorozumievací prostriedok kultúrna západoslovenčina, a súčasne i postupne kultúrna stredoslovenčina. Obe mali podmienky prirodzeného vývoja, lebo vyrastali z potrieb života ľudu, ktorý ich užíval. Tým bola existencia češtiny zo slovenského života vylúčená. Ak sa ešte nejaký čas udržala, to bola iba neschopnosť Slovákov koordinovať svoj nárečový stav a rozhodnúť sa pre vlastnú formu spisovného jazyka.

Koncom 18. storočia prvý krok v tomto smere urobil Anton Bernolák zavedením západnej slovenčiny za slovenský spisovný jazyk. Je hrozným omylom vidieť v tejto snahe maďarizmus, lebo vlastný spisovný jazyk je v každom národe ten najprirodzenejší prejav kultúrne žiť vlastným spôsobom. Treba priznať, že u

Slovákov tento vývoj urýchlili viaceré činitele: najprv čeština, potom zmenená cisárska politika (Tolerančný patent) a napokon ohlas Francúzskej revolúcie. Vplyvom bernolákovcov stala sa Bratislava s katolíckym generálnym seminárom kultúrnym strediskom nového hnutia. Dôvody, ktoré sa predtým užívali a ktoré v češtine videli ideu národnej a jazykovej československej jednoty sa ukázali nereálnymi a neaktuálnymi. Kultúrna západoslovenčina a po nej kultúrna stredoslovenčina vytýčili nový smer slovenského národného vývoja.

Už Bernolákova spisovná západoslovenčina ukázala, že sa na Slovensku začína uplatňovať snaha celospoločenského slovenského kultúrneho jazyka ako nadnárečového činiteľa. Prvky stredoslovenčiny, ktorú som už prv označil za najdynamickejšie slovenské nárečie, prenikali silne už od staročí aj do západnej aj do východnej slovenčiny. Stretáme sa s nimi nielen v Žilinskej knihe, ale aj v Spišskej kázňovej modlitbe, čiže v písomných pamiatkach zo stredoveku. Aj keď Bernolákova západná slovenčina zostala iba jazykom slovenskej katolíckej spisby, katolíci tu prišli s formou vlastného jazyka na základe slovenského kultúrneho vývoja od prvej polovice 18. storočia. Bernoláka tak môžeme považovať podobne za zakladateľa spisovnej slovenčiny ako Štúra, ktorý o polstoročie neskoršie kodifikoval strednú slovenčinu za spoločný spisovný jazyk všetkých Slovákov.

Medzitým do tohto vývoja rušivo zasiahla katolícka Cirkev, ktorá v snahe získať protestantov späť ku katolicizmu, podporila snahu zaviesť za spisovný slovenský jazyk češtinu, ako ju na žiadosť Alexandra Bacha navrhol Ján Kollár, vtedy viedenský profesor slovanských starožitností, obohatenú o niektoré slovenské zvláštnosti. Tento spisovný jazyk, za ktorý sa postavila aj taká autorita na katolíckej strane, ako bol Andrej Radlinský, nazývali staroslovenčinou. Bol to však márny pokus, lebo prirodzený prúd slovenského života nemohli už uspokojiť archaické formy spisovného jazyka, ktoré nevyvierali zo života a potrieb ľudu.

Ľudovít Štúr povýšením strednej slovenčiny za jednotný slovenský spisovný jazyk spravil krok, rozhraničujúci slovenské dejiny. Strednú slovenčinu zvolil za spoločný slovenský spisovný jazyk preto, že je najrozšírenejšia a najpoužívanejšia, že má najväčšiu životaschopnosť a že sa najviac šírila medzi príslušníkmi iných nárečí. Od roku 1843, kedy sa rozhodlo o zavedení jednotnej spisovnej slovenčiny, slovenský život dostal nové tempo. Prvou knihou, ktorá vyšla v tejto slovenčine bol II. ročník almanachu "Nitra". Aj to má samo v sebe symbolický charakter, akoby sa veľkomoravská kresťansko-slovenská Nitra spojovala s novým Slovenskom štúrovskou slovenčinou. Hurban mohol smelo povedať: "Slovenčinou sa Slovensko vzkriesilo". Slovenčina, to nebola akcia proti Čechom, to bola akcia za slovenský život, za udržanie sa Slovákov ako národa.

A tak bola márna všetka snaha Kollárova, Radlinského i Čechov proti slovenčine. Keď Kollár vydal protestnú brožúru proti slovenčine "Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky," mala len na krátky čas ohlas aj u Čechov. Keď Štúr prišiel 21. apríla 1848 do Prahy, česká mládež na ulici demonštratívne spálila Kollárovu brožúru a manifestačne volala: "Sláva zámerom Štúrovým a Hurbanovým".

Zo Štúrovej slovenčiny, ako ju r. 1847 prijali spoločne katolíci i evanjelici na valnom zhromaždení ***Tatrína*** v Čachticiach, sa zrodilo nové Slovensko, ktoré prežíva až po naše časy. Štúrovu snahu nevládali už zabiť ani viedenské "Slovenské noviny", ktoré roku 1850 začala vydávať rakúska vláda proti Štúrovým "Slovenským národným novinám". Z novej slovenčiny vyšla celá plejáda básnikov a ich poéziou, s plodmi tak krásnymi a nesmrteľnými ako Sládkovičove eposy "Detvan" a "Marína", dosiahlo Slovensko po eposoch Jána Hollého "Cyrilo-Metodiáda" a "Svätopluk", ktoré sú holdom Bernolákovej slovenčine, svoj druhý kultúrny vrchol.

Štúr sa neuzavrel pred prijímaním slov z iných slovanských jazykov a hlásal, že slovník je len "hmota jazyka" a jeho "duch" že je zvuková a gramatická stavba. Gramatikárom Štúrovej strednej slovenčiny sa stal Martin Hattala. Túto slovenčinu prijali všetci Slováci, ale na školách a v úradoch viedenská vláda nadiktovala užívanie "staroslovenčiny", čiže neživej archaickej reči. Cudzia moc ešte aj v takejto veci chcela diktovať Slovákom.

Keď Slováci po nepodarenej revolúcii predsa dosiahli aspoň založenie Matice slovenskej, slovenčina sa stala duchovným majetkom Matice a z nej a cez ňu prechádzala potom do slovenských časopisov, kníh a spolkov. Turčiansky Sv. Martin sa stal slovenským kultúrnym strediskom a hoci Maďari po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 zostrili protislovenskú politiku a zakázali Maticu slovenskú i slovenské gymnáziá, jedno nemohli zakázať a zničiť: spoločnú slovenčinu, ktorá udržala Slovákov národom aj v časoch najtvrdšieho útlaku a pomohla im dožiť sa národného oslobodenia roku 1918.

Slovenčina ako spisovný jazyk je však živým organizmom národa a ako taký sa vyvíja a musí prijímať potrebné zmeny. To bol aj osud spisovnej slovenčiny, ktorá sa od roku 1918 tiež, funkčne aj obsahom, musela prispôsobovať novému národnému životu. V jej novom vývoji nastalo niekoľko zlomov. Najprv roku 1931, keď vydaním prvých ***Pravidiel slovenského pravopisu*** ju chceli nadviazať na češtinu preberaním slov z českého slovníka. Táto snaha vyvolala búrku odporu najmä mladej slovenskej inteligencie, ktorá sa postavila za jazykovú čistotu slovenčiny, to jest proti čechizmom, germanizmom i maďarizmom. Vznikol tzv. matičný úzus, ktorý presadzoval časopis ***Slovenská reč*** v redakcii Henrika Bartka, ktorý vychádzal až do roku 1939. Matičný úzus žiadal zachovávať domáci slovný poklad a opierať sa o stav, aký je v nárečiach a u dobrých spisovateľov. Tento úzus sa presadil v ***Matici slovenskej*** na zhromaždení 12. mája 1932 a jeho výsledkom boli nové ***Pravidlá slovenského pravopisu***, ktoré platili až do roku 1953. Držali sa zásady "jazykovej svojskosti". Táto snaha pomohla slovenčine, vytvorila z nej kultivovaný vyspelý jazyk a zachovala jeho čistotu a krásu.

Po roku 1945 neodstránili matičný úzus, ale v socialistických pomeroch spisovný jazyk ako komunikatívny prostriedok zapájali čím ďalej tým viac do nového politického procesu. Okrem toho rozvojom technicko-priemyslovej revolúcie, rozšírením rozhlasu a vznikom televízie pribudli spisovnému jazyku aj u Slovákov nové kvantitatívne i kvalitatívne úlohy. Nový režim sa snažil okrem toho demokratizovať slovenčinu, čo vyúsťovalo často do vulgárnosti a škodilo čistote jazyka. Pestovaním jazyka sa na Slovensku po prvý raz v dejinách zaoberá veľký štáb pracovníkov v ***Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie***

vied, ktorý roku 1953 vydal tretie Pravidlá slovenského pravopisu (odstránil *y* v slovesných tvaroch minulého času, zjednodušil písanie predpôn ***s*** a ***z*** ako aj predložiek ***s, so, z, zo*** a písanie dĺžok v cudzích slovách), šesťdielny ***Slovník slovenského jazyka*** (1959-1968), vydáva časopis ***Slovenská reč***, ktorý je orgánom pre vedecký výskum slovenského jazyka a mesačník ***Kultúra slova*** s praktickými návodmi ako správne písať po slovensky.

Tým je doteraz zavŕšený vývoj slovenčiny, ale nijako nie je uzavretý jej ďalší rozvoj a reformy. Spisovný jazyk sa bude vždy vyvíjať ako živý organizmus; bude sa ďalej zdokonaľovať, modernizovať a rozširovať o nové slová a nové formy. Ale pritom všetkom zostane stále spoločnou hodnotou národa, ktorou sa nevytvára len naša slovesná kultúra v jej najrôznejších žánroch, ale ktorou sa pestujú aj medziľudské vzťahy. Slovenčina, naša materská reč, vyžaduje si preto našu úctu a lásku, aby bola obrazom i odrazom nášho života.

Augustín Visco

V JUBILEJNOM ROKU VERGÍLIUS AJ V SLOVENSKOM ODEVE

Kto sa cíti byť duchovne 'vergíliánom', a teda paladínom Eneasa, mal sa z čoho radovať v roku 1981, keď sa v celom kultúrnom svete slávilo druhé milénium smrti Publia Vergília Maróna.

Boli to opravdivé kultúrne preteky. Francúzi napríklad sa vytiahli pri tejto príležitosti s novým vydaním Aeneidy vytlačenej po prvý raz pre Napoleona ešte v roku 1804. Je v nej originálny text povedľa s francúzskym prekladom od Jacques Delilla. Taliani ukazujú s hrdosťou a s úctou stránky z in-folio, ktoré prinášajú vybrané state z Eneidy, preložené Filipom M. Pontanim so štúdiou od T. S. Eliota a s dvanástimi originálnymi ilustráciami od Renáta Guttusa (Edizioni dell'Elefante). Jeden z najväčších talianskych latinistov a znalcov Vergília Ettore Paratore[1] koordinoval prácu na objemnej vedecko-divulgatívnej publikácii 'Itinerari Virgiliani',[2] v ktorej špecialisti latinisti, historici a archeológovia zostavili na základe Eneidy mapu miest, kde sa v údolí Tiberu odohrali hrdinské činy Enea, vedúc čitateľa v jednotlivých odsekoch akoby za ruku po šľapajach zanechaných Vergíliom: 'I luoghi padani', 'Lazio virgiliano', 'Luoghi virgiliani della Campania' (Posillipo, I Campi Flegrei, Palinuro), 'Virgilio e la Puglia' a posledný odsek 'La Sicilia di Virgilio'. Zdá sa, akoby talianski vedci chceli vyzdvihnúť, že Vergílius vo svojej poézii dal vždy pocítiť svoju 'anima italica'.

Pri tejto jedinečnej príležitosti usporiadali Taliani v dňoch

---

[1] Ettore Paratore, profesor latinskej literatúry na rímskej univerzite 'La Sapienza', pripravil do tlače pre vydavateľa Arnoldo Mondadori Editore ešte v roku 1978 vedeckú edíciu Eneidy v šiestich zväzkoch so širokým komentárom.

[2] K publikácii dal podnet Taliansky národný výbor pre oslavy druhého tisícročia smrti Vergília. Vyšla u Silvana Editoriale v Miláne.

19.-24. septembra 1981 aj veľkolepé medzinárodné sympózium, a to v Mantove (kde sa v neďalekej dedinke Andes 15. októbra roku 70 pr. Kr. Vergílius narodil), v Ríme (kde literárne pôsobil) a v Neapole (kde je pochovaný).

Popri sympóziách a edičných podujatiach Taliani usporiadali od 22. septembra 1981 do 31. januára 1982 zaujímavú výstavu v rímskom Campidogliu pod titulom 'Enea e Lazio: archeologia e mito'.[3] Výstava bola rozdelená na dva sektory: prvý sektor zvýrazňoval situáciu Lácia medzi bronzovým a Augustovým vekom, kým druhý sektor analyzoval vývin mýtov a legiend spojených s menom Enea, a to aj vo svetle najnovších archeologických nálezov. Krok za krokom, v pätnástich sieňach, výstavné skrinky ukazovali 500 vzácnych archeologických pozostatkov, ktoré vyšli na svetlo v posledných 25 rokoch, akoby spontánny kontrapunkt k pôvodu legendy Enea v Láciu ako aj k svedectvu samých veršov Eneidy. Lácio, ktoré azda poznal Vergílius osobne, bolo predstavené v prvých piatich sieňach výstavy, kým ďalších 10 sieni bolo rezervovaných trom rozličným hypotézam legendy o Eneovi.

Prvá hypotéza sa týkala príchodu Enea hneď po zničení Trója. Eneas našiel teda Lácio bronzovej doby. Túto historickú skutočnosť predstavovali tri siene.

Druhá hypotéza sa vzťahuje na jednu málo poznanú legendu, podľa ktorej Eneas založil mesto Rím. Z tohoto dôvodu ho cisár Augustus rád predstavoval ako predka svojej rodiny a v tomto ohľade majstrovské Vergíliovo dielo je v zhode s námetmi, ktoré boli vzácne Augustovej propagande. Túto verziu možno nájsť u gréckych historikov onoho času, ktorí si veľmi radi predstavovali Rím ako helenistické mesto. Štyri siene podávali archeologický pohľad na Rím medzi VI. a V. storočím pr. Kr. Kapitolská vlčica (lupa capitolina) by tak zapadala do súvislostí V. storočia. Vlčica sama osebe, podľa mienky odborníkov, ako umelecký výtvor, nemá dátumu. Je to jednoducho symbolický predmet úplne opotrebovaný časom. Možno ju azda umiestniť do V. storočia pr. Kr., bez dvojčiat, lebo vtedy ešte nevznikla legenda o Romulovi a Rémovi, o ktorých sa začína šíriť povesť až v IV. storočí pr. Kr.

---

3) Viď Catalogo, Fratelli Palombi Editori, Roma 1981.

Tretia hypotéza hovorí, že legenda o Eneovi vznikla z politických dôvodov v miestnom prostredí, totiž v náboženskom ovzduší mesta-svätyne, v Lavíniu, ktoré vraj založil Eneas. Po jeho smrti syn Ascanius založil s občanmi Lavínia Albalongu. Z dynastie kráľov Alby vyšli neskoršie Romulus a Rémus. A tak posledné siene výstavy predstavovali výber sôch (poväčšine zo IV. storočia pr. Kr.), nájdených pri vykopávkach blízko Pratica di Mare (niekdajšie Lavínium).

Až zaráža historická priesvitnosť starodávnych mien v toponymoch moderného miestopisu Lácia. Spoznávame tu historické mená ako Albalonga, Colli Albani, Nemi, Preneste, Tivoli, Nomentum, Equi, Volsci, Circeo, Terracina, Alatri atď.

Aj v centrálnom Taliansku sa našli archeologické nálezy, ktoré svedčia o vzťahoch medzi Itáliou a svetom, z ktorého pochádzal Eneas. Pre vedcov nie je však ľahké dokázať, nakoľko tieto vzťahy boli úzke, ani či legenda o príchode Enea do Lácia na konci bronzového veku má reálny historický podklad. Akokoľvek, v Lavíniu (dnešné Pratica di Mare) sa pokračuje vo vykopávkach najmä okolo hrobky Enea, okolo dvanástich oltárov a okolo veľkej svätyne, v ktorej sa doteraz našlo asi 70 votívnych sôch, ktorých vek siaha až do obdobia medzi VI. a II. storočím pr. Kr. Je to zaiste jedinečná dokumentácia umenia v starodávnom Láciu. Na výstave sa po prvý raz ukazovalo návštevníkom niekoľko reštaurovaných sôch, medzi ktorými bola aj slávna Minerva s Tritonom (V. storočie pr. Kr.), jedinečný exemplár kultu, ktorý siaha vo svojich počiatkoch do antického Grécka a ktorá sa hneď stala reprezentačnou postavou celého tohto kultúrneho podujatia.

V rozličných vedeckých a oslavných podujatiach Taliani s hrdosťou vyzdvihujú široký ohlas a hlboký vplyv Vergília nielen na latinskú, európsku, ale aj na celosvetovú literatúru.[4]

Už Horácius sa stal veľkým priateľom Vergília. Obdivoval ho ako génia, venoval mu aj jednu lyrickú báseň (viď Odi, I.3) a viackrát ho spomenul vo svojich Satirách. Titus Livius v prvej

---

4) Cfr. G. Bonfante, Virgilio e lo spirito di Roma, in: Bimillenario Virgiliano 1981-82, Roma, 1981 a cura del Sindacato libero scrittori italiani.

knihe svojich Histórií tiež čerpá z Eneidy. Vergílius ovplyvnil však nielen Horácia a Lívia, ale aj Tibulla a Propercia, ktorý napísal: Nescio quid maius nascitur Iliade. Sláva Vergília sa ešte viac rozšírila, keď jeho básnické dielo preniklo do škôl ako učebný text, a to hneď od prvých storočí po Kr. Svedčia o tom niektoré sgrafity v rímskej svätyni menovanej 'Basilica Argentaria del Foro di Cesare', vyryté zaiste žiakmi, ako aj sgrafity jeho veršov na múroch v Pompei. Latinisti jednoznačne tvrdia, že latinská poézia a próza po Vergíliovej smrti (v roku 19 po Kr. v Brindisi), žili poväčšine z jeho dedičstva. Napodobňovali ho napr. Columella, Ovídius, Petronius, Seneca a Statio. Polibius ho preložil do gréčtiny. Aj Tacitus sa ocitol pod jeho vplyvom. Dokonca i kresťania sa nechali okúzliť Vergíliom, keď v jeho štvrtej ekloge vybadali proroctvo o Kristovi, ktorý má prísť.

Vyjadril to neskoršie Dante keď napísal:

> Konal si ako ten, kto kráča nocou
> so svetlom vzadu, takže sám v tmách tenie,
> no za sebou už osvecuje chodcov,
>
> keď vravel si: 'Hľa, nový vek sa klenie,
> spravodlivosť sa navracia a k mestám
> už z neba schádza nové pokolenie'.[5]

Prudentius sa stal neskoršie kresťanským Vergíliom a zaiste sa mu nemohlo dostať väčšej cti. Sv. Augustín nazval Vergília 'poeta noster'.

V stredoveku Vergílius zosobňuje takmer všetku vedu a jeho diela sa stávajú popri Biblii takmer posvätnými textami. Ba rozšírila sa aj povesť o čarodejníckej moci Vergília a jeho texty sa používali pri veštbách. Je známe, že VIII. a IX. storočie boli pomenované 'aetas Vergiliana'. Z latinskej literatúry vplyv Vergília prechádza neskoršie aj na hrdinské anglosaské a medieválne nemecké básne. Tiež počiatky francúzskej poézie prezrádzajú vplyv Vergília. Aj Chanson de Roland (okolo r. 1100) by nebola

---

5) Viď Dante Alighieri, Očistec, XXII., 67-72, preložil V. Turčány a J. Felix, Tatran, Bratislava, 1982.

mohla uvidieť svetlo sveta bez poznania Vergília. Na nemeckej pôde 'Nibelunghi' pocítili vplyv Vergília prostredníctvom Francúzska. Celá prvá kantika Danteho 'Pekla', dýcha Vergíliom, ktorý mu bol 'Maestro, Padre e Duca'. Dante spomína narodenie Vergília v Andes (dnešné Pietole) v roku 70 pr. Kr. nasledovne:

A šľachetný ten tieň, preň vyníma sa
Pietola tak, že Mantova je v tieni,
i tento náklad z duše mi sňal zasa.[6]

On nám aj referuje o živote a diele Vergília:

Vidiac ho týčiť sa stred pustej nivy,
zvolal som: 'Zmiluj sa a pozri sem,
už či si iba tieň, či človek živý!'

Ozval sa: 'Človek nie som, iba tieň.
Otčinou mojou bola Lombardia,
Mantovu mal som za dedovizeň.

No na svet prišiel som až za Júlia
a večný Rím som videl za Augusta,
keď prekvitala idolatria.

Básnik som bol a peli moje ústa
o Éneovi, ako beží z Tróje,
keď nad tlejúce strechy plameň šústa.[7]

Ako Danteho sprevádza v záhrobí Vergílius, tak dávno predtým dal Vergílius sprevádzať Enea Sibylou. Dojímavé sú prvé slová, ktorými sa Dante obracia na Vergília:

---

6) Cfr. Dante Alighieri, Očistec, XVIII., 82-84, preložil V. Turčány a J. Felix, Tatran, Bratislava, 1982.

7) Viď Dante Alighieri, Peklo, I., 64-75, preložil K. Strmeň, ilustroval J. G. Cincík, úvodnú štúdiu napísal Prof. A. Cronia, Cleveland-Roma-München, Slovenský ústav, 1965.

Ty si môj učiteľ a autor milý,
len od teba mám vznešenosť a krásu
vzletného štýlu, čo ma preslávili.[8]

Môžeme sa domnievať, že aj Dante pokladal Vergília za najučenejšieho básnika antiky, veď ako ináč sa mohol dopustiť anachronizmu dať sa práve od neho poučiť v kresťanskej teológii v XI. speve Pekla. Dante potvrdzuje aj vplyv Vergília na latinského básnika Statia, keď mu vkladá do úst nasledovné tercíny v XXI. speve Očistca:

O Eneide vravím, o jej sile:
matkou i dojkou bola mojej básni;
bez nej môj spev by neválil pol byle.

A môcť tak žiť, keď Vergílius jasný
žil na svete, ja by som mimoriadne
rok nedbal sdĺžiť tu svoj exil časný.[9]

Aj Danteho kniežacie údolie v VII. speve Očistca pripomína údolie vo Vergíliovom podsvetí (VI., vv. 679 an.)[10]
Naozaj iba Dante – ako sa vyjadril E. Paratore – mohol porozumieť medzi básnikmi duchovnú výšku Eneidy.

Za humanizmu a renesancie vplyv Vergília sa ešte viac prehĺbil. Petrarca dával prednosť Vergíliovi a Cicerónovi pred všetkými ostatnými autormi latinskej literatúry. Mnoho z Vergília nachádzame aj v diele Ariosta (Orlando Furioso) a Tassa (Gerusalemme liberata). Aretino, Giraldi a Metastasio sa inšpirovali tiež Vergíliom. Manzoni, Pascoli i Carducci ho neprestajne čítali a obdivovali. Ešte v posledných rokoch Ungaretti napísal elégiu 'Palinuro'.

---

8) Cfr. Dante Alighieri, Peklo, I., 85-87, preložil A. Žarnov a M. Pažitka, Cambridge, Ont., Kanada, Dobrá Kniha, 1978.

9) Viď Dante Alighieri, Očistec, XXI., 97-102, preložil V. Turčány a J. Felix, Tatran, Bratislava, 1982.

10) Viď ibidem, str. 63.

Ale aj von z Talianska povesť Vergília sa rozšírila po celej Európe. V Anglicku Chaucer a Spenser sú hlboko dotknutí vplyvom Vergília (viď Faerie Queen). To isté možno povedať o Marlowovi a Miltonovi. Aj Portugalec Camoês vo svojom diele 'Lusiadi' prezrádza vplyv Vergília. Vo Francúzsku Montaigne, V. Hugo a Sainte-Beuve vyzdvihujú uňho magickú silu latinského génia. V Nemecku Lessing čítal Vergília a nazval svoje dielo o estetike 'Laokoon', inšpirujúc sa na známych veršoch z Vergília (kniha II.). Goethe nazval Vergília 'himmlisch und schön'. Aj Schiller a Hölderlin prekladali z Vergília.

* * *

Spontánne sa vynára otázka, v akej miere dokázal Vergílius ovplyvniť aj slovenský kultúrny kontext. Nie je azda od veci hneď pripomenúť, že Vergília pravdepodobne poznali na Slovensku už v IX. storočí vďaka prítomnosti aj talianskych misionárov na slovenskej pôde. Odkedy potom pápež Hadrian II. prijal bratov Cyrila a Metoda v Ríme, slovenskí vzdelanci mali častejšie možnosť navštíviť Taliansko, ako aj možnosť študovať na talianskych univerzitách.[11] Čo sa prekladovej literatúry týka, J. Felix zistil, že jej počiatky spadajú až do obdobia humanizmu.[12] A ako inde, tak aj na Slovensku, humanisti sa orientovali predovšetkým na literatúru latinskú a grécku.[13] Aj najväčšiemu slovenskému humanistickému básnikovi Martinovi Rakovskému (1535-1579) nemohol uniknúť duch veľkého Vergília. Zostáva skutočnosť, že z rímskych autorov sa najviac inšpiroval práve Vergíliom. V zbierke 'Elégie et epigrammata' spomenul ho Rakovský nasledovnými veršami:

---

[11] Pozri M. S. Ďurica, Padovská Universitas Studiorum a Slováci, in: Slovák v Amerike, Middletown, Pa., USA, vol. LXXXII., 1972, str. 823-25; ako aj 'La fortuna del Petrarca nella letteratura slovaca', in: Il Mondo Slavo VI., Padova, 1976, str. 16.

[12] Cfr. J. Felix, Slovenský preklad v perspektíve histórie a dneška, Romboid, Bratislava, 1968, č. 2, str. 3 a n.

[13] Viď M. Okál, O prekladaní antickej literatúry na Slovensku po druhú svetovú vojnu, Listy filologické, 88 (1965).

> Básnici nemôžu rásť, ak mecenáš nedá im pomoc;
> preto sa každý snaží dákeho priaznivca nájsť.
> Vergília by bola zastrela temnota lesa,
> Ovídius by dnes nám tak isto neznámy bol,
> keby tomuto Piso a onomu Maecenas slávny
> nebol láskavou rukou patričné prostriedky dal.[14]

A v reči 'O dôstojnosti a užitočnosti škôl' (1557) cituje aj Vergília: 'V dejinách často čítame, koľko dokázala rečnícka skúsenosť nielen v mieri, ale aj vo vojne, ako aj Vergílius píše o vzbure: Ak náhodou uvidia dákeho muža, stíchnu a napnute počúvajú'.[15]

Avšak až v XVII. a v XVIII. storočí zjavujú sa postupne aj preklady z antických autorov do národného jazyka. Najskôr to boli len menšie či väčšie úryvky z Vergília, Cicerónа, Senecu či Platóna a iných latinských a gréckych autorov. Felix v citovanej štúdii pripomína, že išlo len o preklady príležitostné, majúce teda hodnotu iba ilustratívnu. Preklady tohoto druhu možno nájsť v spisoch viacerých slovenských súvekých autorov, ako napr. u Jána Milochovského (1630-1684), ďalej u Hugolína Gavloviča (1712-1787) ako aj u Jozefa I. Bajzu (1755-1836). Pavol Jakubovič preložil v roku 1813 prvý spev Eneidy, uverejniac ho v Palkovičovom Týdenníku II., 1813, str. 35-37. Felix poznamenáva, že tento Jakubovičov preklad do bibličtiny stál na tej istej jazykovej i odbornej úrovni ako preklady Jiřího Palkoviča (I. spev Homérovej Iliady) a od Samuela Rožnaya (Antológia prekladov).[16]

Aj Matej Holko ml. (1757-1832), literárny historik Solennií,[17] zaoberal sa veľkými európskymi básnikmi, medzi inými Vergíliom, Dantem, Calderonom, Klopstockom a inými v práci: 'Observationes quaedam de artibus elegantioribus et mythologia gentili atque christiana' (Niektoré pozorovania o krásnych umeniach a mytológii pohanskej a kresťanskej).[18] Súčasný literárny historik K. Rosenbaum poznamenáva, že v '20 a '30 rokoch minulého storočia ideálom literatúry sa stala 'klasičnosť' chápaná v bežnom slova zmysle ako 'dokonalosť' literárneho diela. J. Kollár v 93. znelke spevu Slávy dcéry tvrdí, že vidí svojich predchodcov v dlhom rade básnikov rozličných epoch a národov, medzi inými aj vo Vergíliovi. Celkove však vzťah k antickej literatúre v období slovenského národného obrodenia je diferencovaný. Autori sa usilujú prekonať vplyv antickej literatúry a vyrovnať sa s klasickým programom, samozrejme, každý podľa svojich umeleckých vlôh. Samo Chalupka napr. zdôrazňuje viac význam drobnej ľudovovýchovnej práce medzi mešťanmi a roľníkmi pred úlohami eminentne vzdelaneckými. Dosvedčuje to aj jeho list 'slovenskej mládeži do Prešporka' v roku 1839, kde píše: '...Cože prospěje pravdy Kantovej řeči hlásati, co Homera, Virgilia do slovenské haleny oblékati? Neznamená-li to některé dilettanti lahůdkami krmiti, onoť při tom národ hladem a žízní mře?'[19]

---

[14] Pozri Martin Rakovský, Zobrané spisy, preložil M. Okál, Bratislava, SAV, 1974, str. 90.

[15] Ibidem, str. 140.

[16] Cfr. J. Felix, op. cit., str. 5.

[17] 'Solennia... bibliothecae... Kis-Hontanae' bol úradný zborník rozpráv, rečí a príležitostných básní Učenej Spoločnosti malohontskej. (Erudita societas kishontensis). Solennia vychádzali od roku 1809 až do roku 1842 s prestávkou v rokoch 1832-40.

Zatiaľ v katolíckych kruhoch bernolákovské hnutie, aj keď zaiste nezabúda na drobnú ľudovovýchovnú prácu (viď dielo Juraja Fándlyho a iných bernolákovcov), nachádza v Jánovi Hollom umelecky najnadanejšieho básnika, ktorý našiel pozitívny vzťah k antickej literatúre, usmerniac tematicky svoju klasicistickú tvorbu do slovenského prostredia.[20] Avšak treba pripomenúť, že Hollý vo svojich dvadsiatich rokoch sa domnieval, že umelecky hodnotné verše možno skladať iba v latinčine. Sám aj zložil také elegické distichá, 'žebi sám i Ovid tito za svoje uznal' a jeho hexametrom vraj 'bi i sám Virgil toľikú bol závidel hod-

---

18) Viď Dejiny slovenskej literatúry, II., SAV, Bratislava, 1960, str. 72 a n.

19) Ibid., str. 385.

20) Ibid., str. 201.

nosť".[21] Jeho prechod k slovenskému básnictvu je naznačený v básni 'Podbúdzáňí Ňemnislava, abi sa na skládáňí slovenskích básňí oděvzdal', v ktorej Hollý obracia sa v skutočnosti k sebe samému, ako to objavila literárna historička M. Vyvíjalová.[22]

Mladý seminarista J. Hollý začal prekladať Vergíliove eklogy už počas štúdií v trnavskom seminári. Roku 1824 vydal svoju prvú knižnú prácu prekladov z antickej poézie pod názvom: 'Rozličné básňe hrďinské, elegiacké a lirické z Vergilia, Teokrita, Homéra, Ovidia, Tirtea a Horáca'. Zaujímavá je obšírna stať o prozodických otázkach (Prozodia o dlho – a krátkozvučnosti Slovek [Syllabarum]), ktorú Hollý umiestnil na čele knihy. O štyri roky neskoršie vyšiel v Trnave aj Hollého preklad Vergíliovej Eneidy.[23]

Literárni historici J. Vlček, J. Felix a K. Rosenbaum a hlavne V. Turčány, kvalifikujú Hollého preklady ako významný prekladateľský a umelecký čin. Vlček neváhal vyjadriť otvorene svoj obdiv, keď doslovne napísal: 'Opäť sa čudujeme vernému zmyslu, vybrúsenej prozódii a bohatej poetickej reči, ktorú si slovenský prekladateľ utvoril bez predchodcov a vzorov'.[24] J. Felix poznamenáva, že s Hollým sa zjavuje na Slovensku nielen prekladateľ-filológ, ale už 'prekladateľ-básnik' veľkého formátu, ktorý vedome a zámerne ašpiroval na 'vysoké umenie aj vo svojich prekladoch'.[25] Aj Rosenbaum vyzdvihuje fakt, že pre Hollého preklady boli overením si nielen vlastného básnického talentu, ale aj skúškou bernolákovskej slovenčiny, v ktorej predtým nevznikli nijaké význačné básnické diela. Estetickú stránku

---

21) Pozri V. Turčány, Potrebnosť poetiky, in Slovenské pohľady, 1973, č. 11, str. 4.

22) Ibid., str. 4.

23) V. Turčány zistil, že Bukoliky a Eneida predstavujú vyše osemdesiat percent všetkých preložených veršov zahrnutých do súborného diela J. Hollého. Pozri V. Turčány, Vergílius a Hollý, in Slovenské pohľady, 1974, č. 11, str. 75.

24) Cfr. J. Vlček, Dejiny slovenskej literatúry, 3. vyd., Martin, 1933, str. 67.

25) Viď J. Felix, op. cit. str. 5.

Hollého prekladov bol už predtým zdôraznil Štefan Krčméry, keď poukázal, že Hollý ako 'prvý veľký básnik slovenčiny' práve na svojich prekladoch vybrúsil západnú slovenčinu, uvedenú Bernolákom, na 'krásnu reč poetickú', ktorú potom uplatnil vo svojej pôvodnej tvorbe.[26] V. Turčány referuje o rakúskom maliarovi Fridrichovi Kaiserovi, ktorý portrétoval J. Hollého niekedy koncom r. 1839 na madunickej fare. Kaiser maľoval Hollého v jeho pracovni preplnenej básnickými skladbami a ozdobenej podobizňami Vergília, Danteho, Petrarcu a Tassa. 'Maľuj ma, ako sa maľujú básnici' – povedal vraj Hollý maliarovi a pritom ukázal na Vergíliov obraz. Turčány zdôrazňuje, že aj keď sa Hollého básne napájajú zo všetkých žriedel antiky, Vergílius mu je najvyšším učiteľom, ako to dosvedčujú i jeho preklady.[27] Aj keď bol Hollý v súkromnom živote nadmieru skromný človek, ako pripomína V. Turčány, ako básnik vedel o veľkosti svojho umenia, ktoré neváhal prirovnať k Vergíliovi a Ovídiovi. Bol hrdý, že jeho preklad Eneidy bol priekopnícky čin najmä dôsledným prebásnením Vergíliovho diela v časomiere. Veď vtedy Česi ešte nemali Eneidu preloženú. Poliaci a Rusi ju mali, avšak nie v časomiere. Vergílius mal teda veľký význam pre Hollého umelecký rast a mohlo by sa povedať, že mu bol 'Maestro, Padre e Duca', ako už pre Danteho. Vergílius sa mu stal aj priamym popudom napísať veľkorysý slovenský epos, 'Svätopluk' '...aspoň na tú nótu a módu' (Eneidy), ktorého mu kanonik Jur Palkovič vydal v Trnave v roku 1833.

Ako už v spomínaných dielach veľkých európskych básnikov, aj vo Svätoplukovi Vergílius zanechal markantné stopy svojej poetiky. Rosenbaum ich nachádza v úvodnom vzývaní Múzy, v charakteristických epitetách, v opisoch účasti hrdinov v bojoch,

---

26) Cfr. Výber z diela IV., Bratislava, SVKL, 1955, str. 32.

27) V. Turčány sa už od rokov venuje sústavnému štúdiu J. Hollého. Vyšli doteraz nasledovné práce: 'Strofika v poézii Jána Hollého', 1971; 'Stretnutia', in Romboid, 1971, č. 5, str. 50-56; 'Na krásnu záhradu Hollého Jána', 1972; 'Potrebnosť poetiky', in Slovenské pohľady, 1973, č. 11, str. 3-10; 'Vergílius a Hollý', in Slovenské pohľady, 1974, č. 11, str. 75-87; 'O príhodách v utešenom háji', in Slovenské pohľady, 1976, č. 12, str. 92-96; 'Hollý vo výbere a interpretácii V. Turčányho', 1976.

vo včleňovaní monológov a dialógov do deja, v klasickej objektivizácii rozprávania hrdinov o sebe samých k sebe samým.[28]

Okolo zakladateľa modernej slovenskej poézie Jána Hollého, rozširuje a upevňuje sa stále viac okruh vedcov[29] básnikov[30] a dokonca i záujem komunikačných prostriedkov.[31]

Od čias J. Hollého literárna história nezaregistrovala po dlhé desaťročia žiadny významný preklad z Vergília. Môžeme sa však domnievať, že Vergílius po Hollého prekladoch akoby napĺňal svojím duchom slovenské kultúrne ovzdušie, v ktorom spisovatelia a básnici vdychovali jeho vplyv bez toho, že by si to priamo uvedomovali. Muselo sa však čakať až do roku 1969, keď Tatran vydal moderný preklad V. Bunčákovej, ktorá spolu s M. Okálom, Šafárom, Špaňárom, Mihálikom, Šimovičovou, Žigom, Hrabovským a Turčánym patrí do nepočetnej skupiny produktívnych prekladateľov z antických literatúr. Keď sa vysokoškolského profesora M. Okála v jednom interview pýtali, prečo je na Slovensku tak málo prekladov z antickej literatúry, on im zacitoval Hurbanove slová: 'Oplačú kedysi národy tú mrzkú slepotu svoju, keď zavedené dali si vysánkovať klasicizmus gréckorímsky zo škôl svojich'.[32] Horespomínaní prekladatelia prešli ešte starými gymnáziami, na ktorých latinčina bola jedným z najdôležitejších predmetov. Dnes sa latinčina vyučuje iba na univerzite, kde sa absolventi nedokážu dostať ani na takú úroveň jazykových znalostí, na akej boli niekdajší maturanti gymnázií.

---

28) Pozri Dejiny slovenskej literatúry II., SAV, Bratislava, 1960, str. 209.

29) Viď objavnú prácu M. Vyvíjalovej: 'Mladý J. Hollý', Bratislava, Tatran, 1976.

30) Po krásnom Kostrovom preklade Selaniek, hlásia sa k Hollému súčasní básnici: Beniak, Kraus, Mihálik, Rúfus, Mihalkovič, Feldek a Mikula, ako to dosvedčuje básnik V. Turčány. Viď jeho príspevok: O príhodách v utešenom háji, Slovenské pohľady, 1976, č. 12, str. 96.

31) Od 1. decembra do 30. decembra 1975 zaznieval denne zo stanice Devín prvý národný epos, Svätopluk, v prednese národného umelca Viliama Záborského s komentárom od V. Turčányho. Ibid. str. 95.

32) Cfr. M. Okál, Otázky a odpovede o problémoch prekladu, in Romboid, 1968, č. 2, str. 71.

Ako sa však Slovensko zapojilo do osláv Vergília? Kto sa obráti listovne na Maticu alebo na univerzitu do Bratislavy, prosiac o súhrnný prehľad oslavných iniciatív, jednoducho sa mu neodpovie. Iba J. Špaňár v Romboide oznamuje vydanie prekladu Eneidy z pera V. Turčányho.[33] Ide v skutočnosti o prebásnenie v osobitných metrických formách, pričom dobre premysleným výberom Turčány skrátil pôvodný rozsah básne (približne desať tisíc veršov) asi na jednu tretinu. Prekladateľ pripojil aj doslov o Vergíliovi a jeho literárnej tvorbe, ktorý sa J. Špaňárovi zdá byť príliš vedecký.[34] Celkove však recenzent oceňuje pozitívne Turčányho prebásnenie, pripomínajúc, že aj prebásnené ukážky z Ovídiovych Metamorfóz určené pre mládež (v roku 1970) pochádzajú z pera toho istého prekladateľa.[35]

* * *

Na zakľúčenie treba pripomenúť, čo latinisti najviac vyzdvihujú u Vergília, jeho vrodenú pokojamilovnosť a takmer nábožensky precítenú 'pietas'. A naozaj, najslabšie state v Eneide sú tie, kde básnik je prinútený opisovať vojnu proti Turnovi alebo Rutulom; kým najkrajšie sú tie pasáže, kde básnik môže prejaviť svoju pokojamilovnú a takmer kresťanskú ľudskosť. Stačí si spomenúť postavy Didony, Palinura, Euríala a Nisa, ako aj precítené opisy mesačných nocí, spánku, polí alebo aj života uprostred stáda oviec a pod.

Po dvetisíc rokoch od svojej smrti Vergílius zanecháva teda nášmu atómovými zbraňami ohrozenému veku to najľudskejšie posolstvo 'pokoja'. Vďaka tomuto posolstvu Vergílius nepatrí iba Taliansku, ale vôbec celému svetu, ako to výstižne napísali študenti z ktorejsi americkej univerzity na malý stĺpik blízko Vergíliovho hrobu v Neapole.

Rím, 25. októbra 1982

---

33) P. Vergilius Maro, Aeneas, prerozprával V. Turčány, Mladé letá 1981.

34) Pozri J. Špaňár, Recenzia Turčányho prekladu Eneidy, Romboid, 1982, č. 3, str. 87-88.

35) Pozri o tom v Romboide 1971, č. 1, str. 49-52.

Karol Strmeň

PRÍLEŽITOSTI

KTO VYBRAL PRÁVE TENTO DEŇ?

(Otcovi arcibiskupovi Jozefovi Tomkovi)

Kto vybral práve tento deň? Kto živo
precítil trpké ticho toľkých Golgôt
a dnes nás dvíha k slzám svojej Matky
sedmobolestnej?

Tma redne, ruža rumenie, keď viera
pokorne skláňa hlavu na vysviacku
a duše našich matiek konajú si
púť vatikánsku.

Vás vysväcuje zlatník, kľúčiar Kristov
odetý v rúchu belšom ako svetlý
sneh v Tatrách, keď sa láme ľad a holub
hrkúta s riavou,

a jar je vtedy ako milosť Božia
v mladnúcej duši. Na Metoda myslím
a moje rímske bubnujúce srdce
váha i kráča,

váha, veď stŕplo, že sa veci dejú,
a kráča, lebo nebubnuje samo,
pred ním a s ním je zástup mučeníkov
a také svetlo,

že sa nám robí pravda pred očami,
kríž zlatom horí, procesia spieva
a zreťazení spoločenstvom svätých
sme Cirkev Božia

v tej Betesde, kam anjel schádza víriť
studnicu sĺz, čo slziť neprestáva,
a našim chorým ležadlám sa sníva
    o kroku rezkom.

Nenadarmo Boh Metoda si volí
a nenadarmo zlatníka. Hľa, každá
dolina vonia živicou, aj Božie
    krídla sú mäkšie.

Zdvihnite ruku, Otec arcibiskup,
požehnajte svoj národ. Všetkých verných
a všetkých, ktorí stoja konča plota,
    po chlebe túžiac.

Kosť z našej kosti, knieža z ľudí drobných,
erb nášho štíta, jadro nášho jadra,
náš v Ríme Metod II., proste s nami,
    z tej duše každou

bolestnou nitkou duše proste Krista
a jeho Matku, aby Cirkev svätá
v nás bola svätá. Ostatné je v rukách,
    čo držia svet.

(Na 15. septembra 1979)

TAM U NÁS, NA JUHU

(Otcovi biskupovi Dominikovi Hrušovskému)

Vítame biskupa.
Je z nášho kraja. Má
v očiach i prstoch cit
pre veci živé sťa
jačmeň, keď striebro v ňom
naráža na lúče.

Tam u nás, na juhu,
nebo je vysoké,
zem, Bože, široká,
že ani netuší,
že dlaň by prestala
a vznikli míľniky.
Náš chlieb je voňavý
a my sme Cyrilov
stoklasý výžinok,
dediči nitrianskej
mitry a koruny.

Ako ho pozdraviť?
Je z nášho kraja. Má
zvedavý úsmev, dar
slúžiť a milovať,
akoby zlé ani
nebolo bývalo.

Ľahko ho privítať,
veď je to biskup náš,
ktorého od vekov
Boh pre nás vymyslel,
tak ako vymyslel
aj srdce ľudstva, Rím,

tam u nás, na juhu,
Rím našej nádeje,
Rím, čašu podvečer
sinavoružovú,
štít náš o kupolu.
A skúšku v zápase.

Pán biskup, vítam vás
akoby spak ruky,
ale vám prinášam
sinokvet oblohy,
zlatý kvet celého
južného chotára,
červené vinice
i lásku v Kristovi.
Aby ste vedeli.

(1982)

HROB ANDREJA ŽARNOVA

Odmietol úctu plne zaslúženú
náš starší brat.
V poslednom liste mi písal:
len, prosím, nechváľte ma.
A nemal som ho počúvať.

Už leží na ňom
zem hluchonemá,
aj na ňom leží
cudzia zem.

A nad tou zemou lipa zelená
a nad ňou oblak
a nad oblakom nebesá.

(Také je šťastie na svete
ako ten motýľ na kvete
a len keď srdce krváca,
víťazí láska horiaca.)

A pri tom hrobe svätý kríž
a pri ňom žiari po blankyt
a iskry sype na svet paladion,
jeho vždy čistý štít.

(1982)

Jozef Špetko

VÝCHODNÁ, JUHOVÝCHODNÁ A "SEVEROVÝCHODNÁ" EURÓPA

Keďže v poslednom období sa v exile rodia pokusy preklenúť múry geta a cíti sa potreba nadväzovať kontakty s našimi susedmi, treba si náležite objasniť problémy nášho zaradenia do pestrej mozaiky európskych národov. Preto sme sa rozhodli nezostať len pri informatívnom prehľade stredoeurópskej problematiky,[1] ale napísať čosi aj o snaženiach definovať a ozrejmiť zoskupenia východoeurópskych, juhovýchodnoeurópskych a severovýchodnoeurópskych národov. Ani tento príspevok si nerobí nárok na vedecký rozbor problematiky. Je iba skromným a iste aj medzerovitým zhromaždením informácií, pričom som sa v určitých prípadoch musel uspokojiť prebratím faktov z druhej ruky. Ale to je už náš exilový osud.

Veľmi často nás iní, ale i my samotní, posudzujú ako národ, ktorý vždy radšej pozeral na Východ a iba sporadicky a menej intenzívne na Západ. Je síce pravda, že s naším konzervatívno-fatalistickým a katastrofickým postojom do prevratu je najčastejšie spojený obdiv k Rusom a čakanie spásy od nich, no pri dôvernejšom dotyku s Ruskom sa vždy pociťovali rozpaky. Ak E. B. Lukáč v básni Efialtes žiali "dnes na západe blúdim / odpadlík Orienta...", tak sa mu v Paríži rovnako cnelo po domovine, ako sa mu v liptovskom chotári cnelo za Parížom.

* * *

Po zlyhaní wilsonovského projektu kombinácie zásady samobytnosti národov s Ligou národov a riešenia problematiky etnických minorít, pociťovala sa o to naliehavejšia potreba nájsť v európskej kultúre určitého spoločného menovateľa. Tak medzi dvoma svetovými vojnami a sčasti po roku 1945 sa množili mnohé dodnes neprekonané podnetné práce, ktoré predstavovali synté-

---

1) O čom sme písali v štúdii "Stredná Európa ako problém". Most XXIX., 1982, č. 3-4, s. 32-42.

zu európskych kultúrnych dejín (G. de Reynold, Ch. Dawson, H. Pirenne, J. Huizinga a i.). Najmä druhá svetová vojna vyvolala potrebu opätovnej revízie pohľadu na túto problematiku a hľadanie nových koreňov európskeho humanizmu. Prejavilo sa to na vydávaní korešpondencie významných európskych osobností, ktorá vznikala v období druhej svetovej vojny,[2] i na veľkých literárnych a kultúrnohistorických syntetických prácach.[3] V druhej polovici päťdesiatych a šesťdesiatych rokov tieto tendencie slabli. Americký literárny teoretik René Wellek, spoluautor významnej práce Theory of Literature (1942), dokonca vyslovil tézu o kríze komparatistickej metódy a odradil mnohých od hľadania nadnárodných súvislostí v literatúre.

V poslednom období badať opätovné oživenie myšlienky spolupatričnosti európskej kultúry a hľadanie práve týchto prvkov, pri plnom vedomí, že politicky Európa nepredstavuje jednotu.[4] Aj v oblasti literárnej komparatistiky dochádza k značnému oživeniu, pričom mimoriadne veľkú aktivitu vyvíjajú najmä komunistické krajiny. A medzi nimi pozoruhodnú úlohu hrá práve slovenská komparatistika na čele s teoretikom Dionýzom Ďurišinom.[5]

---

2) Korešpondencia Benedetta Croceho s nemeckým romanistom Karlom Vosslerom (vydaná v roku 1955), Hermanna Hesseho s Karlom Kerénym z r. 1943-56 (vydaná v 60. rokoch pod titulom "Briefwechsel aus der Nähe"), Thomasa Manna s Karlom Kerényim (vydaná 1945), Huga von Hofmannsthala s Carlom Jacobom Burckhardtom a i.

3) Ernst Robert Curtius: Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter (Bern 1954). Úryvok z tejto knihy vyšiel v slovenskom preklade v časopise Romboid 1969, č. 6, s. 56-62. Ďalej E. R. Curtius: Kritische Essays zur europäischen Literatur (1950). – O. Halecki: The Limits and Divisions of European History. S úvodom Christophera Dawsona (New York 1950). – Salvador de Madariaga: Portrait of Europe (Londýn 1951) a iné.

4) Vo výtvarnom umení zaznamenajme výstavy v Centre Georges Pompidou v Paríži: Paríž-Berlín, Paríž-New York, Paríž-Moskva, resp. moskovská výstava Moskva-Paríž. Voči koncepcii usporiadania monstrevýstavy "Západné umenie – súčasné umenie po roku 1939" sa ozvali kritické hlasy (okrem iných takto reagoval aj slovenský estét žijúci v NSR Tomáš Štrauss), ktoré dôvodili, že západné umenie nevzniklo izolovane od východného umenia.

Popri týchto snaženiach hľadania spoločných koreňov rozmanitých európskych kultúr, existujú početnejšie práve protikladné tendencie. Najsilnejšie pritom vystupuje predstava o dichotómii Európy: Západ-Východ.

Na I. medzinárodnom kongrese historických vied, ktorý sa konal v roku 1933 vo Varšave, okrem iných referátov zaujala najmä prednáška Jaroslava Bidla, profesora slovanských dejín Karlovej univerzity v Prahe. Prof. Bidlo v nej dôvodil, že vtedajší stav – rozdelenie Východ-Západ – je výsledkom historického dualizmu Rím-Byzant a nie dôsledkom zemepisnej polohy. Jeho tézu zväčša vedci neprijali a prof. Bidlo svojím referátom rozvíril prudkú polemiku.[6] Odporcovia jeho tézy dôvodili, že primknutie niektorých krajín k pravosláviu nebránilo rýchlemu rozvoju kultúry a že hamovkou sa toto náboženstvo stalo až vtedy, keď už

---

5) V roku 1973 v Banskej Bystrici zorganizovali konferenciu za účasti vedcov z niektorých komunistických krajín. Využili ju na vypracovanie koncepcie práce Medzinárodnej problémovej komisie. Táto komisia – zostavená zo šiestich slovenských, dvoch českých, siedmich sovietskych a jedného bulharského literárneho vedca – má pripraviť syntetické dielo o literárnych spoločenstvách: českej a slovenskej literatúry, literatúr východných Slovanov, pobaltských literatúr, juhoslovanských literatúr, rakúskej a nemeckej literatúry, švajčiarskej literatúry, literatúr iberského polostrova, anglickej a americkej literatúry a indickej literatúry. (Porovnaj zošity venované tejto otázke: Litteraria XIX (1977), Litteraria XXII (1980), Slavica Slovaca (1980-2) a tiež štúdiu; D. Ďurišin: O zákonitostiach medziliterárneho procesu. Slovenské pohľady 99 (1983) č. 1, s. 51-60). I keď projekt presahuje európsku oblasť, predsa len jeho ťažisko leží v nej. Koncepcia je etatistická, má ísť údajne o "medziliterárne spoločenstvá nie tradičného, ale špecifického charakteru". Prakticky sa tu nerešpektujú historické medzikultúrne spoločenstvá.

6) J. Bidlo: Ce qu'est l'histoire de l'Orient europeén. In: Bulletin information des Sciences historiques en Europe orientale. V polemike napísal repliku: Remarques à la défense de ma conception de l'histoire de l'Europe orientale, (tamže, s. 95-119) à l'Europe orientale et la domaine de son histoire. Le Monde Slave 12 (1935), s. 1-20 . Z polemických príspevkov proti Bidlovej téze spomeňme: O. Halecki: Qu'est-ce que l'Europe Orientale? Bulletin d'Information des Sciences historiques en Europe Orientale 6 (1934), s. 82-93. Tenže: Der Begriff der osteuropäischen Geschichte 9, 1934, s. 1-21.

samo nebolo schopné samostatného vývoja.

Najmä Poliaci, ktorí po stáročia žili v napätí s Ruskom, museli riešiť otázku, či Rusko bolo naozaj hermeticky uzavreté od ostatnej Európy (nehovoriac o Západe) a či ide o nejakú špecifickú východnú kultúru, do ktorej by dokonca patrili aj Poliaci. Na obe otázky odpovedali záporne. Oscar Halecki[7] prebojovával pojem "Central-Eastern Europe", ktorý mal podporiť myšlienku, že Poľsko sprostredkovalo západnú kultúru Rusku a východnej Európe vôbec. Na spätosť západnej a východnej kultúry a jej dvojsmerný kanál, i keď s nerovnakou intenzitou, poukázal významný poľský rusista Waclaw Lednicki.[8]

Problematiku znovu významne podnietil ukrajinský literárny a kultúrny historik Dmytri Čyževský, ktorý ju sledoval najmä v období barokovej poézie. Celkom bezpečne sa mu podarilo dokázať, že v 17. storočí existoval ukrajinský preklad z Torquata Tassa a že barokové motívy možno nájsť v diele Rževského, Petrova, Deržavina a iných.[9] Sovietskym vedcom, pravda, takéto stanovisko nebolo po chuti. Ba do roku 1958 vôbec nechceli pripustiť, že by existovala baroková literatúra v slovanských krajinách. Až tesne pred IV. slavistickým kongresom, ktorý sa konal v Moskve, Sovietska akadémia vied usporiadala anketu pod názvom "Existovala v slovanských krajinách tzv. baroková literatúra?" Do ankety prispel aj medzitým zosnulý slovenský literárny vedec Ján Mišianik, ktorý inak opustil svoj prvotný katolicizmus a priam s nenávisťou sa vyjadroval o náboženskom baroku. V rámci tejto ankety po prvý raz zo sovietskej strany

---

7) Oscar Halecki: Europe central ou Europe orientale? La Voix de Varsavie 1, 1940, s. 5-13. – The Historical Role of Central-Eastern Europe. The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences 232 (1944), s. 9-18.

8) W. Lednicki: Russia, Poland and the West. Essays in Literary and Cultural History. New York 1954.

9) D. Čyževskij: Istorija ukrajinskoj literatury (Praha 1942) – History of Russian Literature (Hag 1960) – Outline of Comparative Slavic Literature (Boston 1952).

odzneli aj kladné hlasy.[10] Postupne sa pojem slovanského baroka prebojoval.[11]

Dnes už existuje obsiahla literatúra o vplyve Hegelovej filozofie na Slovanov, pochopiteľne aj na Rusov. A to už nepopierajú ani sovietski vedci.

Zo slovenských prác by sme spomenuli pozoruhodnú štúdiu, ktorú napísal predčasne a tragicky zomrelý polonista Jozef Bánsky. Vo Verbume uverejnil štúdiu "Slovanská myšlienka a Európa" (1947, č. 8). Bánsky oponoval známemu nemeckému bádateľovi Johannovi Pfitznerovi, ktorý jednoznačne tvrdí, že slovanská Európa mala odlišný politický i kultúrny vývoj ako západná Európa. Bánsky pripúšťal, že to by sa mohlo týkať nanajvýš Ruska, Bulharska a vari aj Srbska. No ostatné slovanské národy boli – podľa neho – priam v živelnom a priamom kontakte so všetkým, čo sa v Európe zrodilo. Aj Ukrajina, upozorňuje ďalej, rozložená na okraji západnej sféry mala toľko spojív s európskym duchovným životom, ako by tu išlo o politickú jednotu, ktorá v mnohých prípadoch takéto spojivá práve napomáhala. Bánsky sa v tomto odvolal na výskumy prof. Čyževského. No potom pripomína, že ani "oddelenie" Ruska od Európy nie je také jednoduché. Spomína "ruských katolíkov" (Solovjov, Čaadajev, Puzin, Zabygin, Karavajev a i.), i "zápasenie" niektorých Rusov s protestantizmom, sprostredkovaným do Ruska pietistickými "misionármi" z Halle. Novšie videl takýto dotyk s protestantizmom u Ťuťčeva. Potom Bánsky cituje Berďajeva, že celé ruské národné povedomie sa zrodilo pod vplyvom nemeckého idealizmu a romantizmu – Schellinga a Hegela. Autor štúdie vo Verbume u ostatných Slovanov zdôrazňuje úlohu akýchsi sprostredkujúcich činiteľov so Západom: pražskej univerzity, pro-

---

10) Porovn. Z. Kalista: Objavovaná pevnina, čiže dnešný stav bádania o baroku. Romboid 1969, č. 3, s. 65-73.

11) Najmä András Angyal v práci "Die slawische Barockwelt" a poľskí bádatelia Adam Milobedzki a Ján Samek v Bulletine zjazdu polonistov v r. 1958. Pravda, išlo naozaj – použijúc Kalistov výraz – o znovuobjavovanú pevninu, pretože "barokový slavizmus" sa vžil už v medzivojnovom období. U nás k jeho objasneniu prispel svojou typickou pozitivistickou metódou R. Brtáň: Barokový slavizmus (L. Sv. Mikuláš 1939).

titureckých výprav poľského kráľa Jana Sobieskeho, kultúrnu činnosť trnavskej univerzity, Krakova, Dubrovníka a i. Potom upozornil na poľského literárneho historika Brücknera, ktorý mal ako Poliak nechuť k všetkému, čo pochádzalo z "východu". Preto Brückner rozčlenil slovanské literatúry na východné a západné, a poľskú, pochopiteľne, začlenil medzi západoslovanské literatúry. Bánsky však správne prízvukuje, že Brücknerovi nebolo známe štrukturálne skúmanie literatúry, najmä ľudovej slovesnosti, lebo práve tu by sa mu bol ukázal jednotný základ slovanských literatúr. Ak možno dokázať, že jestvuje jednota slovanských literatúr, najmä ľudovej slovesnosti, potom nemožno z toho vylúčiť ani Rusko a vôbec východných Slovanov, ktorí s ostatnými Slovanmi patria do celkového rámca európskej kultúry.

* * *

Proti pomyslu, že by východný okraj Európy mohol patriť do Európy, sa búria početné euroázijské koncepcie.

Významný rumunský historik a spisovateľ Nicolae Iorga[12] síce nechce vymaniť juhovýchodnú Európu z Európy. No sám jej dáva určitý euroázijský rozmer svojou tézou, že osmanskí Turci prevzali dedičstvo Byzantskej ríše a ona vlastne pokračovala i potom, keď politicky zanikla ("Byzanc après Byzance"). Za osmanskej okupácie Balkánu, podľa Iorgu, túto kultúru pestovali najmä kniežatá v dunajskej oblasti.

Táto téza má čosi v sebe, pretože k zaujímavým európsko-islamským kultúrnym syntézam nedochádzalo len na Pyrenejskom polostrove, na Sicílii alebo v južnom Taliansku, ale aj v Juhoslávii.[13]

Menej prijateľné sú však idey panturanizmu a euroaziánstva.

---

12) Najmä v niekoľkozväzkovej práci Geschichte des Osmanischen Reiches (Gotha 1908-1913).

13) Časť z tejto literatúry obsahuje aj cenná zbierka dr. Safeta bega Bašagiča, ktorá je od roku 1924 majetkom Univerzitnej knižnice v Bratislave. Porovn.: Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava. Bratislava 1961.

Po víťazstve tureckej revolúcie, ktorá odstránila rozhodujúci vplyv islamu na štát, dostal nábožensko-nacionalistický panislamizmus inú podobu. Hans Kohn[14] dokonca tvrdí, že k zrodu panturanizmu prispelo aj hnutie panslavizmu. Panturanizmus vychádzal z predpokladu, že turánska step medzi Kaspickým morom a Mongolskom ("kolíska národov") spojí Turkov, Azerbejdžancov, Tatárov, Tadžikov, Ujgurov. Značná kampaň sa rozvíjala v Grécku, Rumunsku, menej v Bulharsku a v Turecku (kde oficiálne panturanizmus odmietali), aby sa "Turánci" sťahovali do "pravlasti". Nesprávne si pritom vykladali Leninove národnostné dekréty, ako by tieto pritakávali možnosti zvoliť si túto "vlasť" za svoju. Enver Paša v boji so sovietskou mocou padol. V roku 1934 v Sovietskom zväze prepustili veľký počet učiteľov, pretože sympatizovali s panturánskou ideou.

Hoci Maďari nepochádzali z turánskej oblasti, idey panturanizmu našli veľmi silnú odozvu aj v Maďarsku.[15]

Predstavitelia ideológie euroazianizmu dôvodia, že Rusko nikdy nebolo Európou a ani Áziou, ale bolo svetom pre seba – Euroáziou. Rusko má vraj oveľa väčšie spoje so stredoázijským obyvateľstvom ako s katolíckymi Slovanmi alebo ostatnými Európanmi. Vzťahy medzi pravoslávnou vierou a katolicizmom i protestantmi boli krátke a vždy nepriateľské. Euroázijský národ vraj odmieta centralizovanú autokratickú autoritu. Aj boľševická revolúcia vraj zvíťazila len preto, lebo marxizmus je dekadentnou formou európskej civilizácie. Ak však boľševici budú zvrhnutí, Rusko zasa prevezme úlohu obnoviteľa náboženskej jednoty a politickej veľkosti.

Euroazianizmus kotvil v ideách slavianofilov, N.Ja. Danilevského (Rusko a Európa), Bloka (Skýti), nemeckých geopolititických teórií. Jeho vrcholnými predstaviteľmi boli Nikolaj S. Trubeckoj pôsobiaci vo Viedni, P. N. Savickij, a najmä začas i v Prahe a neskôr v Amerike pôsobiaci významný historik Jurij Vernadský.

---

14) H. Kohn: Panslavism, Its History and Ideology (1953)

15) S.v. Csekey: Die finnisch-ugrischen Völker und die turanische Bewegung (1924) a iné.

* * *

Ak prijmeme tézu o osobitosti východnej kultúry, nastáva problém, čo do nej vlastne patrí.

Prof. Bidlovi, najmä v knihe "Dejiny Slovanstva" (Praha 1926), východnú Európu predstavoval iba svet Slovanov. Jeho žiak, Josef Macůrek, od roku 1930 docent dejín východnej Európy na Karlovej univerzite v Prahe, neskôr na brnenskej univerzite, vo svojich početných a vynikajúcich prácach[16] na Východe objavil aj Rumunov, Maďarov a iné balkánske národy.

Prakticky na tieto postoje v šesťdesiatych rokoch nadviazali snahy ozrejmiť si nosnosť pojmu slavistika a jej vzťah k "vede o východnej Európe". Vyvolal ich český slavista Milan Kudělka.[17] Správne poukázal na to, že slavistika je disciplína zaoberajúca sa minulosťou, slovanskou ideológiou a podobne, no dnes už nemá svoje oprávnenie. V diskusii sa konštatovalo, že obsah historickej slavistiky sa zužuje a že dnes sa vedecký výskum musí zaujímať aj o všetky národy strednej a juhovýchodnej Európy takže ide o akúsi "stredoeuropeistiku", či "juhovýchodnoeuropeistiku". Do diskusie zasiahol aj Josef Macůrek.[18] Dôvodil, že Slovanstvo a východná Európa nie sú totožné pojmy; preto aj slavistika a disciplíny skúmajúce problém východnej Európy, dospievajú k určitým zhodným, ale i rozdielnym stanoviskám. Oba celky sú skôr fiktívne ako reálne. Slavistika je založená na jazykovo-etnicko-národnostnej báze; "východoeurópska synté-

---

16) Vlivy byzantsko-slovanské v dějinách rumunského národa (Časopis Národního musea 1930), príspevky v Rivista istorica românâ; knižné práce: Rumunsko ve své minulosti a přítomnosti (1930), Dějiny Maďarů a uherského státu (1934), Dějiny východních Slovanů (1943, 3. zv.), Dějiny polského národa (1948).

17) M. Kudělka: Slavistika, slovanství a dnešek. Slovanský přehled 1965, č. 1. – Zd. Sládek: Historie a současná slavistika (tamže, č. 2). – J. Kolejka: K diskusi o úkolech "historické slavistiky" (tamže, č. 4), – M. Kudělka: K diskusi o slavistice, slovanství a dnešku (tamže, 1964, č. 4). K tomu pripojila redakčná rada svoje stanovisko: Závěr k diskusi o úkolech historické vědy ve slavistice (tamže, č. 4).

18) Místo Slovanů a východní Evropa v obecních dějinách. Slovanský přehled č. 6.

za" najmä na geograficko-politicko-historicko-administratívnom základe. Obe koncepcie sa, podľa Macůrka, nevylučujú.

Zo slovenských literárnych vedcov sa problému dotkol Anton Popovič, ktorý je pôvodne rusista, no neskôr sa z týchto pozícií preorientoval na teóriu literárnej komunikácie, prekladu a komparatistiky. Aj Popovič[19] je presvedčený, že predpokladaná jednota slovanských literatúr má dnes už len historický význam a jej náplň je spredmetnená v bádateľskom úsilí slavistov minulého storočia. Literárny výskum sa môže bez pomyselného jednotného celku zaobísť, no nemôže sa vzdať širšieho mimoslovanského kontextu.

Niet pochýb, že aj "nerozhodný výsledok", ktorý sa docielil v zmienenej diskusii, je dnes antikvovaný. Dnes sa opäť zdôrazňuje slavistický výskum. Slovanstvo je politicko-mytologický pojem kremeľského komunizmu a "marxistická" veda sa ho nielen nemôže vzdať, ale nemôže ho ani spochybniť alebo nájsť v ňom metodologickú neujasnenosť.

Nezávisle na diskusii sa problematiky dotkol český slavista Jaroslav Dolanský.[20] Vo svojej štúdii zdôrazňuje potrebu napísať syntetické literárne dejiny východoeurópskych národov. Do tohto komplexu zaraďuje okrem slovanských literatúr aj ostatné neslovanské literatúry na Balkáne, maďarskú literatúru, ba dokonca aj baltské a kaukazské literatúry. Slovenský hungarista Rudolf Chmel[21] sa právom pýta, či takýto komplex je vôbec "syntetizovateľný".

Maďarskí vedci, ktorí v podstate vždy svojou orientáciou vyjadrovali pocity osamelosti svojho národa, patria dnes v komunistickom tábore medzi najväčších prebojovávateľov "východoeuropeistiky". Je to v podstate – ako ukážeme nabudúce – iba premena ich pôvodnej teórie "stredoeuropeistiky". Tak Gyula M. Vajda[22] upozornil ešte na ďalší rozmer "východoeurópskej problematiky" či "východoeurópskeho kontextu"[23] – potrebu zvýrazniť sprostredkovaciu funkciu nemeckej literatúry, ktorá je určitým medzitypom v európskom literárnom vývoji.

---

[19] 19) O dvoch literárnych syntézach. Slovenské pohľady 1965, č. 7.

[20] 20) A kelet-európai irodalmak összehasonlító történeti kutatása. In: Világirodalmi Figyelö 1963, č. 1.

[21] 21) Literatúra v kontaktoch. Štúdie o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch. Bratislava 1972. Kniha bola preložená aj do maďarčiny. Má aj bibliografiu slovensko-maďarských literárnych vzťahov (s. 185-203) a bibliografiu ohlasov (s. 204-215).

Najviac pozornosti východnej Európe z maďarských vedcov venuje zo Slovenska pochádzajúci slavista a slovakista Laszló Sziklay.[24] Sziklay naznačil možnosť paralelného syntetického skúmania východoeurópskych literatúr. Vidí napr. tieto príznaky: viedenské vplyvy, stopy, postavenie Budapešti, analogičnosť nemeckých a francúzskych vplyvov, literatúra v službe politiky ako národný prejav, politické funkcie jednotlivých druhov umenia, snaha dobehnúť vývoj, obnova reči, štylistické smery, miešanie výrazových prostriedkov, dožívanie romantizmu, kult minulosti, korene baroka, otázka eposu, ľudovosti, ideál hrdinu, lyrický realizmus a Petöfi, realizmus v krásnej próze, básnický symbolizmus, ruské vplyvy atď.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

---

[22] A német irodalom Kelet és Nyugat között. (Tipológiai vázlat). Helikon 1965, č. 4.

[23] "Literárny kontext" je mimoriadne frekventovaným termínom marxistickej slovenskej komparatistiky.

[24] A keleteurópai összehasonlító irodalomtörténetírás néhány elvi kérdéseiröl, XIX. század. In: Világirodalmi Figyelö 1962, č. 4, a skrátene po nemecky: Einige methodologischen Fragen der vergleichenden Literaturgeschichte (Studia Slavica 1963, s. 311 n.). Zo štúdie citujeme podľa R. Chmela: Literatúra v kontaktoch, s. 177/8.

Jozef G. Cincík

HIC SUNT LEONES...

Takmer 50 rokov sa míňa od návštevy delegácie Matice slovenskej v USA. Toľko rokov je aj od vystúpenia z vlády ČSR Dr. Milana Hodžu. Jedno ráno v tých dňoch sa ozval telefón v úrade J. C. Hronského v Martine. Volal poslanec a člen výboru Matice slovenskej Ján Ursíny. Vraj demisiovaný minister Milan Hodža sa chystá zajtra navštíviť Maticu slovenskú a pokloniť sa správcovi Dr. Jozefovi Škultétymu.

Zvesť bola prekvapujúca, lebo Jozef Škultéty a Milan Hodža sa od rokov neráčili pre československú otázku. Hodža ako šikovný politik asi chcel touto návštevou zastaviť útoky pražských vládnych kruhov – najmä Beneša –, preto sa púšťal do priateľstva s matičiarmi, ktorí bránili práva slovenského jazyka a pravopisu. Na privítanie Hodžu sa Matica pripravila s celým zborom vo výborovni.

Prišlo ráno a pred budovou Matice slovenskej zastalo veľké auto. Vystúpil z neho Dr. Milan Hodža a členovia sprievodu, medzi ktorými bol okresný náčelník Andrássy a starosta Martina Franek. Hodža ako zvyčajne držal v pravici klobúk a rukavice a zastal pri pomníku Hurbana Vajanského (Tento pomník od Joža Úprku bol pôvodne určený na Vajanského hrob). Díval sa na budovu Matice slovenskej a po krátkom uvažovaní podal ruku vítajúcemu Dr. J. K. Garajovi a mne. Potom sa znova pozrel na priečelie a po krátkom mlčaní povedal: “Hic sunt leones...” (Tu sú levy). Mal som dojem, že tým mienil označiť postoj Dr. Škultétyho v minulosti a terajší postoj nás mladých odbojných referentov matičných odborov k československej otázke.

Dr. Hodža potom vstúpil do budovy a vo výborovni sa s nami všetkými srdečne pozhováral. O pár týždňov neskôr sme sa dozvedeli, že ho v Prahe zase súria, aby vstúpil do vlády, sťaby pre istotu, že so separatistami na Slovensku nič nevyčíňa...

S Milanom Hodžom sa matičná delegácia do USA stretla potom až v Prahe, a to po návrate z Ameriky.

* * *

Po istom čase sa totiž objavil v Martine Dr. Juraj Slávik, bývalý minister, a veľmi horlil u Hronského, aby vraj Matica vyslala delegáciu k americkým Slovákom a takto potvrdila, že doma je všetko v poriadku. Hronskému sa myšlienka zapáčila, lebo už dlhšie pomýšľal na návštevu USA, aby si získal peniaze na výstavbu matičnej tlačiarne. Po schôdzke s Hronským sa Dr. Slávik odobral do Thurzov a po celej ceste mi hučal do hlavy tú cestu do USA. Výprava delegácie Matice slovenskej do Ameriky sa napokon uskutočnila. Niesla so sebou štyri knižnice ako dar Slovákom v Amerike a putovnú výstavu slovenskej kultúry.

Keďže v tie časy americkí Slováci hľadeli s nedôverou na akékoľvek podujatia prichádzajúce z ČSR – pre nedodržanie Pittsburskej dohody – celkom súkromne a tajne som vstúpil do listovného styku s redaktorom a predsedom Slovenskej ligy v Amerike, Jozefom Huškom. Jeho dcéru Oľgu som poznal počas štúdií v Prahe. Cez filatelistu a tajomníka Advokátskej komory v Martine som udržoval písomný styk s Huškom v Amerike. Robilo sa to tak, že moje listy išli od tajomníka Advokátskej komory na istého filatelistu v Tókiu a odtiaľ potom do rúk Jozefa Huška v Middletown, PA. Hušek bol aj predsedom slovenských novinárov v USA, a preto mu bolo ľahko robiť v tamojšej tlači priaznivú náladu pre pozvanie delegácie Matice slovenskej za oceán.

Zostavil som aj "Prevolanie", ktoré bolo doručené môjmu ujcovi Rev. Jánovi Porubskému a on ho potom uverejnil v slovenských novinách v USA. Takto sa pripravovalo pozvanie matičnej delegácie do Ameriky a my sme ju doma usilovne pripravovali. Do príprav sme vtiahli aj prof. Karola Plicku, národopisného fotografistu a zbierateľa slovenských ľudových piesní, a to kvôli kamufláži.

* * *

Matičná delegácia sa skladala z tajomníka Matice J. C. Hronského a jeho manželky, Konštantína Čulena a jeho manželky, z profesora Karola Plicku a mňa. Po rozlúčke v Martine, na ktorej okrem predsedníctva Matice bol prítomný aj Dr. Juraj Slávik (ako tichý pozorovateľ istých pražských kruhov), odišli sme cez Hamburg do New Yorku. Našu cestu a niekoľkomesačný pobyt v USA a v Kanade po návrate opísali a fotografiami ilustrovali J. C. Hronský a K. Čulen.

* * *

Naša cesta po USA a Kanade nebola ľahká, lebo – ako sa dalo očakávať – Praha vyslala za nami štyroch nohsledov-pozorovateľov, ktorí jej mali podávať správy o našej činnosti medzi krajanmi. Takýmto pozorovateľom bol Juraj Palkovič, novinár a zamestnanec Ministerstva zahraničia v Prahe (oddelenie Dr. Hájka), pani Paulínyová, ktorá ešte pred skončením našej výpravy zahynula v leteckom nešťastí a naivný Kokeš-Kýčerský. Najmä Palkovič bol v USA veľmi činný. Rozposielal po našich jednoduchých krajanoch dotazníky, v ktorých sa vyzvedal, či na našich uvítacích schôdzach boli vyvesené československé zástavy, či na javisku bol portrét prezidenta ČSR, či sa spievala hymna "Kde domov můj" ap.

Naši americkí krajania donášali tieto dotazníky k nám a pýtali sa nás, čo majú s tým robiť. Ja som sa im poďakoval, zbieral tieto dotazníky a odkladal do kufríka pod kľúč. Možno sa voľakedy zídu. Profesor Plicka sa zaujímal najmä o filmovanie v USA. Často išiel aj osobitnou cestou študujúc technokraciu pokročilého filmovania v Amerike.

* * *

Ku koncu matičnej výpravy v USA zjavili sa naraz z Prahy dvaja páni, a to senátor Soukup a poslanec Martinek. Mali pozbierať materiál proti delegácii. Keď sa o tom dozvedel Jozef Hušek, ináč veľmi šikovný politický stratég, po nočnom rozhovore so mnou a s tajomníkom Slov. ligy v USA Jánom A. Kocúrom, rozhodol sa túto podlú činnosť pražských agentov hneď v zárodku podmínovať. Pred naším odchodom prišiel na palubu lode, ktorou sme mali odcestovať a v krátkom rozlúčkovom prejave vyčítal matičnej delegácii, že hoci jej práca bola veľmi záslužná, nikde a nikdy nespomenula Pittsburskú dohodu a požiadavky v nej vyslovené pre slovenský národ a jeho samostatnosť. Jedine túto námietku majú v Amerike proti matičnej delegácii. Hneď nato pozorovatelia z generálneho konzulátu ČSR v New Yorku poslali do Prahy telegram so škodoradostnou poznámkou, že americkí Slováci boli nespokojní s činnosťou matičnej delegácie.

* * *

Istého dňa, keď sme už boli na šírom mori, prechádzal som sa ráno po palube. Naraz sa ku mne priblížil muž v kuchárskych šatách. Predstavil sa mi ako odborník pre prípravu raňajok pre cestujúcich. Až v Európe som sa dozvedel, že to bol tajný policajt, ktorého nasadila newyorská polícia (jeden z jej riaditeľov bol Slovák), aby nás – členov matičnej delegácie – sledoval aj na Slovensku. Rodom bol Slovák, ale hovorili sme po anglicky.

Na lodi som mal spoločnú kabínu s Karolom Plickom. Keďže som predvídal, že Praha čosi proti našej delegácii chystá, raz po obede som mu ukázal kufrík s Palkovičovými dotazníkmi. Plicka sa zhrozil a od tých čias bol veľmi smutný až po Hamburg.

* * *

V Lipsku, v Nemecku, sme presadali na rýchlik do Prahy. Na peróne prešiel okolo nás spomínaný lodný kuchár, pozdravil nás ako spolucestujúcich a ponáhľal sa do nasledujúceho vagóna pražského rýchlika. Išiel teda s nami do Prahy.

Ráno po našom príchode do Prahy objavil sa v sociálnodemokratických novinách článok, ktorý obviňoval K. Čulena a jeho manželku z protištátnej činnosti v USA. Plicka sa nato rozčúlil a bez nášho vedomia bežal hneď ráno na Hradčany, do prezidentskej kancelárie a k Alici Masarykovej, s protestom. Hneď nato dala pražská polícia rozkaz – ešte pred odchodom vlakov z Masarykovho a Wilsonovho nádražia – všetky tieto noviny zhabať.

Ten istý deň popoludní šli sme traja, Hronský, Plicka a ja, na audienciu k ministerskému predsedovi Hodžovi na Hradčany, aby sme mu referovali o našej ceste po USA. Dr. Hodža nás prijal v saloníku ministerského predsedníctva, kde bol pekný mramorový stôl v rokokovom štýle. Pod operadlom svojho kresla Dr.

Hodža mal tri elektrické gombíky, ktorými mohol zavolať svojho osobného tajomníka, stenotypistu a iných. O chvíľu sa objavil, privítal nás skôr chladno a posadil okolo stola. Kým Hronský referoval, Hodža počúval, ale bol akýsi nesvoj a zasmušilý. Naraz ho prerušil slovami: "Ale ja som počul o vás v USA čosi iné, čo sa nezhoduje s vaším referátom a čo by mohlo byť nášmu štátu škodlivé".

Hronský zbledol, ale Plicka, ináč mierny človek, vyskočil z diována a svojou širokou päsťou udrel na mramorový stôl až mu kus rohu odpadol. Ospravedlňujúc sa vzrušene povedal: "Pane ministerský předsedo, to není tak! Za námi do USA byli posláni 'fízlové'. Měli matiční delegaci sledovat, špehovat a doma znevážit!" Potom vymenoval tých štyroch sliedičov na čele s Palkovičom a senátora Soukupa a poslanca Martinka.

Hodža najprv zvážnel, potom sa však usmial a povedal Plickovi: "Pán profesor, za takú správu a svedectvo som Vám skutočne povďačný". Zvončekom si zavolal osobného tajomníka a dal mu zaznačiť Plickovu výpoveď. Čo sa potom odohralo na zasadnutí vlády, na ktorom bol prítomný aj minister zahraničia a intrigán Beneš, o tom správy mlčali.

* * *

Delegácia Matice odcestovala na druhý deň domov. No hlavný čašník jedálneho vozňa – rodák z Vrútok – nám potichu gratuloval, že sme z Prahy tak "na sucho" vyviazli. V Martine nás obecenstvo nadšene privítalo. Mňa najmä Paľo Halaša, lebo sa nádejil, že budem pokračovať v kresbách do "Kocúra". My sme sa však sústredili na výstavbu matičnej tlačiarne "Monografia".

Ako som spomínal, osobitný policajný pozorovateľ z New Yorku nás po celý mesiac pozoroval. Po mesiaci sa naraz objavil v mojej matičnej kancelárii a teraz už prehovoril po slovensky: "Vraciam sa do USA so správou, že vám z pražských hrozieb a intríg nič nehrozí." Rozlúčil sa a zmizol. Viac som o ňom nepočul.

* * *

Dr. Milana Hodžu som posledný raz videl v Ružomberku na pohrebe Andreja Hlinku. Na námestí povedal smútočný prejav a potom odprevádzal jeho telesné pozostatky až na cintorín, aby mu prejavil poslednú úctu. Prišla ta aj goralská hudba z Poľska, ktorá mu nad otvoreným hrobom zahrala smutočnú pieseň: "Goraľu, či ti nie žaľ". A ja som zasa s jedným delegátom Pittsburskej dohody, Dominikom Slobodom (ktorý ostal najdlhšie na Slovensku) vzal z Hlinkovho hrobu veľkú hrudu zeme, vložil do pamätnej skrinky, aby ju Sloboda zaniesol do USA. Uložili ju do Slovenského ústavu v Clevelande, medzi muzeálne zbierky.

Vlado Machajdík

TÚŽBA

Niekedy sa mi strácaš
mizneš pod nánosmi
niekedy sa rozplývaš v hmlách

bolia ma predtuchy

v hučiacich diaľkach mizneš
s vetrom
nechápavo

trápia ma zvláštnosti úzkosťou
bez vzlykov

chvejem sa celkom sám

v modrých podvečeroch a unavených
ránach
očakávam ťa
ako pozvánku do zázraku

tvoj odkaz vo fľaši z Atlantiku
chvejúcou rukou
lovím

leto 1982

Vlado Machajdík

POZDRAV

Napíš mi iba kartu
riadkov pár
ja viem
už veľa rokov prešlo

Alebo napíš krátky list
spomeň si
veď iba more delí nás
nezahoď všetko pekné
ja často myslím na teba
často vraciam sa
v spomienkach

Do dní spoločných
aj ja sa vraciam často
tak napíš aj ty riadkov pár
neodhoď všetko dobré
nestrať sa celkom
veď nie je to tak ťažké
aspoň na chvíľku
preklenúť
oceán

leto 1982

Vlado Machajdík

K NARODENINÁM

Pripíjam tebe
vášnivým vínom
krásna,
nemám svoj odchod
ani príchod

len tak, v medzisvete
zostávam

no i tak pripíjam
tebe
vášnivým vínom
krásna.

Telefón zdvíham
chveje sa mi ruka – viem
to nie si ty, rozmýšľam

bola si –
kedysi,
boja sa ma noci
keď tak chodím sám

ešte si?
ja dúfam

aj noc sa bojí samoty.

1978

Vlado Machajdík

VÁM

K rukám som skladal
prípovede
nenapísaných slov
a vždy prichádzal som
s tou istou skromnosťou
s vďakou nevyslovenou

k mozoľom duše sedliackej
položil som seba
v pokore.

Vlado Machajdík

ZROD

Slovo sa k slovu priloží
a ruka k ruke
ku kvetu kvet
s výdychom spojí sa vdych
predjarie s jarou

tak ticho
rodieva sa láska.

Dr. Jozef A. Mikuš

DR. JOZEF M. KIRSCHBAUM – SEDEMDESIATNIK

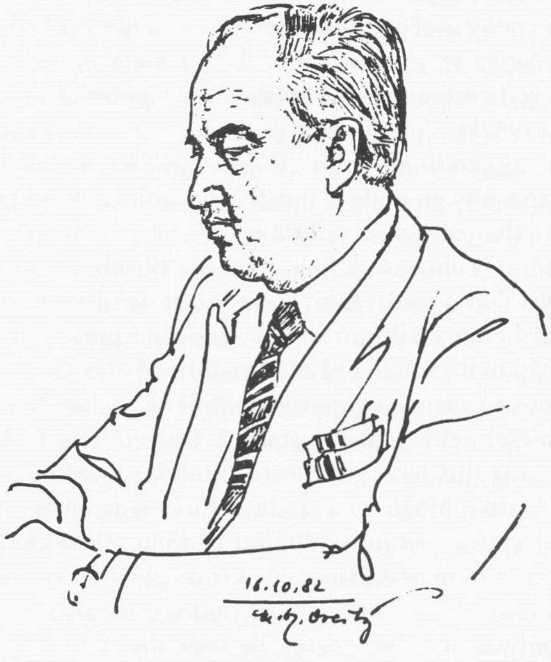
16.10.82

Dr. Jozef M. Kirschbaum
v kresbe akad. maliara Martina Oscitého

Jozefa M. Kirschbauma už mnohí hodnotili pri rôznych príležitostiach. R. 1963 Dr. Jozef Paučo zostavil k jeho päťdesiatke ***Pamätnicu,*** do ktorej prispelo 20 priateľov. Sú v nej príležitostné básne, ale aj jadrné štúdie, ktoré rozoberajú Kirschbaumovu činnosť v rôznych obdobiach a na rôznych poliach. A týchto je neúrekom dosť.

Ako dávny priateľ a príslušník generácie, v ktorej Kirschbaum stále hrá významnú úlohu, mal som možnosť sledovať jeho životnú dráhu. Preto sa mi žiada pri tomto míľniku nielen ho pozdraviť, ale aj pozrieť sa zbližša na jeho osobnosť.

Kirschbaum obrátil moju pozornosť na seba od našich prvých stretnutí za študentstva. I keď mladý, zapôsobil na mňa ako prekvapujúco zrelý v náhľadoch. A čo viac – už vtedy sa bol zameral na politiku a prejavoval pre ňu viditeľné dispozície. Áno, politika je zároveň veda a umenie. Právoveda a štátoveda sú odbory, štúdiom ktorých si človek obohatí svoje politické vedomosti. To je pole cieľov, prostriedkov, sústav a štruktúr. No politika ako umenie je niečo iné. To sa nedá naučiť. Zakiaľ politika ako veda odpovedá na otázku "čo", politika ako umenie odpovedá na otázku "ako". Politik teda musí nielen vedieť, čo má robiť, ale aj ako to má robiť. Pôjde tu nielen o ciele, ale aj o spôsoby. A spôsoby sa nedajú naučiť. S nimi sa človek zrodí. V tomto spočíva dvojznačnosť politiky.

Iný problém osobnosti je jej rozmer, dosah jej vplyvu na okolie. Mnohí ľudia môžu mať potrebné fyzické vlastnosti, ako zdravie a normálne fyzikum, aby sa úspešne prejavovali navonok, t.j., môžu byť v tomto ohľade "vo forme" ako hovorí Oswald Spengler. Toto sú zrejme primárne podmienky. Človek s tŕňom v päte by márne chcel zvíťaziť v štafete. Okrem toho ľudia môžu mať aj normálne duševné vlastnosti: intelekt, vnímanie, obrazivosť, pamäť atď. Môžu mať teda určité vedomosti. No tieto vlastnosti zakladajú len individuálnu hodnotu človeka. Ony nezaisťujú jednotlivcom jednoznačný okruh vplyvu a pôsobenia. Sú mužovia, čo môžu byť starostami na dedine, no nestačili by byť mešťanostami vo väčšom meste. Tu teda ide zrejme o rozličné polomery v konceptuálnom kruhu osobnosti.

U činiteľov vo verejnom živote hovoríme o spoločenskej hodnote, alebo o šírke osobnosti. Táto vyžaduje čosi viac, niečo, čo Francúzi naznačujú lokúciou ***avoir de la classe***, t.j. mať určitú dokonalosť vo vystupovaní. Je zrejmé, že táto formula predpokladá celú sériu osobných kvalít ako sú: elegancia, dobré spôsoby, taktnosť, zdvorilosť, humor, vtip, irónia, rečnícky talent. A keďže verejný činiteľ musí byť "mužom činu", predpokladá sa u neho praktická inteligencia: rozvážnosť, presvedčenie, odvaha, vôľa, šľachetnosť ducha, charakter atď. Pravdaže, tu nejde o úplný výpočet, ani o nejaké šablonovité roztriedenie alebo kvantitatívne vyčíslenie rovnice osobnosti. Ide tu len o vlastnosti, ktorých vzťahy a závislosti vytvárajú sumárnu hodnotu osobnosti. Podľa tohoto akoby analytického modelu možno však dokresliť a zhodnotiť každú verejnú osobnosť.

U Kirschbauma, čo každému musí byť na prvý pohľad zrejmé, je jeho úplná zaangažovanosť za slovenskú vec. Už za študentstva postavil svoje intelektuálne ambície do služieb slovenského národa. Toto jeho hlboké uvedomenie si slovenského problému iste malo pôvod v úzkej spätosti rodiny so slovenskou pôdou a v podmienkach, v ktorých sa národ ocitnul po prvej svetovej vojne. Za Uhorska obratý o elementárne práva, ako právo na reč a vlastnú kultúru, a za Česko-Slovenska dômyseľne redukovaný na menšinu, ktorá sa číselne strácala v štatistike "československej" národnosti, slovenský národ musel sa javiť mladému Kirschbaumovi ako obeť skrivodlivej politiky susedov. Preto nebolo pre neho nič prirodzenejšie, než sa pustiť do boja za spravodlivosť a rovnosť. Súc fyzicky i duševne v najlepšej forme, tento mladý športovec sa dal do zápasu s nepriaznivými podmienkami. A treba uznať, že už vtedy dosiahol prekvapujúce ciele. V určitých prípadoch vedel roztaviť ľady, v iných zlomiť odpory. Pritom sa postupne budoval právnickými a filozofickými štúdiami. Každé štúdium intelektuálne obohacuje ľudí a pomáha im osvojiť si nové pojmy, ktoré sú takrečeno hotovými tehlami tvorivého myslenia a každej systematickej konštrukcie. Právnické štúdium pre človeka, ktorý sa rozhľadí dookola, vie rozšíriť horizont sveta na mnohoraké polia jeho ideovej nadstavby. Okrem toho Kirschbaum hodne cestoval, účastnil sa na medzinárodných študentských hnutiach a konferenciách. Tým nadobudol väčší odstup od bezprostredných a každodenných otázok, ktorý odstup je podmienkou každého porovnávania. Porovnávať však znamená hodnotiť ideológie, štátne a právne systémy a menovite rozpoznávať rozdiely medzi univerzálnymi zásadami a politickým partikularizmom rôznych režimov, ako aj medzi prirodzenými právami obyvateľstva a dusivými účinkami mechanického etatizmu. Nuž, to bola znamenitá príprava. Bez nej by bolo ťažko pochopiť, že Kirschbaum sa ako 25-ročný mládenec stal generálnym tajomníkom Strany slovenskej národnej jednoty.

Ľudia, čo jubilanta poznajú, vedia, že má mnohé z tých vlastností, ktoré vytvárajú sociálnu hodnotu osobnosti: jasný pohľad na národné ciele, t.j., stratégiu, a určitú otvorenosť a flexibilitu v metódach, t.j. taktike. Jeho široký horizont v politickej problematike, jeho rýchla orientácia v spleti protichodných smerov a záujmov, ako aj jeho pohotovosť v argumentácii, robia z neho znamenitého rečníka a debatéra. Mnohé jeho úsudky vyznievajú ako klasické aforizmy v čítankách.

Ďalej je vzácna u Kirschbauma rovnováha medzi "mužom činu" a "mužom myšlienky". On sa dokázal mužom činu ako funkcionár a organizátor spolkov, ako politik a diplomat. Mnohé knihy, ktoré napísal, sympóziá a memorandá, ktoré zostavil, štúdie, ktoré publikoval a články, ktorými komentoval osoby a udalosti, svedčia o tom, že jubilant je vynikajúcim mužom myšlienky. Mnohí činitelia verejného života sa zvykli vyhovárať na zaneprázdnenosť, že sa nedostali robiť ***research,*** sortírovať intelektuálne záujmy a témy a písať knihy. Iní zas sú ako ambulantné akumulátory rôznych znalostí, no chýba im odhodlanie sadnúť si, roztriediť veci a zostaviť do knihy, z ktorej by sa mohli poučiť iní. Slováci a slovenský život sú vari viac zaťažení týmto problémom než ich susedia. Navyše si treba uvedomiť, že pri všetkom zvýšenom počte študujúcej mládeže slovenského pôvodu v cudzine je len nepatrné percento tých medzi nami, čo sú schopní písať okrem slovenčiny aj v niektorej cudzej reči: angličtine, francúzštine, nemčine, španielčine, nehovoriac o iných. Toto je neslýchaná slabina Slovákov v slobodnom svete. Na rozdiel od toho Kirschbaum, ktorý vari nikdy nebol bez verejnej funkcie, ako otec rodiny, profesor a profesionál vždy si našiel čas na dodatočné štúdium a na písanie kníh bežne v troch rečiach. V tomto ohľade jeho výdrž a výkon sú obdivuhodné.

Čo sa týka celkovej filozofie Kirschbaumových myšlienok a činov, tá sa prejavuje v realizme. Keď bol za Slovenský štát a teraz je za samostatné Slovensko, je to preto, lebo to je v modernej dobe jediné realistické, egalitárne a spravodlivé riešenie. Jubilant nikdy nebol úzkoprsým, introvertným a exkluzívnym slovenským nacionalistom, akým ho chceli urobiť určité zlomyseľné kruhy. V tomto ohľade, bez pochybnosti, on je národovec, no nie uzavretý v nejakom skleníku pre delikátne kvety, ale akoby rozkročený na širokom kontinente európskych národov. Svedčia o tom jeho štúdie a kapitoly o federalizme, t.j. politike spoločného dobra pre viaceré národné štáty v tom istom geopolitickom priestore, alebo pre celú Európu. Keď Kirschbaum reklamuje samostatnosť pre Slovensko, zavše s úsmevom zdôrazní, že uznanie zásady rovnosti jeho susedmi nemôže podľa žiadnej logiky poškodiť ich práva. Na dávnej nespravodlivosti nemožno totiž ešte teraz stavať žiadny právny nárok. V terajšom svete etatizmy postupne, ale neodvratne upadajú a ich miesto zaberajú národy ako živé organizmy. Štát ako organizačná forma národa, ako inštitucionálny prívlastok národa zostane, no ako impérium, ako mocenské ***fiat***, je odsúdený k zániku. Mnohonárodné štáty, spočívajúce na mocenskej prevahe policajného aparátu a nie na súhlase obyvateľstva, nemajú existenčné oprávnenie. Vo svete môže nastať pokoj jedine, ak väčšie národy prestanú gniaviť menšie. Toto je tradične nielen slovenské, ale univerzálne chápanie medzinárodnej politiky.

Najvýznačnejšou vlastnosťou politika je charakter. Mnohí verejní činitelia za normálnych okolností sa správajú príkladne. No za ťažkých situácií a pod tlakom udalostí sa mnohí rozštiepia ako kameň s vnútornou trhlinou. Jozef M. Kirschbaum bol vystavený na Slovensku a neskôr v exile rôznym tlakom. No nerozštiepil sa. Zostal celý. V tomto ohľade mu patrí najvyššie uznanie.

Imrich Kružliak

O KAZATEĽSTVE

Právom hovoríme, že v slovenskom živote od úsvitu našich kultúrnych dejín svetlo vychádzalo z fár. Pod farami myslíme kazateľnice, oltáre, pútnicke miesta a často aj kultúrne a politické tribúny. Význam kazateľstva má v našom národnom živote mimoriadny historicko-kultúrno-náboženský význam. Náboženstvo nebolo u nás len vecou osobnej duchovnej sféry, ale hralo aj veľký kultúrno a národno-spoločenský zástoj. Už od veľkomoravských čias prejavuje sa v kázňach slovenských kňazov nielen potreba viery v Boha a morálneho života v spoločnosti, ale aj starosť o domovinu, o právo ľudu, o materský jazyk. To boli naše prvé kresťansko-demokratické prejavy, ktorými sme sebe i svetu dokazovali náš kultúrny pokrok. Spočíval na pevných duchovných základoch.

Po rozpade Veľkej Moravy strácame stopy aj tohto významného prejavu vo formovaní národného života. Ale už v 16. st. máme vynikajúceho kazateľa v nitrianskom biskupovi Zachariášovi Rohošníkovi Mošovskom. A skvelými kazateľmi, jedno už ktorého kresťanského vyznania, boli neskoršie aj pestovatelia duchovnej poézie Ján Silván, Tomáš Masník, Ondrej Lucae, Ján Milochovský, Štefan Pilárik, Ján Simonides, Juraj Tranovský, Benedik Szöllösi, Eliáš Ladiver, Ján Bayer, po ktorých prichádzajú veľké kazateľské zjavy 18. st. ako Hugolín Gavlovič, Daniel Krman, Martin Szentiványi, J. B. Magin a iní, ktorých kazateľský prejav ukazuje už aj pochopenie pre sociálne a národnostné rozpory v slovenskej spoločnosti. Napr. Martin Szentiványi sa riadil už zásadou "rozum a viera". Fr. A. Kollár sa už pýtal "koho teší žiť alebo plodiť deti v takej krajine, kde verejné ťarchy sa neznášajú rovnako, kde bohatší si privlastňujú všetky zisky krajiny". Keď Alexander Mačaj r. 1718 v Trnave vydal v bernolákovskej slovenčine svoje kázne, považoval ich za prvú slovenskú knihu! A akými kazateľmi boli bernolákovskí kňazi O. Szabo, I. Bajza, J. Fándly, J. Palkovič a slávny Alexander Rudnay, ktorý svoje kázne, tak významné pre slovenský národný život, vydal aj knižne. Sociálno-spoločenský motív zaznieva aj z kázní Samuela Tešedíka v maďarskom Sarvaši, aj keď mu Ján Kollár vyčítal nedostatok národného vedomia. Kollár vo svojich kázňach, ako aj v poézii, hlásal ideu slovanského humanizmu, ktorú vyvodzoval z kresťanskej náuky, aj keď mu neskoršie generácie zazlievali, že s ňou nepochodil a nesplnil úlohu v národe, aká mu prislúchala na základe jeho autority. Ale Ján Hollý, ktorý sa celkom primkol k cyrilometodskej idei, vyvolal už nadšenie a ohlas u katolíkov i evanjelikov. V Hollého kázňach sa ozýva už danteovský živel, a tým nadchol Slovákov. Hollý, Samo Chalupka a Andrej Sládkovič kázali priam vo veršoch. Ešte za svojich študentských rokov v Radvani som na fare Dr. Jozefa Búdu neraz postretal starých Radvančanov, ktorí sa rozpomínali na tieto časy, zväčša už z rozprávania rodičov, a uchovávali ich v pamäti ako odkaz sládkovičovsko-šujanovskej tradície, ktorá bola odrazom veľkej a večne aktuálnej moysesovsko-kuzmányovskej tradície slovenského konfesionálneho zbratania.

Moyses a Kuzmány vyorali svojím účinkovaním, ale i kázňami (práve pre kázne maďarónski evanjelici vyštvali Kuzmányho z Banskej Bystrice, až našiel úchylok vo Viedni) taký silný ohlas, že pohýbali národnými vodami. Oni i v kázňach vykričali už násilie páchané na Slovákoch. A vodcovia štúrovského hnutia (Štúr, Hurban, Hodža), všetci teológovia a kazatelia boli už hlásateľmi myšlienky "za Boha a za národ". Keď potom Fr. R. Osvald pri časopise ***Literárne listy*** založil r. 1861 prílohu "Kazateľňa", začali tam prispievať najlepší slovenskí kazatelia ako M. Kollár, J. Kohuth, J. Buday, T. Milkin, A. Kmeť a iní. Významný okruh kazateľov predstavuje aj Palárikova skupina okolo časopisu ***Cyril a Metod***. Tu stretáme také významné kazateľské zjavy ako M. Chrástek, J. Kozáček, J. Slota, A. Radlinský, Fr. Sasinek, A. Trúchly-Sitniansky, Št. Ručka, J. Viktorin.

A z tejto kazateľskej tradície vyrastá potom nová generácia, ktorá napriek zúrivému národnostnému útlaku vedie národ slovenský do nových časov. Sú to noví veľkí kňazi ako Andrej Hlinka, Ferdiš Juriga, J. Grebáč Orlov, Št. Onderčo, Marián Blaha, Karol Kmeťko, Ján Vojtaššák, Jozef Búda, Viktor Trstenský, Jozef Kútnik-Šmálov a iní, ktorých nemožno ani vymenovať.

Exil je vždy len pokračovaním a reakciou na domov. Ak r. 1982 vyšla v Sabina Press v Indii kniha kázní Antona Hlinku ***Na cestu***, je to kniha, ktorá si žiadala poukaz na tento historický vývoj slovenského kazateľstva, a ktorá je symbolická aj tým, kde vyšla (India!!) a pre koho je určená. Svojím obsahom je to kniha moderného podania evanjelia, prejav kňaza nášho času, jedného z najangažovanejších (ak po biskupovi Korcovi a V. Trstenskom nie vôbec najangažovanejší slovenský kňaz, čo je vždy spojené v tejto dobe s nebezpečenstvom života) slovenských kňazov, a pritom neraz na nejednom mieste nechápaný. Sú to jeho posolstvá, ktoré roky na vlnách Slobodnej Európy sprostredkoval domovu. Nachádzali veľmi často doma väčší ohlas ako v zahraničí. Lebo domov potreboval posilu ducha a exil bol neraz presýtený jalovou politikou. Je dobre, že tieto kázne vyšli tlačou. Aj ony sú svedectvom duchovnej sily našej diaspory. Autor vydal tu len prvý zväzok svojich kázní, ktoré neboli určené konkrétnemu publiku. A možno aj tým ich význam stúpa. Ak Boh dá, že vyjdú všetky kázne tohto šľachetného kňaza, možno aspoň niektorí poznajú, akí kňazi žili v našom strede a ako kráčali na ceste ku Kristovi za vierou, spravodlivosťou a láskou na tejto zemi, kde všetci ľudia majú žiť v slobode a mieri. Zaplať Pán Boh za tieto kázne, ktoré majú čo povedať kňazom i laikom. Kiež by ich aj čítali, lebo nám majú čo povedať.

Jozef G. Cincík

BÁSNIK JÁN SMREK MŔTVY

Počiatkom tohto roku prišla z Bratislavy správa, že Ján Smrek-Čietek, básnik a redaktor, skončil svoju životnú púť v 84. roku života.

Prvý raz som sa s jeho menom stretol ako študent nižšieho gymnázia v r. 1922, keď som sa dočítal, že bol pozvaný na večierok usporiadaný na privítanie Martina Kukučína v Bratislave a jeho ženy Perice. I v "Slovenských pohľadoch" som sledoval jeho básne, ako aj básne Emila Boleslava Lukáča; obidvoch v písaní obodroval Štefan Krčméry. Na spomenutý večierok r. 1922 bol z význačnejších spisovateľov a básnikov pozvaný aj Tajovský, I. Krasko, Tido J. Gašpar a Juraj Slávik.

Pravda, od tých čias sa už mnoho zmenilo i pominulo. Ostatky M. Kukučína – po úsilí prof. Rudolfa Kľačka – boli prevezené z Chorvátska do Martina a tam pochované na národnom cintoríne. I jeho náhrobník z Juhoslávie preniesli a postavili na jeho hrob, hoci pre Kukučínovu konverziu boli doma ťažkosti aj pri pohrebe.

Roku 1968 sa ale stala zvláštna vec vo vydaní nakladateľstva "Obzor" v Bratislave, v "Slovenskom literárnom albume". (Na 436 stranách ho zostavili Dr. Ján Juríček a Dr. Vlad. Petrík, CSc.) V tomto albume nieto ani stopy o literárnej a redaktorskej tvorbe Jána Smreka-Čieteka. Ba ani o poézii Emila Boleslava Lukáča, a tým menej o próze Mila Urbana. Smrek sa síce kde-tu objavuje na fotografii i na karikatúre pražsko-slovenskej spoločnosti od Martina Benku, aj ho tu a tam citujú na doplnenie charakteristiky iných spisovateľov, ale ináč o ňom – nič.

Ján Smrek v roku 1968 bol už však po viacročnej záslužnej práci v literárno-umeleckom časopise "Elán" u Mazáča v Prahe, pomáhal tamtiež pri vydávaní mnohých slovenských spisovateľov a sústredil okolo seba početných priateľov pera i štetca (napr. v Prahe žil s ním Štefan Letz, Ján Belnay a iní). Po prevrate 1939 sa Smrek vrátil do Bratislavy, obnovil "Elán" a zasa sústredil mnohých spisovateľov okolo seba, i celú čatu nových, doposiaľ málo známych.

Emil Boleslav Lukáč mal už tiež za sebou niekoľko zbierok básní, a "Živý bič" ako aj iné poviedky Mila Urbana sa dožili viacerých vydaní. Ale v spomenutom "Slovenskom literárnom albume" o tom všetkom nepadlo ani slovo. V rokoch vydania "Albumu" E. Boleslav Lukáč nebol v slovenských kruhoch veľmi prijateľný po politickej stránke, ba ani Milo Urban, ktorý asistoval pri vydávaní ľudácko-gardistických časopisov ako redaktor. A po zaniknutí revue "Elán" akoby prach chcel zakryť aj meno Jána Smreka.

Po smrti Jána Smreka, ktorý tak vytrvalo vedel združovať moderných spisovateľov a umelcov, iste vyjdú doma jeho zobrané básne a spisy. Samozrejme, aj Slováci v cudzine budú na ne zvedaví. Očakávajú, že osud životného diela básnika a redaktora Jána Smreka nebude taký, aký bol jeho tichý a nenáročný koniec pod rodnou hrudou na Dunaji.

Jozef Staško

“SLOVENSKÉ VIANOCE” NA NEWYORSKEJ TELEVÍZII

Dňa 1. jan. 1983 kanál “C” newyorskej televízie vysielal hodinový program, pod názvom “Slovenské vianoce”, natočený v New Yorku a v Kanade so slovenskou mládežou. Inšpirátorom tejto akcie bolo Slovenské stredisko mládeže v New Yorku. Newyorskú časť filmoval a programove upravil O. Juraj Török, vedúci filmovej spoločnosti HALLEL v Sparkill, v štáte New York. Kanadská vložka bola filmovaná v Toronte, v Kanade.

Program zahrňoval ukážky vianočných zvykov na Slovensku, ako vianočný stôl, prikrytý slovenskými špeciálnymi jedlami, ďalej po slovensky upravený stromček, náboženské zvyky, spevy, a všetko vsadené do folkloristického rámca, či krojov, či výšiviek, rezbárskych predmetov atď. Na doplnenie informácií o Slovensku, na pozadí deja boli premietané obrázky slovenskej krajiny, krojov a tiež zábery zo života slovenskej mládeže z New Yorku a okolia pri jej stretávaní sa v chate Catskill Mountains. Veľmi pôsobivo bol vystihnutý náboženský charakter tohoto vysielania motívami kostola sv. Jána Nepomuckého v New Yorku ako aj reprodukovanú hudbu Vianočnej omše F-Dur od Paschu z r. 1713. Betlehemskú náladu vytvárala hudba a spevy z Vianočných kolied Halmo-Hlinka. Folkloristickú časť doplňovali slovenské tance a kroje.

Keďže hercami bola slovenská mládež v USA a v Kanade, posúdenie filmu môže ísť len podľa pravdivosti výrazu a stvorenia predstáv skutočného života, teda amatérov nemožno posudzovať umeleckými kritériami. No aj tak výkony boli dobré, prirodzené. Na spestrenie programu vystúpili tri Halkove dcérky hrou na husliach, ďalej časť Byzantského speváckeho zboru z New Yorku ako aj tenor Grega z Montreálu, ktorý prispel dvoma spevnými vložkami náboženského obsahu. Kanadskú časť programove zaplnili spevy piatich Liptayových sestier, tanečný súbor Zemplín a spevné pásmo Slovak Panorama.

Vedúci tohoto vysielania p. Art Stabile v slovenskej košeli na pozadí s obrazom Tatier vsunul do programu aj debatnú časť, v ktorej poslucháčov informoval o kultúrnych a náboženských dejinách Slovákov. Po všeobecnom prehľade, s dôrazom na cyrilometodejskú tradíciu, debata sa preniesla na daný stav náboženskej slobody na Slovensku a na ťažkosti, s ktorými sa stretávajú kresťania pri vyznávaní svojho náboženského presvedčenia.

Za newyorskú mládež vystúpili: ako uvádzateľka a interpretka filmu v angličtine sl. Trudika Mišeje ako aj Martin Markovich. Vianočnému stolu predsedal ako otec rodiny Jozef G. Staško ml. a matku predstavovala sl. Vierka Babejová. Členovia tanečného súboru Limbora, sl. Evička Mišeje a Jozef G. Staško ml., predviedli slovenský tanec. Hudobný sprievod zaistil gitarista Peter Šabľa a harmonikár Ján Zelenák.

Za vydarenie filmu sa v prvom rade zaslúžil neúnavný O. Török, ako aj rodina Mišejová a Babejová. Umeleckým poradcom bol maliar Albín Sobota-Podhajský.

Dobrá vec sa podarila... Svet sa čosi dozvedel o Slovákoch z ich priameho prameňa. Bol to pekný úspech, na ktorom sa podieľajú aj mladí Slováci a Slovenky z Kanady. Ich výkony v speve i v tanci boli prvotriedne. Desiatky mladých i starších pridali ruku k dielu; im patrí srdečná vďaka aj bez ich menovania. Odmenou im je sám úspech filmu.

Jozef Milučký

ŠESŤ BÁSNÍ Z PUKNUTEJ AMFORY

TICHO PO PAMÄTI

Dnes prechádzam sa ticho po pamäti.
V jej labyrinte ilúzie blednú.
Jeseň je,
kvíli užialené lístie.
Nevidno pre tmu.

Zarosená,
vyplávaj z rieky predstáv,
daruj mi slnko v čase tieňohry.
Vykrvácam, huslista
pokorný.

Aj naša svadba nostalgiou smúti.
Snehový závoj sadze opelia.
Za Mendelssohnom tryskli pľušte lávy,
tŕňová korunka
spadla do čela.

Noc vylúpla sa z tela vretenice
v očisťujúcej bolesti.
Krútňava túžob ústa poudiera,
bodliak šelestí.

SNEŽENIE

Kľačadlá vetra,
strechy.
Bezradne
prvý sneh na ne pokľakáva.

Čas dávno vyťal
zeleň
zo záhrad.

V plačlivom tichu, ako keď
príbuzní chvú sa nad smrteľným úrazom,
do koreňov
stromy sa pohrúžili.

Tam rozväzujú všetky bôle,
vypočujú,
hrejivou plazmou dychu
prikryjú.
(Magická oáza, kde slza
nezamŕza,
zub smútku vypadne
a hlava nebolí.)

Sneh,
krištáľová váza
rozbitá.
Štrkoce črepinami,
oslňuje nás
prachom
skla.

Miazga
podpaľuje korienky stromov
ohnivou soľou
nádeje.

NOC NAD BERNOM

Opúšťame revúce mesto nerestí v mrazivom
ohni svetiel. Fontána sadzí
zneucťuje tam tváre chodcov, obrovský havran
otrocky usilovne vkľúva
do riasnatých pľúc vredy rakoviny.
Utekáme. Pätnásť námestí
a tisíc dvesto ulíc
zmieta sa v kŕčoch dravej agónie.

Podaj mi ruku, Juana, povediem ťa
za našou hviezdou, svetluškou
betlehemskou,
pod lipou,
popri potoku,
povedľa mraveniska.

Počúvaj, ako šumí
horľavá panoráma
oblohy.

Je byľ,
je vŕšok,
je sladkosť nevzkriesená.

Kľakáme do tráv, vyzliekame sa
zo starostí.
Meravieme
v nemohre mlčania.

OBETA

Sviatočný koláč dýcha nevinnosťou.
Priviň ho, náruč, ako ovečku.
Buď orodovník pred bleskami noža
v minúte úzkosti.

Bolesťou skríkne. Ranu otvorenú
súcitne pohlaď pavučinou zraku.
Zo stola krajec zdvihni. Oproti svetlu.
Šokovaný čistotou obety.

PROVOKÁCIA

Rozlial som kávu. Čierna vlasatica
vybuchla horkou smršťou na zemi.
Znamenie do dňa? Vztýčim ukazovák.
V priestore klíči steblo predtuchy.

Hej, dám si pozor. S rozkošou
popravím zlosť, ak vyplaví ju myseľ.
A vrece hádok nerozviažem. (Oči
na holých pleciach krásavice v ošiali.)

Provokujú ma hnedou farbou kávy.

VZDUCH

Vyzvali mužov na duel. Do zajakavej mysle
priliali oheň horľavý.
Ľadová úzkosť vyprázdňuje izbu,
odvaha prýšti do hlavy.

Svit brúsi ostrie dňa. Z ruže vyrastá vôňa,
v červenej košieľke vyspáva v zradnom tichu.
Zo studne piješ. Ostrý vzduch
roztiahol pľúca ako harmoniku.

Ján Okáľ

PRVÝ RAZ VO VATIKÁNE

Ako sme sa dohovorili deň predtým, Eugen Urban prišiel pre mňa do penzionu Garrone neskoro odpoludnia jedného slnečného novembrového dňa. Bolo to iba niekoľko dní po našom príchode do Ríma, lebo sotva sa dozvedel, že som tam, využil prvú príležitosť, aby ma stretol. Eugen Urban, tak ako Ferko Harčár, patril medzi dávnych priateľov a bolo prirodzené, že keď som sa konečne dostal do mesta, kde on už niekoľko rokov býval, chcel sa čím prv so mnou stretnúť a nielen v spomienkach si obnoviť staré časy, ale aj uvažovať o tom, čo nás čaká.

Aj keď bol Eugen o dva či tri roky starší, jednako sme dňa 21. októbra 1940 narukovali odrazu do slovenskej armády. On k prvému pluku pechoty v Bratislave, ja k druhému (drotárskemu) pluku v Trenčíne. Vtedy sme sa ešte nepoznali, ani o sebe nevedeli. On bol profesorom slovenčiny a francúzštiny na viacerých gymnáziách, ja zasa bývalý učiteľ, neskôr referent Matice slovenskej a osvetový inšpektor Ministerstva školstva a národnej osvety. Prečo on narukoval v roku 1940, to neviem. Možno mu už nechceli dať viac odkladov. Ja som narukoval preto, že po krátkom, ale veľmi plodnom a neopísateľne obohacujúcom účinkovaní v Matici slovenskej, nútený prechod na Ministerstvo školstva, kde som zapadol do administratívnych povinností, sa mi tak sprotivil, že som odmietol žiadať o ďalší odklad vojenskej služby a narukoval som. V Trenčíne ma pridelili do šiestej roty, v ktorej slúžilo viac Maďarov ako Slovákov. Veliteľ roty, nadporučík Poizl, ma čoskoro objavil ako dobrého poslucháča svojich problémov, a po večierke, keď ostal aj na noc vo svojej kancelárii, hodiny a hodiny mi vravel o svojich životných osudoch a skúsenostiach. Pretože si ma obľúbil, dal mi ešte pred prísahou priepustku do mesta, kde básnik Rudolf Fábry otváral výstavu Jozefa Kostku. Kostku i Fábryho som poznal ešte z Bratislavy, nuž bolo to príjemné stretnutie, keď som im po otvorení výstavy blahoželal a potom si s nimi hodinku či dve posedel v kaviarni. Vtedy mi Fábry povedal, že na Ministerstve národnej obrany, kde pracoval v redakcii časopisu Slovenský vojak, hľadajú ľudí, ktorí by mohli pomáhať pri redigovaní tohto časopisu. Stretnutie bolo príjemné, ale reči nezáväzné a keď sa nič nestalo, nebol som sklamaný, lebo som nič nečakal.

Ako som spomenul, nadporučík Poizl mi bol naklonený, nuž ako prejav priazne dal mi na dva dni priepustku do Martina na Všetkých svätých a Dušičky. Práve som vychádzal z Matice, kde som sa poklonil jej správcovi, nezabudnuteľnému Jozefovi Škultétymu, ktorý ma skoro objal, keď videl bývalého matičného pracovníka v uniforme slovenského vojaka, keď som medzi hotelom Slovan a Národným domom stretol majora Bela Mládka. Nemal som tušenia, že ho aktivovali a slúži v armáde. Ako tak kráčal po ulici so sl. Elenkou Juríčkovou zo Štubnianskych Teplíc, pozdravil som sa s ním skôr ako starý známy a nie ako pozdravuje nováček majora. Slečnu Juríčkovú som poznal, lebo jej mama bola cvičnou učiteľkou na učiteľskom ústave Jána Kollára v Štubnianskych Tepliciach a majora Mládka zasa z Košíc. On bol úradníkom tamojšieho rádia a zoznámil som sa s ním, keď som tam mával literárne a divadelné prednášky, ktoré mi programoval bratanec a priateľ Tóno Prídavok. Teda na martinskej ulici medzi Slovanom a Národným domom sme sa stretli ako starí známi, ba spolupracovníci. Major Mládek mi tiež povedal, že takých ako ja by potreboval na "oddelení", ale vtedy som tušenia nemal, že on je šéfom kultúrneho oddelenia Ministerstva národnej obrany. Aj o tom som sa len neskôr dozvedel, že s Elenkou Juríčkovou sa stretol ako s krajankou z jednej dediny na Dolnej zemi (Pivnice), teda nie ako s pekným dievčaťom na odpoludňajšom rendezvous.

Ani zo stretnutia s majorom Mládkom nebol žiaden výsledok a čoskoro som na neho zabudol a zmieril sa s tým, že si budem aj naďalej brucho drať prískokmi na Kubranskej a Orešanskej sihoti, kde sme chodili na cvičenie. V našom výcviku prišiel však odrazu nečakaný zlom a časť šiestej roty, v ktorej som bol aj ja, bola v zime 1940-1941 odvelená do strážnej služby železnice medzi Novým Mestom nad Váhom a Trenčínom. Ubytovaní sme boli v kasárňach ženistov v Novom Meste a naše veliteľstvo bolo na železničnej stanici. Veliteľom bol poručík Rohoň, ktorý si ma vzal za pomocníka v kancelárii. Možno preto, že vedel o mne z rozprávania svojho brata, učiteľa a kantora na evanjelickej škole v Ivančinej a sestry Aničky, s ktorou som chodil do jednej triedy učiteľského ústavu v Štubnianskych Tepliciach.

Čoskoro po našom nasadení do strážnej služby udrela tuhá zima. Potom prišli veľké snehové búrky a záveje, ktoré sú na úseku medzi Novým Mestom a Trnavou skoro každý rok také, že dopravu takmer znemožnia. Už sa nepamätám na dátum, ale jednej noci v snehovej fujavici, keď nebolo vidno na krok a počuť nič okrem zavíjania vetra, vlak nám zabil jedného z našich vojakov. Volal sa Janko Morava. Veliteľstvo pluku mu vystrojilo pohreb so všetkými vojenskými poctami vrátane čestného družstva a na pobádanie veliteľa Rohoňa napísal som básničku, ktorú nad jeho hrobom zarecitoval ašpirant Sabo. Na jeho krstné meno sa už nepamätám, len to viem, že bol knihomoľ a pokladal vojenčinu za čestnú povinnosť voči vlasti. Z celej básne si pamätám iba dva verše: "Nuž odišiel si, Janko Morava / keď ťa volala diaľka modravá..." Sám som s ňou nebol spokojný a preto som si ju ani nezapísal. A predsa táto príležitostná báseň bola v mojom živote osudovejšia ako všetko, čo som do tých čias i potom napísal. Možno preto, že sa poručíkovi Rohoňovi páčila a poslal ju do týždenníka Slovenský vojak. Ako som sa neskôr dozvedel, minister NO generál Čatloš si vždy dal priniesť prvé obťahy nového čísla a tá báseň mu padla do očí. Na moje meno sa pamätal z čias, keď bol v Matici počas osláv narodenín správcu Jozefa Škultétyho a tam ma mu predstavili. V básni síce pozmenil niekoľko veršov, ale náčelníkovi štábu dal rozkaz, aby ma z Trenčína preložil do Bratislavy k prvému pluku a pridelil na kultúrne oddelenie Ministerstva národnej obrany. Nikto nebol viac prekvapený ako poručík Rohoň, keď dostal telegram rovno z kabinetu ministra, že mám okamžite odísť a hlásiť sa v Bratislave na veliteľstve prvého pluku.

Prvý pluk pechoty bol v Bratislave na Hrade. Aj keď budova hradu bola vtedy už vyše storočia v rozvalinách, za hradom boli vojenské baraky či už kasárne, ktoré boli vždy udržované aspoň natoľko, že vojakov v nich nezatopilo, keď pršalo a zamrzli iba napolo, keď udreli tuhšie mrazy. Naložený ako mula redikal som sa od električky na Štefánikovej ulici hore Palisádami a cez Viedenskú bránu až pred hrad a potom dolu miernym svahom ku kasárňam. Pred vchodom na dvore vojaci drhli ryžiakmi lavice a stoly. Zastal som medzi nimi, zhodil ťažké teľa a pušku a pristúpil k dvom najbližším. Po úzkom pásiku na výložke sme sa poznali ako ašpiranti, či už budúci ašpiranti na dôstojnícku hodnosť. Podišiel som k plavovlasému mládencovi a vravím mu, že sa volám Okáľ a práve ma preložili k ich pluku do Bratislavy, ale mám nastúpiť službu na Ministerstve. Bolo mi až do smiechu, keď plavovlasý vojak na môj ležérny pozdrav odpovedal celkom podľa vojenského rituálu. Zrazil opätky, vypnul sa a pri potrasení ruky mi strmo povedal: "Urban; Eugen Urban". Potom sa uvoľnil a obrátiac sa k svojmu spoločníkovi, predstavil mi ho: "Macek". A hneď dodal: "Štefan Macek".

Lavica bola ešte vlhká a studená, keď sme si sadli a za polhodinky som sa dozvedel všetko, čo ma zaujímalo. Najmä o poddôstojníkoch, ktorí sú pre vojaka oveľa dôležitejší ako dôstojníci, pretože ich má neustále na krku. Zrejme, padlo slovo-dve aj o dôstojníkoch, ale zo všetkého si pamätám málo, lebo keď som sa prihlásil v kancelárii, tam ma už čakal rozkaz, že sa mám hlásiť na veliteľstve štábnej roty MNO v Hurbanových kasárňach na rohu Mariánskej a Mickiewiczovej ulice. Z Hradu som odchádzal trochu ľahší, lebo pušku a časť poľnej výzbroje som mohol odovzdať; v službe na ministerstve som ju nepotreboval.

Príjemne som bol prekvapený, keď som asi o týždeň po rozkaze videl neďaleko seba Eugena Urbana. Aj jeho pridelili na Ministerstvo národnej obrany, ale ako lingvistu ho poslali na predpisové oddelenie. Predpisové oddelenie robilo presne to, čo jeho meno naznačovalo – predpisy. Niet na svete inštitúcie, kde by sa všetko robilo tak podľa presne ustálených noriem ako armáda. Od najstarších čias až podnes kdekoľvek bola organizovaná armáda, bola táto poviazaná presnými predpismi o výcviku, boji, obleku, výzbroji, výstroji, odmenách, trestoch, správaní sa voči nadriadeným i podriadeným, voči civilom, o výžive, hygiene a mnohých ďalších veciach. Slovenská armáda bola mladá a na začiatku prevzala celý systém predpisov z československej armády. Čoskoro sa však ukázalo, že predpisy a preklady českých predpisov nestačia a predpisové oddelenie začalo študovať a prekladať predpisy nemeckej, a hlavne francúzskej armády. Je zaujímavé, koľko predpisov francúzskej armády presiaklo do všetkých armád sveta, a to často aj s francúzskou sústavou názvov. Na predpisovom oddelení Urban mohol uplatniť svoje jazykové schopnosti lepšie ako v škole.

Večermi sme sa stretali v kaviarni Metropol. Chodievali do nej zväčša medici, ale aj hodne mladších dôstojníkov a vojakov, ktorí pracovali na blízkom Ministerstve národnej obrany. Eugen bol dobrý spoločník. Vedel zaujímavo rozprávať nielen o svojej práci, ale aj o svojich študentských cestách do cudziny. Zblížili sme sa tak, že deň by sa nebol rátal, keby sme sa večer neboli stretli v Metropolke. Tak to šlo celú zimu i jar až do vypuknutia vojny so Sovietskym zväzom. Oba sme boli pridelení do prvého sledu, ktorý tvorila najprv takzvaná rýchla skupina, pretvorená v Chyrove na rýchlu brigádu. V Chyrove, kde bolo armádne veliteľstvo, sme sa však rozišli. Jeho pridelil minister národnej obrany generál Čatloš ako spojovacieho "dôstojníka" k ukrajinským skupinám, ktoré sa začali organizovať v Striji a Drohobiči a ja som bol odvelený s rýchlou brigádou do poľa. Oba sme mali vtedy hodnosť slobodníka, kým nás Čatloš armádnym rozkazom nepovýšil na desiatnikov. Keď sa to tak vezme, je to skoro neslýchaná vec, lebo tieto šarže sa oznamujú rotným, nanajvýš práporným rozkazom, ale Čatloš mal svoje spôsoby a často použil svoju autoritu aj tam, kde by bola stačila autorita nadporučíka alebo stotníka.

Po tejto rozlúčke stretli sme sa zasa len v Bratislave, keď sme od 1. januára 1942 nastúpili do dôstojníckej školy. Ale boli to len stretnutia večermi v Metropolke, lebo ja som bol na Tehelnom poli v škole záložných dôstojníkov pechoty a on pri vojenskej nemocnici v škole pre dôstojníkov pomocného zdravotníctva, ktorých sme volali "lapiduchmi". Po skončení školy mňa odvelil Čatloš do Žiliny ako tlačového dôstojníka v hodnosti dôstojníckeho zástupcu, ale Urban ostal v Bratislave a neskôr bol zasa niekoľko mesiacov na fronte, sledujúc rýchlu divíziu v jej postupe k Azovskému moru. Keď som v roku 1943 vážne ochorel, počas mojej liečby poslali do Žiliny ako môjho zástupcu vtedy už poručíka Eugena Urbana. Tu ho zastihlo pozvanie na Ministerstvo zahraničných vecí a menovanie za tlačového ataché v Ríme. Čatloš mu dal v jednom exemplári vytlačiť a vlastnoručne podpísal pochvalný dekrét, čo bolo celkom zrejme veľmi gavalierske gesto, ale žilinskí priatelia, najmä však Ferko Harčár, boli praktickejší, zaobstarali mu prvotriedne predvojnové anglické látky na celú diplomatickú garderóbu.

A potom sa nám Eugen Urban stratil z očí, ale nie zo spomienok. Aj on na nás pamätal. Vojenskou poštou nám posielal listy (vtedy už bola v Taliansku slovenská pomocná divízia, ktorá mala vlastnú poštovú, telefonickú a rádiovú službu s Bratislavou), ba aj jedinečné reportáže o páde Mussoliniho a Badogliovom prevrate v Ríme. Od spolužiaka z dôstojníckej školy poručíka Makovníka poslal som mu do Ríma svoju zbierku veršov. On mi zasa jednak vojenskou poštou a jednak od priateľov dôstojníkov poslal niekoľko listov a v jednom z nich mi oznámil, že sa oženil. Otec jeho ženy bol vysoký dôstojník námorného letectva a jeho sympatie boli zrejme viac na strane kráľa a maršála Badoglia ako na strane Mussoliniho,a preto ani po revolučnom hlasovaní Veľkej fašistickej rady, ktorá zhodila a internovala Mussoliniho, nemal nepríjemnosti, ktoré stihli mnohých dôstojníkov fašistického zmýšľania a rodina prežila všetky, často drastické zmeny, v pomernom závetrí.

Potom prišla bystrická rebélia, moje zajatie v Nemecku, návrat na Slovensko, ktoré sa už zvíjalo v kŕčoch vojny a konečne odchod do Rakúska, ústup do Bavorska a konečne “repatriácia” do Talianska. Na druhý deň po našom príchode do Ríma ma vyhľadal, lebo naši predchodci, chlapci z Via Reno, už stačili vybudovať vzájomnú informačnú sieť medzi slovenskými obyvateľmi Vatikánu a ostatnými Slovákmi v Ríme, či už bývali na Via Reno 9 alebo boli roztratení v seminároch a iných inštitúciách.

Keby sa bolo mohlo zabudnúť na to, v akom postavení sme sa vtedy všetci našli, dalo by sa povedať, že to bolo stretnutie radostné. Ale nad radosťou bolo už ťažké mračno trvalého exilu, lebo správy z domova hovorili o retribúciách, väzeniach, deportáciách a bratislavské rádio až prskalo vyhrážkami pomsty.

O niekoľko dní po prvom stretnutí na Via Reno prišiel si Urban pre mňa do penziónu. Zástavka električky červeného okruhu bola na Piazza Buenos Aires a Eugen mi povedal, že nezáleží, či si sadneme (ak bude miesto) do vozňa idúceho jedným alebo druhým smerom, lebo Vatikán je na okruhu asi v prostriedku. Cestou ma upozorňoval na dôležitejšie budovy, ale na orientáciu to nestačilo. Potrvalo niekoľko mesiacov, kým som bol s Rímom ako-tak oboznámený a vedel som sa orientovať aspoň na hlavných uliciach. Pamätám sa len, že sme vystúpili pri moste Viktora Emanuela, z ktorého bol krásny pohľad na Anjelský hrad a keď sme prešli ponad Tiber, za minútku sme boli na Via della Conciliazione, ulici Zmierenia, pomenovanej na pamiatku Lateránskeho paktu Vatikánu s talianskou vládou z r. 1929, ktorým sa vyhraničil Vatikánsky štát a vlády Talianska a Vatikánu sa navzájom uznali. Týmto paktom Vatikán uznal zjednotenie Talianska z roku 1862 a talianska vláda pápeža za hlavu Vatikánskeho štátu.

V tom čase ústie Via della Conciliazione do Svätopeterského námestia nebolo ešte priškrtené novými budovami vatikánskych úradov, takže Berniniho kolonáda v pozadí s priečelím a kupolou chrámu dala sa objať jediným pohľadom. A bol to pohľad, ktorého som sa nikdy ani pri opätovných návštevách nenasýtil, lebo jeho úchvatnosť a jedinečnosť súčasne hovorí nielen o malosti človeka v týchto dimenziách, ale aj o veľkosti ľudského ducha, ktorý povýšil chladný kameň do týchto foriem. Bohužiaľ, pre obrovskú výšku priečelia chrámu kupola sa nám tratí, ako sa k chrámu blížime a konečne úplne zmizne. Ostane nám len priečelie, ku ktorému vedie monumentálne schodište a kolonáda s obeliskom uprostred a mohutnými vodometmi približne v ohniskách elipsy, ktorú tvoria ramená kolonády. Eugen vysvetľoval, čo sa dalo, ale oba sme vedeli, že panorámu tohto námestia nemožno merať slovami.

Ako vo snách som prešiel vedľa Eugena námestím k bráne pod zvonicou na ľavej strane priečelia, kde bola strážnica švajčiarskych gardistov. Na bráne stál len jeden. Bol oblečený v každodennej belasej uniforme s baretom na hlave a puškou mauzerkou pri nohe. Eugena pozdravil, ako prechádzal, lebo ho už poznal. Na vrátnici Eugen vyžiadal pre mňa ružový lístok, ktorý ma oprávňoval na návštevu vo Vatikánskom meste. Vedľa múrov Svätopeterského chrámu sme kráčali až k miestu, kde sa budova zahrýza do vatikánskeho vŕšku, takže o chvíľu sme už kráčali strmou uličkou k neveľkej budove. V zátylku som pocítil zvláštne teplo. Obrátil som sa a prekvapene zastal. Zo značnej výšky som sa už teraz na kupolu díval vo veľmi miernom uhle. Bola úžasne blízko, na dosah ruky, dalo by sa povedať a celkom zrejme vyžarovalo z nej teplo.

“Naše druhé slniečko”, smial sa Eugen. “Olovená strecha nasiakne cez deň slnkom a potom dlho do noci, ba až do rána ho vyžaruje. Máme zadarmo kúrenie.”

Potom ukázal na budovu, ku ktorej sme kráčali: “Palazzo Zecca”, vravel. “Niekdajšia vatikánska mincovňa. Vlastne ešte mincovňa niekdajšieho pápežského štátu. Cez vojnu bolo tu skladisko potravín pre zamestnancov Vatikánu. Ešte aj teraz v letných večeroch cítiť trochu z pivnice zápach sušených rýb.”

Medzitým sme došli ku dverám. Za nimi niekoľko úzkych schodov a tmavá chodbička viedla do ich bytu. Dvere sa otvorili a Eugen mi predstavil svoju ženu, ktorá nás na prahu vítala s malým Karolkom na rukách. Tých niekoľko slovenských slov, ktoré ju Eugen už naučil, sa chytro vyčerpalo a ostali nám len úsmevy. Obývacia izba, v ktorej sme sedeli, bola dosť malá a ťažký nábytok ju robil ešte menšou. Aj steny, potiahnuté čalúnmi boli dosť tmavé, takže všetko prispievalo k stiesnenej nálade. Eugen nechcel svoju ženu vylúčiť z komunikácie, preto pre ňu prekladal to, čo som povedal ja, a pre mňa, čo povedala ona. Bolo to ťažkopádne a v podstate aj nezaujímavé, lebo chýbal nám nielen spoločný jazyk, ale aj spoločné skúsenosti a záujmy. Inými slovami, bol to veľmi ťažký rozhovor o ničom. Našťastie sa pani Urbanová o chvíľu ospravedlnila a odišla do kuchyne pripravovať večeru. Pravdaže, nová bezprostrednosť hneď rozptýlila počiatočnú okúňavosť a rozhovor sa rozprúdil v celej dôvernosti starých priateľov. A mali sme o čom hovoriť. On o politických premenách v Taliansku, o likvidácii slovenského vyslanectva, kde v posledných časoch jeho trvania sa stal služobne najstarším úradníkom, lebo starý vyslanec bol odvolaný a nový, Dr. Kaššovic, na ceste z Bratislavy mal neďaleko Cortiny automobilové nešťastie a na dlhé mesiace nielen on, ale celá jeho rodina boli v nemocnici. Keď ich konečne z nemocnice prepustili, bolo už po vojne a slovenské vyslanectvo viac nejestvovalo.

Diplomatický personál, ktorý Beneš poslal do Ríma ešte pred koncom vojny, vynaložil veľa úsilia, aby znepríjemnil život všetkým slovenským diplomatom, ktorí ostali aj po zmenách v Taliansku. Preto keď Karol Sidor požiadal o azyl a dostal ho vo Vatikáne, uchádzal sa oň aj Eugen Urban,a tak sa stalo, že aj keď nebol akreditovaný pri Vatikáne, jednako tam dostal nielen bývanie, ale aj početné výhody, ktoré požívali obyvatelia Vatikánu. Jedna z najvážnejších a najcennejších bola možnosť robiť nákupy v dobre zásobenom vatikánskom obchode, kde mohli lacno nakúpiť veci, ktoré obyvatelia Ríma mohli dostať len na čiernom trhu za ceny mnohonásobne vyššie. Z rozhovoru som sa síce nedozvedel podrobnosti o tom, aký bol vtedy jednak jeho osobný a jednak úradný pomer k vyslancovi Karolovi Sidorovi, ale z náznakov mi bolo jasné, že Sidor prevzal niektoré finančné záväzky aj voči niektorým členom likvidovaného slovenského vyslanectva pri Kvirináli a Urban mu zasa pomáhal pri vybavovaní niektorých administratívnych povinností. Najmä bol Sidorovi užitočný pri prekladaní spisov a korešpondencie do francúzštiny. Zdá sa mi, že v tom čase Sidorovi ešte pomáhala aj bývalá sekretárka Helenka Filová, ale tento pomer bol oveľa voľnejší a menej dôležitý ako spolupráca s Urbanom. Pokiaľ šlo o osobný, ľudský pomer Urbana k Sidorovi, len z narážok som vycítil, že nie je najsrdečnejší. Vtedy som to pokladal jednak za prirodzené nedorozumenia medzi ľuďmi na rozličných stupňoch úradného postavenia, možno aj generačný rozdiel a rozdiel povahový. Keď šlo o vek, nebol medzi nimi ani taký veľký rozdiel, ale atmosféra, z ktorej vyrastali, bola veľmi rozdielna, ak už odhliadneme od toho, že aj v ich vzdelaní boli značné rozdiely. Sidor vyrástol medzi ľuďmi, kde “reverentia obligatoria” bola prvou a vari aj hlavnou podmienkou obcovania v spoločenskom aj politickom živote. Je až prekvapujúce, že Urbanovo správanie sa bolo plné kontradikcie. Aj v spoločnosti priateľov býval často až formálne korektný, ale nikdy nie pompézny. Veľké gestá priazne alebo nepriazne mu boli také cudzie, že ich často napodoboval so zrejmým sarkazmom. Pre Sidora bolo zas veľké gesto prirodzenou odiedzkou dôležitosti toho, čo chcel povedať. Ostalo mu ako dedičstvo prostredia, v ktorom vyrástol a neskôr dozrieval ako orátor na politických tribúnach a v parlamente. Pravdaže, pri tomto prvom stretnutí po takom dlhom čase ani som nemohol pochopiť, že Urbana a Sidora delí čosi oveľa hlbšie a vari aj dôležitejšie ako formy, ktorými sa prejavovali.

Večera bola nielen dobrá, ale aj príjemná. Kde-tu som pochytil talianske slovo a opakoval ho, takže sám som sa zabával na svojej jazykovej bezmocnosti a Urbanovci so mnou. Po večeri sa pani Urbanová s malým Karolkom utiahla do spálne a s Eugenom sme pokračovali v rozhovore pri ľahkom víne z rímskych predmestí, o ktorých mi Eugen spravil malú, ale dosť vyčerpávajúcu prednášku. Naučil som sa, že vína sú nazvané podľa mestečiek neďaleko Ríma, kde sú priaznivé podmienky na pestovanie hrozna. Aj keď celá oblasť má rovnakú klímu aj zloženie pôdy, jednako sú jemné a pre znalcov vína zrejmé rozdiely medzi vínami Frascati, Marino, Grotta Ferrata, Castelgandolfo alebo Rocca di Papa a potom zasa sú rozdiely medzi vínami "secco" a "soave" alebo "moscatello".

Keď prišiel rad na mňa, porozprával som mu o svojich osudoch od tých čias, ako ma Čatloš odvolal zo Žiliny, o zime 1943-44, ktorú sme strávili v protileteckom úkryte v tuneli pod Hradom a konečne o tom, ako kultúrne oddelenie rozdelili a naša skupina sa ubytovala v škole neďaleko Červeného mostu na bratislavskom West End. Veľmi ho zaujímalo moje pridelenie do Prešova, kde ma s ostatnými dôstojníkmi veliteľstva armádneho zboru generála Malára zajali Nemci. Zvedavý bol najmä na okolnosti, ktoré vyústili do povstania, o priebehu ktorého som mu nevedel veľa povedať z vlastnej skúsenosti, lebo som ho prežil v zajateckom tábore. Oveľa podrobnejšie som mu z osobnej skúsenosti mohol povedať o evakuácii, pobyte vojenskej i matičnej skupiny v Bad Hale, o dočasnom sídle prezidenta a vlády v Kremsmuenstri a našom prechode do Bavorska. Takmer všetkých ľudí, s ktorými som prežíval túto drámu, aj on osobne poznal, preto ho veľmi zaujímali ich osudy, ich zmýšľanie a spôsob, akým čelili všetkému, čo stihlo Slovensko a vari bez výnimky každého Slováka. Vypytoval sa dopodrobna, ako sa správali dôstojníci, s ktorými sa zoznámil jednak počas svojho pobytu na Ministerstve národnej obrany a jednak počas služby na fronte v rozličných fázach vojny.

Uvedomovali sme si, že teraz stojíme pred najväčšou hádankou života – čo teraz? Urban bol veľmi skeptický pri posudzovaní pomerov v Taliansku. Videl vášne, s ktorými sa vybavovali staré účty počas prevratu, ale aj po vojne. Znepokojoval ho najmä výbušný vzrast ľavicových strán a ich neústupčivosť v presadzovaní programov od epurácie bývalých fašistov po snahu agitátorov zmocniť sa kontroly v priemysle, poľnohospodárstve, doprave a službách. Štrajky boli takmer na dennom poriadku. Aj keď generálny štrajk bol zriedkavý, jednako štrajky v doprave, v elektrárňach, na vodárňach, v zásobovaní plynom, stali sa v Ríme skôr pravidlom ako výnimkou. Neustála agitácia držala ľudí v napätí, lebo často ako búrka z jasného neba zvlnili sa rímske ulice protestnými pochodmi a námestia, hlavne Piazza del Popolo ozývali sa nielen vášnivými výzvami komunistických a socialistických vodcov, ale aj dunením davu, ktoré neveštilo pokojné časy.

Hlavou štátu po odchode kráľa Viktora Emanuela II. do exilu bol jeho syn, korunný princ Umberto ako miestodržiteľ. Málokto veril, že sa stane raz aj kráľom, lebo ulica volala po jeho abdikácii a umiernené strany žiadali referendum o tom, či Taliansko má ostať kráľovstvom alebo sa má stať republikou. Všetky vonkajšie náznaky nasvedčovali, že čoskoro bude Umberto nasledovať svojho otca do trvalého exilu.

Predsedom koaličnej vlády bol Alcide de Gasperi, ktorý si vyslúžil politické ostrohy ešte vo viedenskom parlamente za cisára Františka Jozefa ako poslanec za talianske obyvateľstvo južného Tyrolska, odkiaľ pochodil. Bol politicky činný aj po vojne, keď sa južné Tyrolsko (Alto Adige) stalo časťou Talianska a po "anšluse" sa Hitler tohto územia navždy zriekol za spojenectvo s talianskym diktátorom Benitom Mussolinim. De Gasperi bol však antifašista a počas Mussoliniho vlády bol v nemilosti a jednak preto, ale aj pre jeho nezvyčajné politické schopnosti bol po vojne pre každú politickú frakciu prijateľný.

Hlavná vec však bola, že bol prijateľný aj pre Spojeneckú komisiu (Commissione Aleata), ktorá bola hneď po vojne skutočným vládcom Talianska. Komisia pozostávala z komisárov, zastupujúcich víťazné mocnosti, Spojené štáty, Veľkú Britániu, Francúzsko a Sovietsky zväz. Nie je bez zaujímavosti, že sovietskym členom komisie bol (?) Višinský, bývalý žalobca v procesoch, v ktorých Stalin zlikvidoval skoro celú gardu starých boľševikov, nespočetných funkcionárov strany, rozličných úradníkov a skoro celý dôstojnícky zbor na čele s maršalom Tuchačevským. Aj keď administratíva a služby boli aj na povojnovom prelome vždy v rukách Talianov, jednako trvalo dosť dlho, kým Taliansko znova nadobudlo atribúty suverénneho štátu a Spojenecká komisia bola rozpustená po uzavretí mierových zmlúv. V čase nášho príchodu do Ríma mala talianska vláda ešte málo moci a často musela byť iba výkonným orgánom rozhodnutí Spojeneckej komisie. Preto pobyt vo Vatikáne bol taký dôležitý nielen pre Sidora, ale aj Urbana. Stačilo, aby Beneš presvedčil členov komisie, že v Taliansku sa skrývajú prinajmenšom kolaboranti s nacizmom, ak už nie vojnoví zločinci, a talianska vláda by obžalovaných musela na rozkaz komisie vydať.

Ako kultúrny atašé na rímskom vyslanectve Urban sa neuspokojil vybavovaním úradných aktov, ale nadviazal styky s početnými kultúrnymi osobnosťami, medzi ktorými s talianskym slavistom Luigi Salvinim rozvinul veľmi sľubnú spoluprácu. Jej prvým ovocím bol preklad z výberu noviel Mila Urbana, ktorý vyšiel pod názvom “Le novelle Slovacche”. Druhým projektom malo byť vydanie Urbanovho Živého biča. Preklad bol už hotový, ale po vojne nebolo možné nájsť nakladateľa, ktorý by ho bol vydal, lebo nebolo slovenského vyslanectva, ktoré by dalo nakladateľovi informácie o autorovi a česko-slovenské vyslanectvo sa postaralo o diskreditovanie autora aj diela. Bolo to tým ľahšie, že v tom čase držali Amerikáni Mila Urbana v koncentračnom tábore v Glassenbachu neďaleko Salzburgu. To, že aj prekladateľ, profesor Salvini, stratil po vojne svoje postavenie na univerzite a vo vedeckých ústavoch, tiež priťažilo, a talianske vydanie Živého biča nikdy nevyšlo. Prečo Salvini upadol do nemilosti, to som sa nikdy presne nedozvedel. Údajne jeho otec bol z tých generálov, ktorí sa prikláňali skôr k Mussolinimu ako ku kráľovi. Či to bola pravda alebo príčina bola iná, to sa možno nikdy nedozvieme, lebo aj dnes už veľmi málo ľudí sa pamätá na spoluprácu, ktorú s ním rozvinul vo vojnových rokoch Eugen Urban.

Pomaly som si začal uvedomovať, že postavenie Eugena Urbana bolo len relatívne lepšie ako postavenie ostatných členov rímskej kolónie Slovákov. On síce neprišiel o všetko pri evakuácii alebo úteku zo Slovenska a mal ženu z Ríma, ktorá sa v najťažšom postavení mohla oprieť o svoju rodinu, hlavne rodičov, ale stratil tiež zamestnanie a vedel som, že jeho úspory nemôžu byť také veľké, aby mu umožnili živobytie na dlhšiu dobu. Aj keď v tom čase niektorí z nás ešte snívali o skorom návrate na Slovensko, jednako táto nádej každým dňom slabla a tí, čo už dlhší čas žili v cudzine, sa nádeje načisto vzdali. Aj keď mi nebolo príjemné počúvať Eugenove dôvody, prečo sa na Slovensko tak ľahko a tak chytro nevrátime, jednako som s ním musel súhlasiť, že si musíme hľadať možnosti vycestovať do zámoria, aby sme si mohli zabezpečiť aspoň výživu. Napriek tomu, že Eugenova žena bola Talianka, nikdy ani neuvažoval o tom, že by sa natrvalo usadil v tejto krajine a hľadel sa tu uplatniť. Vysvetlil mi, že tisíce a tisíce vojakov bolo demobilizovaných, ďalšie tisíce mladých ľudí repatriujú každý deň zo zajateckých táborov a z Nemecka, kde pracovali vo vojnovom priemysle. Okrem toho Taliani stratili kolónie v Afrike a talianski kolonisti utekajú odtiaľ s holým životom. Ani len snívať sa nedalo o tom, že by vojnou zvalcované Taliansko bolo mohlo absorbovať a zamestnať tieto státisíce vlastných občanov. Preto, ak mal Talian také minimálne možnosti uplatniť sa, cudzinec nemal žiadne.

Pani Urbanová sa už dávno utiahla na noc, keď som sa zdvihol na odchod. Eugen ma odprevadil až k zastávke električky a počkal, kým som na najbližšiu nenasadol. S nosom pritlačeným k obloku hľadel som do neznámych ulíc, ktorými sme prechodili a hľadal budovy, o ktoré by sa mi mohla oprieť pamäť, aby som sa aspoň trochu mohol orientovať. Zdalo sa mi, že ideme už strašne dlho a rozmýšľal som, ako by som sa mal sprievodcu opýtať, ako ďaleko je ešte Piazza Quadrata, keď som zazrel známu vežu kostola, ktorý tvoril jeden roh štvorcového námestia. O niekoľko minút som bol v našom penzióne. Polakovič a Cincík už spali.

* * *

Dlhý rozhovor s Eugenom Urbanom mi z mnohých strán osvetlil postavenie, v akom sme sa v Taliansku našli, ale mnohé veci som pochopil len neskôr. Po mnohých skúsenostiach, ktoré sa hromadili mesiace, ba až roky. Jedna z vecí, o ktorej som nevedel, bola neochota Talianov plniť unáhlene všetky príkazy alebo inštrukcie Spojeneckej komisie. Najmä boli veľmi neochotní robiť za Spojencov špinavú prácu. Mali dosť problémov, ako uzavrieť fašistickú minulosť vlastnej krajiny a buď sa im nechcelo alebo sa im až protivilo stať sa slúžtičkou nových režimov v strednej a východnej Európe. Z uverejnených dokumentov anglického zahraničného úradu vysvitá, že ani Angličani neskákali veľmi do haptáku, keď ich napríklad Beneš požiadal o uväznenie alebo vydanie a už načisto nerešpektovali jeho obvinenia z vojnového zločinectva a iných hrôz, ktorými tak štedro častoval svojich nepriateľov. Ich zástupca v Spojeneckej komisii buď takéto zveličené obvinenia ignoroval alebo ich veľmi rezolútne odmietal.

Okrem toho náš príchod do Ríma sa skoro presne zhodoval so začiatkom veľkého sťahovania Židov do Talianska a odtiaľ ich infiltrácia do Palestíny. Všeobecne panuje mienka, že po holokauste neostalo v strednej a východnej Európe z veľkej židovskej kolónie nič alebo skoro nič. Neviem, či o tomto probléme jestvujú presné štatistiky, ale povojnová skutočnosť bola taká, že vojnu prežilo dosť veľké percento Židov jednak v koncentračných táboroch, jednak v pracovných útvaroch a v priemysle, jednak v podzemí a konečne v zamestnaniach, kde boli nenahraditeľní. Hoci koniec vojny znamenal pre nich oslobodenie, za ktoré mnohí z nich bojovali v rozličných útvaroch, ktoré v Sovietskom zväze organizovali exilné vlády alebo výbory rozličných národov a na tisíce sa ich zapojilo do rozličných partizánskych oddielov, jednako po vojne skoro inštinktívne sa väčšina z nich nechcela vrátiť do svojich predvojnových domovov. Hlavne poľskí Židia, či ich už koniec vojny našiel v samotnom Poľsku alebo v iných krajinách, začali sa masove sťahovať do Talianska. Z Poľska sa legálne alebo aspoň s tichým súhlasom vlády organizovali vlakové transporty Židov, z ktorých niektoré aj cez Slovensko smerovali na Viedeň, kde bolo záchytné stredisko a odtiaľ zasa organizovanými transportmi do Talianska. Oveľa neskôr som si uvedomil, že sám som pricestoval z Bologne do Ríma takýmto transportom. Tento presun sa pretiahol až do neskorých mesiacov roku 1946.

Nie je bez zaujímavosti, že do presunu Židov z Poľska boli zapojení aj početní príslušníci Druhého poľského korpusu, ktorý sídlil v Taliansku. Jeho veľký park nákladných vozidiel bol aspoň zčasti využitý na tento presun, ale nedá sa povedať, či tu šlo o oficiálne schválenú akciu, alebo o trpenú iniciatívu jednotlivých dôstojníkov. Isté je len to, že táto rozsiahla a veľmi náročná akcia bola starostlivo pripravená, dobre financovaná a prevedená brilantne. V Taliansku mali židovskí utečenci pripravené tábory, o ktorých sa verejne ani mnoho nevedelo. Len neskôr začali písať talianske noviny o tom, že Židia tu majú vojenské výcvikové strediská všetkých zbraní včítane letectva.

Pravdaže, talianska vláda mohla síce nad tým zavrieť oči, ale nemohla o tom nevedieť. Preto je možné, že keď sa takto benevolentne správali Taliani k Židom, nechceli byť prísnejší ani proti iným národnostiam.

Pavol O. Hviezdoslav

SYN

Prednedávnom bol u mňa starý človek.
Má, ako mnohí z našich bedárov,
tiež v Amerike syna, v robote
sám Boh vie akej a kde ďaleko
v tom novom svete. Ale je to jeho
jediné dieťa – žaloval sa mi – ,
jediný syn, Boh im viac nedoprial
vychovať. Lenže vďačne robili
a drhli mileradi, ochotne
a obetavo, zakladali si
sťa na hlbokom fundamente na ňom,
jedináčkovi, hrdí nádejou,
že si v ňom vypestujú oporu,
keď čas im spríkri život trampotami
alebo vek ich k zemi nachýli.
A teraz by sa zišiel na pomoc,
až veľmi zišiel, lebo vekom už
dosť hodne zošli, dosť sa zrobili
na hospodárstve, dosť, a strhali sa
až strašne. Otec – sám si ukázal,
aj ochromel, keď v hore privrzlo
mu nohu; dodnes na ňu bolestí;
či za pluhom či v ktoromkoľvek čine
pri gazdovstve už za nič nestojí,
je kalika a preto povaľač
nedobrovoľný, lebo gazdovi
treba mať údy ako z ocele,
trvácne, zdravé, silné. Nečudo,
že to dnes ide s jeho gazdovstvom
všakovak, nie tak ako kedysi,
keď pachtili sa ešte pospolu,
orali, až to v stráni dunelo,
akoby brázdu páral divý hrom;

keď kosili, to sťaby v úboči
hukotal príval.
                        A hľa, ani len
nepíše rodičom, kde, ako je.
Nič nedbá o nich, dosiaľ neposlal
im jediného groša, hoci vie,
že nemôžu si chlapa nenajať,
a tomu na dlaň daj i do hrdla!

Veď – pokračoval, vzdychnúc zhlboka,
veď ani neviem, čo ho páslo, že
šiel za more. Zlá žena, tá ho zviedla
a on sťa druhý Adam teraz už
trpí a ľutuje, že oddal sa
tak pod jej moc. Tam v rodnej dedine
dosť mal on dievčíc hodných, statočných,
a ktorákoľvek aj z tých boháčok
bola by išla zaňho s výskokom;
nevybral si z nich, ale parom ho
hnal, ani nie ver dobrô, na jarmok
až do susednej stolice a tam
sa oznal s ňou a zaraz oženil,
s tou peknolícou, – a tu zmraštil tvár
a skrivil ústa, – s tou, čo bola zdnu,
och, červivá. Len vhupla do domu,
priam čím hor tým dol obrátilo sa,
zmenilo všetko; ona rozkázať
si nedá od nikoho, gazdinou
ona je u nás, ani nebude
to a to robiť, lebo nevie vraj
na koho. Čo mi pozostávalo?
Chytil som nôž, ba vlastne čerieslo,
a ako jabĺčko som prekrojil
na rovné poly, hej, svoj majetok.
Tak som ich uspôsobil, nechže si
tam spánombohom osve gazdujú,
obhadzujú sa sami pre seba,

však, žena moja? Neplač, ani nás
Boh neopustí, doprajme im, nech...
veď uvidíme, kam to dovedú.
No nevesta, tá hlavná, ani tak
nebola spokojná, vraj clivo jej
v cudzine, že ju ťahá rodisko,
chce bližšie k materi, vraj opustenej
úbohej vdove, hoci (známa vec)
jej mater mala ešte troje dievok
vydatých nablízku. A blázon syn
i v tom ju poslúchol. Diel odo mňa,
prebolestný kus mojej nadobizne,
zapovrhol a predal cudziemu,
nás zanechal a zakúpil si hen
v ženinom rodisku. A myslíte,
myslíte, pán môj, – pozrel, ako tam
schúlený sedel, zrakom slzavým
a opäť sklonil hlavu, – myslíte,
že na tom mieste pevne uviazli?
Ačida! I tam skoro spredali,
čo mali, a hneď pošli v šíry svet.
To je akási nemoc, čo sa chytá
aj tých, čo majú na čom pracovať
a vyžili by z práce na svojom.

Nuž tam sú teda spolu. Horký sú.
Tá zhuba, ako z listov počúvam,
čo iným písal syn (nám okúňal
sa možno požalovať), neverne
ho nechala a umkla s frajerom!
Zobrala mu aj zárobky a čo
naposielali sem jej materi
(nám netrúfal si zveriť haliera
do opatery), aj to chcela by
tá ničomnica zhabať, premrhať.
Veď o to, však, mu právo vediete?
Je vôbec v práve? Lebo hoci sa

odcudzil svojim vlastným rodičom,
mne nedá spať, že jeho mozole
nemilobohu prehajdákajú
kdeakí lotri s jeho hoňuchou.
My by sme radi, keby, chudák, mal
s čím začať, až sa vráti, gazdovstvo.
Len či sa ho my, starí, dožijeme?
Tak sa nám žiada uvidieť sa s ním,
k srdcu ho privinúť a potešiť!
Poď, synak náš, príď čím skôr! Cez more
preveď ťa anjel strážca! Božia Mať
do prístavu ťa sprevádzaj a priveď
nám do náručia! – A si utrel slzy.

*

Na druhý deň ma omráčila zvesť,
hrom sčistajasna: v bani zahynul
syn môjho starca. Celý Boží deň
chodil som ohromený. Ako, ja
mám zahorúca túto hroznú zvesť
oznámiť otcovi? že nemá už
vyčkávať syna, bo ho nedočká?
Ja mám byť preňho poštou Jóbovou,
ja krutým lovcom, ktorý na mušku
slepačky trafí, spáli vtáčika,
čo by bol vtákom menom Nádeja
a posledným už vtákom spevavým
v povetrí duše rodičovskej? Nie,
Boh mi je svedkom, to ja nemôžem!
Nech iný povie. Dozvie sa to on,
nemilá zvesť vždy chodí priskoro.

*

Ó, ľud môj, tak sa vo svet rozlietaš,
ako keď vtákov z lesa vyduria,
kým ako psy doň hryzú sekery,
a padáš ako muchy v jeseni!

(1901) (Verzia Karola Strmeňa)

KNIHY

L. H.: FERKO SKYČÁK, Cambridge, Ontario, Slovenskí jezuiti, 1982, 130 strán.

Zvláštna, svojho druhu jedinečná to kniha, ktorej ústrednou postavou je Ferko Skyčák, profesor filozofie a neskôr rektor Spišského seminára a ktorá je zároveň priemetom duchovných problémov katolicizmu na Slovensku od prevratu r. 1918. Jej zvláštnosť za daných pomerov je v tom, že ju napísal ***insider***, t. j. profesor teológie v spišskom seminári, ktorý bol dlho sám v strede celej tej problematiky.

Publikácia vcelku podáva súvislé pozadie pomerov v katolicizme na Slovensku za Česko-Slovenska, Slovenskej republiky a po nej za komunizmu. Autor vystihol zmysel prevratu, keď Cirkev mala nielen Maďarov na biskupských stolcoch, ale aj kňazov-Slovákov, ktorí boli študovali za Uhorska, teda v seminároch, kde prevládala maďarčina. Mnohí z tých kňazov sa nikdy dobre nenaučili po slovensky, a teda nemohli zasiahnuť do vytvárania sa nových kultúrnych pomerov na Slovensku. To ešte nemuselo byť "maďarónstvo". No bola v tom určitá sila zotrvačnosti, ktorá nútila ľudí i v zmenených pomeroch dívať sa na všetko okuliarmi starej výchovy. Zmeny, ktoré si vynútila nová situácia, potrebovali dlhšiu dobu. R. 1921 boli vysvätení traja slovenskí biskupi: Vojtaššák, Kmeťko a Blaha. Oni vniesli do seminárov nového národného ducha, no staré výchovné metódy; odstup medzi predstavenými a seminaristami, ako aj autoritatívne vysvetľovanie náboženských dogiem ešte dlho zostali. Treba spomenúť, že vtedy voľnomyšlienkárstvo prišlo aj na Slovensko a našlo v ľavičiarskych stranách dosť prívržencov. V Čechách desiatky katolíckych kňazov odpadli a založili "Československú cirkev". Podarilo sa im získať jedného kňaza na Slovensku, Maťašovského z Liptovskej Osady. To bol symptóm doby.

Cítila sa naliehavá potreba vplývať na duchovenstvo intelektuálne nejakou celoslovenskou revue. Spolok Sv. Vojtecha by bol mal venovať pozornosť inteligencii. No jeho program bol priveľmi konzervatívny. Snažil sa pôsobiť ako predtým na vidiecke obyvateľstvo kalendármi a podielovými knihami. Akosi nestačil všimnúť si inteligencie. Neskôr Karol Körper začal vydávať ***Kultúru***. Keď ju však prevzal Dr. Štefan Zlatoš, táto revue nemala cieľavedomú politiku. Príspevky v nej "boli akoby vidlami nahodené", t.j. bez ladu a skladu. Písali ich ľudia z vlastného popudu bez toho, aby ich redaktor o ne požiadal, alebo ich patrične informoval o predmete. Takto sa z nich nezračil jednotný svetonázor. Boli teda nedostatky nielen v spolupracovníkoch, ale aj vo vedení.

Na tomto celkovom pozadí slovenského duchovného diania odrazu vystúpila osobnosť, ktorej je knižka venovaná, Ferko Skyčák. L. H., ktorý r. 1925-26 bol na prvom roku teológie v Spišskej Kapitule, bol nadšený profesorom Skyčákom. A keď sa po štúdiách na jezuitskej teologickej fakulte v Innsbrucku stal r. 1938 sám profesorom v spišskom seminári, mal možnosť poznať Skyčáka ešte lepšie. Vtedy sa z obdivovateľa stal uvedomelým zástancom jeho výchovnej metódy.

Profesor Skyčák bol synom Ferka Skyčáka, obchodníka z Klina, ktorý sa r. 1905 stal za hornú Oravu poslancom v parlamente v Budapešti. Bola to takrečeno oravská patricijská rodina, v ktorej panoval demokratický duch. Ferko Skyčák mladší študoval teológiu v Pešti i v Prahe a cestami po Európe nadobudol širší rozhľad po svete. Vo svojich prednáškach miesto aby vnucoval seminaristom určité aprioristické pravdy, povzbudzoval ich k vlastnému mysleniu a k tomu, aby sa dopracovali ku kresťanskému svetonázoru vlastným úsilím. Skyčák mal so študentmi debaty o otázkach, ktoré predtým stačilo memorovať. On chcel, aby poslucháči nielen vedeli, ale aj porozumeli najrôznejšie filozofické teórie. Pritom ako profesor sa nevyhýbal dialógu ani s protivníkmi Cirkvi a katolicizmu.

Veľkú pozornosť vzbudila jeho polemika s Vladom Clementisom v periodiku ***Pero*** v rokoch 1932-33, ktoré vydával Augustín Način v Bratislave. Po trenčianskoteplickom zjazde mladej slovenskej generácie revue ***Politika*** uverejnila medzi inými príspevkami aj programový prejav Clementisa o komunizme. Skyčák naň zareagoval článkom "Filozofický postoj komunizmu". Poukázal v ňom na rozpory vo filozofii komunizmu: na propagovanú masovitosť či ľudovosť a praktizovaný elitizmus, na hlásané materiálne vyrovnávanie sociálnych podmienok a zároveň nemilosrdné duchovné zotročenie ľudí, na antidogmatizmus k iným smerom a dogmatizmus v komunizme atď.

Clementis odpovedal v 11. čísle ***Davu***, 1932, nie filozoficky, ale politicky. Vyhlásil Skyčáka za "stredovekého jezuitu", s ktorým by bolo škoda polemizovať. Odmietol teda dialóg a odbavil Skyčáka arogantným monológom. Netušil, že raz sám padne za obeť takého istého monológu Gottwalda.

Skyčák písal kritické články aj o iných aktuálnych otázkach: stroskotanie pokusov o vytvorenie katolíckeho bloku za prvej ČSR, nedostatok moderných pastoračných metód vo väčších mestách atď.

Zaujímavé následky mal Skyčákov príspevok "Ku sedemdesiatke Spolku sv. Vojtecha", uverejnený vo ***Filozofickom zborníku*** Matice slovenskej, roč. I., č. 4, 1940. V ňom kladne hodnotil zásluhy Spolku za čias urputnej maďarizácie, no prejavil výhrady k jeho vedeniu za predošlých 20 rokov pod správcovstvom Msgr. Pöstényiho. Skyčákovi nebolo možné nezbadať nehybnosť Spolku, ako aj to, že jeho správca pokladal svoju funkciu takrečeno za doživotný honor, ktorý ho takto "oprávňoval" vládnuť v ňom "z pozície moci". Okrem toho Skyčák konštatoval určité nedostatky: Spolok zanedbal inteligenciu a menovite nemal presné ideové plánovanie a svetonázorové zameranie. Proti tomu sa Pöstényi nemohol jednoducho ohradiť, ako to často urobil predtým. Zvolal preto na 29. januára 1941 popredných katolíckych pracovníkov na poradu do Trnavy. Pozvaní boli hlavne mladí profesori zo Spišského seminára, v ktorom sa sústreďovala kritika Spolku. Výsledok bol, že L. Hanus prevzal redaktorstvo ***Kultúry*** a Spišská Kapitula sa stala akoby druhým katolíckym strediskom na Slovensku. Nový redaktor sa nadšene pustil do práce. Cestoval medzi Spišskou Kapitulou a Bratislavou, aby zorganizoval káder prispievateľov. Zburcoval univerzitných profesorov, spisovateľov, právnikov, linguistov, básnikov a vôbec pracovníkov z mnohých odborov. Nebola to ľahká úloha. Bolo vtedy na Slovensku mnoho vzdelaných ľudí, ktorí za roky hromadili vedomosti; no nebolo veľa takých, čo by boli vedeli svoju učenosť prejaviť písmom, aby slúžila národnej kultúre.

R. 1943 došlo k rozchodu so Spolkom sv. Vojtecha a založila sa v Ružomberku revue ***Obroda***, v ktorej mal naďalej prevládať duch Spišskej Kapituly. Bolo to nové víno v novej nádobe.

Vojna sa však chýlila ku koncu a konflikt medzi dvomi totalitnými systémami v Európe nemohol nemať následky aj na Slovensku. Do mysle ľudí sa pomaly vlúdila rozpoltenosť a neistota o budúcnosť. Ferko Skyčák, rektor seminára, akoby mu bolo súdené nečakať na udalosti, ktoré mali prísť, zomrel 46-ročný v prvých dňoch januára 1945. Pochovaný bol na Tri krále v kapitulskej hrobke.

Po r. 1948 bol spišský seminár zrušený. (Teraz je údajne z neho Žižkova kasáreň. Ktovie, čo sa stalo s Benkovým oltárom v seminárskej kaplnke?) V januári 1951 biskup Ján Vojtaššák bol odsúdený ako 73-ročný na 24 rokov väzenia.

Potom nastala na Slovensku doba vlasteneckých kňazov, ktorí sa neskôr združili do skupiny "Pacem in terris" na kolaboráciu s režimom. Ako je známe, táto jestvuje dosiaľ. Kňazi, ktorí nepovolili, dostali sa pred súdy. Medzi nimi autor L. H. bol odsúdený pre "velezradu" na 16 rokov, lebo vraj "bohoslovcov vychovával v protidemokratickom duchu". Z väzenia sa dostal za Dubčeka a Boh mu dožičil energiu a jasnú myseľ, aby napísal túto znamenitú knižku.

V nej sa odráža nevšedná erudícia autora, šírka a hĺbka jeho katolicity. Jeho vek a výška jeho stanoviska mu dovolila vysloviť kritický pohľad nielen na ultramontánne smery a filozofie, ktoré sa boli vlúdili do slovenskej spoločnosti, ale aj do vlastných radov. Na ťažké situácie mnohí činitelia neboli pripravení a zlyhali. Autor si však i za tých prudkých zmien udržal priamu líniu a svojou knižkou docielil syntézu, dôstojnú veľkého mysliteľa. Jeho kniha je skvost slovenskej katolíckej duchovnosti. S ňou viac než s ktoroukoľvek inou publikáciou sa môže identifikovať naša generácia. Z dnešnej cudzoty ducha a zo skutočnosti mnohých polámaných charakterov ona vyšľahla ako trvalé svetlo v dejinách súčasnej slovenskej duchovnosti.

Dr. Jozef A. Mikuš

Paul Thorez: LES ENFANTS MODELES (Vzorná mládež), Lieux Communs, Paris, 1982, 200 strán, 62 fr. fr.

Autorom knihy je syn bývalého generálneho tajomníka Francúzskej komunistickej strany, Maurice Thorez-a a jeho manželky Jeannette, ktorá bola – ako jej manžel – členom Francúzskeho Národného zhromaždenia. Obidvaja už zomreli.

Ich syn sa narodil v Moskve za druhej Svetovej vojny, kde jeho rodičia boli v politickom exile. To bol prípad aj iných významných komunistov z cudzích krajín. Vtedy sa tam zdržiavala španielska komunistka La Pasionaria, Rákossi z Maďarska, Gottwald z Čiech a iní.

Po vojne sa rodičia s deťmi vrátili do Francúzska, no i potom chodievali do Sovietskeho zväzu na prázdniny. Rodičia mali príležitosť k rekreácii v luxusných strediskách kaukazskej riviéry na Čiernom mori, kým deti boli na výchove v tábore Artek blízo Yalty. Artek jestvuje dosiaľ ako tábor telesnej a politickej výchovy pre deti vedúcich komunistov z Ruska a iných komunistických krajín. Je to elitná škola pre mládež, z ktorej majú vychádzať do sveta budúci vodcovia komunizmu. Knižka mladého Thoreza, ktorý po dlhom váhaní skoncoval s komunizmom, je vari najsubtílnejšou kritikou nielen výchovy, ale celého komunistického systému vôbec. V tomto ohľade zatieňuje knihy mnohých západných historikov a novinárov.

Paul Thorez býval v spomenutom tábore skoro pravidelne od 1950 do 1957 ako "čestný pionier" z Francúzska. Nikto tam však nevedel jeho rodinné meno. Keďže sa dôkladne naučil rusky, jeho skúsenosť je osobná a prenikavá. Jeho popis života v tom tábore a v Sovietskom zväze vôbec je oveľa dôkladnejší, ako sú dohady západných "expertov" a novinárov o sovietskom systéme.

Život tam bol dômyseľne organizovaný. Starostlivosť o túto privilegovanú mládež po stránke zdravotnej a politickej bola prvotriedna. Tri jedlá denne okrem desiatej a siesty s olovrantom, potom športy všetkého druhu a najrôznejšie preteky. Výchova sa sústreďovala na socializmus a ateizmus a kládla dôraz na osobnú zodpovednosť. Sovietska výchova sa zreteľne odlišuje od západnej tým, že podnecuje rivalitu medzi dobrými a lepšími žiakmi. Tieto rozdiely sa docieľujú v rôznych jednotkách, od družstva, čaty až po stotinu, ako pri vojsku. Žiakom sa vštepuje zmysel pre česť. Po pretekoch rôznych stupňov dobrí sú odmenení a dostanú uznania a diplomy a zlí sa musia podrobiť sebakritike a oľutovať svoje omyly. Chuligánstvo sa prísne trestá. Konečná sankcia je vykázanie z tábora. Keďže toto môže mať zlé následky pre žiaka, ale aj pre jeho rodičov a predstavených tábora, títo sa snažia okrášliť každú tvrdú pravdu (lakírovka). Tento kolektivizmus vyvoláva situácie, kde konkurencia, tajnostkárstvo, udavačstvo a intrigy sú bežnou vecou okolo každej udalosti.

Keďže do tábora sa prijímajú deti nielen komunistických činiteľov zo Sovietskeho zväzu a jeho satelitov, ale aj z Brazílie, Argentíny a iných vzdialených krajín, dochádza tam často k debatám porovnávajúcim jednotu socializmu s rozpormi v kapitalistickom svete. Výchova smeruje takto k vytvoreniu akejsi "vyššej rodiny národov socializmu, združených okolo veľkoruského staršieho brata" (str. 91). Táto nová nádejná civilizácia živí ambície sovietskeho impéria po celom svete. Každý prejav osobitného národného uvedomenia sa pranieruje ako "buržoázny nacionalizmus". Keď 14-ročný Ukrajinec prejavil náhľad, že Ukrajina, vzhľadom na svoje územie, obyvateľstvo a prírodné zdroje je potenciálnou väčšou mocnosťou, ruskí kamaráti ho udali a musel to verejne odvolať (str. 94).

V druhej polovici sa autor dotýka určitých širších problémov Sovietskeho zväzu a komunizmu. Proti skvelým životným podmienkam vládcov Paul Thorez stavia do pravého svetla podmienky robotníckej triedy. Je pravda, že na prekopanie kanálu Volga-Don sa použili obrovské exkavátory, ktoré boli pýchou sovietskeho priemyslu. No robotníci? To bola armáda "deportovaných", z ktorých mnohí "nechali svoje kosti na tom rozsiahlom pracovisku stalinizmu" (str. 97). Sovietske roľníctvo? Systém ho redukoval na poddanstvo v pôdohospodárskych družstvách.

Ako sa to dá vysvetliť? Kým dejinný vývin sa zrýchľoval vo svete, ruský ľud, neuveriteľne dôverčivý a opustený, nestačil držať krok. Nebola to natoľko lenivosť ľudí ako skôr neúčinnosť systémov, čo bola príčinou zaostalosti, alkoholizmu a chuligánstva Rusov. Po cároch a aristokracii 19. storočia prišli vládcovia komunizmu a potentáti strany. Kyvadlo dejín náhle preletelo sprava doľava. Autokracia a zaostalosť však zostali.

Zo Stalina, chlapa pomenšej postavy, ale oceľovej vôle, urobila propaganda obra. Skladali sa kantáty, ódy na neho. (Ani Jano Kostra, ba ani Francúz Louis Aragon neodolali.) Kremlinológovia a pseudohistorici merali dôležitosť jeho spolupracovníkov podľa toho, ako ďaleko stáli pri vojenských defilírkach od Stalina na jeho pravici. Spisovateľ Alexander Fadejev musel prepísať svoju knihu ***Mladá garda*** a pojať do nej chválospevy na Stalina, aby ju bolo možno vytlačiť, hoci to nesúviselo s obsahom toho diela. Keď Stalin zomrel a Chruščev začal kriticky skúmať Stalinovu politiku, Fadejev spáchal samovraždu (1955). Inou modlou bol Beria, ktorý chcel uchvátiť moc po Stalinovi. Bol zastrelený. Potom prišiel Malenkov, aby padol zanedlho.

Takéto udalosti museli pôsobiť ako šok na myseľ mladého Thoreza. Potom prišli ďalšie: Chruščevova destalinizácia, udalosti v Poľsku, vojenské potlačenie revolúcie r. 1956 v Maďarsku, rozpor s Čínou a ozbrojený konflikt na rieke Amur, obsadenie Česko-Slovenska za Dubčeka, neskôr Afganistanu, a nakoniec stanné právo v Poľsku v decembri 1981. Toto všetko muselo otvoriť oči mnohým starším, ale menovite mladším komunistom.

Paul Thorez nakoniec prekonal všetky pochybnosti a uvedomil si, že komunizmus je nielen "temná doktrína" ale hlavne "temný systém". Na jednej strane existencia táborov nútenej práce, ktorú odhalil Solženicyn vo svojich knihách ***Súostrovie Gulag*** a na druhej strane skutočnosť palácov, dačí, zvláštnych obchodov a najlepších áut vyhradených jedine komunistickým pohlavárom. Bývalé rezidencie ruských cárov, ako Masandra, rezidencia Alexandra III., alebo zámok Miskhor princa Jusupova, stali sa reakreačnými strediskami velikášov toho "polosveta", aký stvoril socializmus. Ten kontrast, tá "pozlátená klietka (v ktorej sme žili) odňala mi chuť na kaviár a na súkromnú pláž" (str. 167).

"Treba povedať', že hierarchia 'beztriednej spoločnosti' je dômyselne odstupňovaná a že každý stupeň má zvláštne privilégiá – určitý typ auta, určené dávky stravy – ktoré presahujú v každom ohľade najdivšie sny obyčajného občana. 'Jedzte kaviár, hovorilo služobníctvo Martine (manželke Paula Thoreza). To je dobré pre vaše dieťa.' A každé ráno pri raňajkách nám ho nadelili veľkou lyžicou." (str. 187)

Kým Maurice Thorez zomrel ako komunista, jeho žena Jeannette sa po obsadení Česko-Slovenska r. 1968 vzdala členstva v prezídiu Komunistickej strany Francúzska. Pred svojou smrťou sa zverila synovi: "Čím viac sa udalosti valia, tým viac si uvedomujem zlo, ktoré sa urobilo".

Mladého Thoreza zas neprestali prenasledovať myšlienky na Artek. Nakoniec sa mu ten tábor zdal veľkou karikatúrou (str. 59). "Ten svet Sovietov v malom, založený ako všetky vyššie Soviety na sociálnej nerovnosti, odstupňovaných privilégiách, na vojenskej mobilizácii, na žargóne falošných pojmov, ktoré do náš vštepovali; Artek, ten prízrak toho klamného sveta, vyvinul vo mne túžbu po bratstve sveta. A idúc za jej hlasom, rozhodol som sa skoncovať s minulosťou." (Str. 191) Autor, teraz štyridsiatnik, si uvedomil, že komunizmus nikdy nebude môcť pretvoriť 'spoločnosť' potreby' na 'spoločnosť' slobody'. Patril medzi tých, ktorí "vylákaní hlasom utópie, prešmykli sa bránou raja, aby zistili, keď sa brána za nimi zavrela, že sú v pekle". (Milan Kundera) Mladý Thorez ako Francúz mal však šťastie, že jednako mohol odtiaľ utiecť a stať sa slobodným človekom.

Nedávno vydaná kniha mladšieho Thoreza rozrušila Francúzsko. Jej preklad do cudzích jazykov iste donúti mnohých bývalých pionierov komunizmu rozmýšľať o jej trvalých pravdách.

V ***Komunistickom manifeste*** z r. 1848 Marx a Engels napísali: "Zlý sen prenasleduje Európu." No nie je to už prízrak teórie komunizmu, ale skutočnosť zotročenia národov, ktoré žijú pod ním.

Jozef A. Mikuš

DILONGOVE PATRIARCHÁLNE VÍZIE – Všetko kolo neho, či živý alebo mŕtvy svet, je mu symbolom, nositeľom hlbšieho významu, Božou mapou. Všetko absorbuje do magického oka proroka a zbavuje sa ťarchy videnia poetickými obrazmi.

Najnovšie svoje vizionárstvo Dilong vteľuje do symbolu BOŽEJ AMAZÓNKY, zbieročky básní a lyrickej prózy, venovanej Nádeji života, ako ju vidí v mladej Debinke L., zacielenej na Lásku k Bohu a národu. Básnickou silou verša Debinka sa stáva slovenskou Ester a básnik sa k nej prihovára: "Ty si môj strom, letím k tebe, už vieš, vtáčik som jeden, ešte šťastný tvoj básnik".

Sotva som dočítal Božiu Amazónku, keď sa už znovu básnikovi zažiadalo podoprieť svoju víziu Slovenskou strážkyňou, novou zbierkou veleby ideálu slobody, cez prejav lásky k matke Debinkinej. Okruh viery v Boha a v národ otepľuje vierovyznaním a prorockou Nádejou.

Akoby ho živly naháňali, tak ten Pegasus Dilongov letí...

J. Staško

NA CESTU...

Priateľský dar

Dnešný chaotický svet nepochybne potrebuje politikov, ekonómov, prírodovedcov. Ale čo predovšetkým potrebuje – aby vôbec obstál a mohol byť domovom človeka – sú apoštoli, ktorí mu prinavrátia kompas a vyvedú ho z bludiska križujúcich sa ciest.

Anton Hlinka
Na cestu, str. 45

Knižočka neveľká čo do formátu aj čo do rozsahu; taká do vačku, naozaj na cestu. Otec Hlinka, výrečný kazateľ, filozof, sociológ predkladá slovenskému čitateľovi svoje kázne v istom racionálnom a predmetnom podelení a výbere. Niekto sa môže oprávnene pýtať, ako možno vôbec kazateľské umenie vpratať do viet, bez videnia a počutia kazateľa. Veru, ťažko oddeliť kazateľa od poslucháča – separáciou trpia obaja. Kazateľ je orátorom a jeho umenie mágiou, viažu sa na seba ako stopka na koreň. Všetky tvárové, očné, ručné, trupové gestikulácie, rôzne hlasové dôrazy, výšky a kadencie označujúce radosť a bolesť, zúfalstvo a nádej, povzbudenie a výzvu, ba i pád proti víťazstvu – všetko má v rukách kúzelník, majster slova, keď pudený príležitosťou rozvíja svoju mágiu presvedčivosti. Keď treba strhuje, absorbuje, koncentruje, ohromuje, veselí, hrmotá, metá blesky, prikazuje, zaväzuje, sprisaháva a podmaňuje víziou načrtnutej budúcnosti k rozbehu ducha i tela.

Ak potom toto kúzlo kazateľského umenia odpadne, ako bude vyzerať kázeň bez kazateľa? Tomuto, hľa, riziku sa vystavil autor knižky Na cestu, keď sa podujal vydať svoje kázne v knižnej forme.

Na moje veľké prekvapenie ma už prvá kázeň zaujala, a tak som si zaumienil, že každý večer prečítam jednu namiesto modlitby. Zhustená problematika nutkala k meditácii, ba povedal by som – k spovedi pred Bohom. Na otázku, prečo ma zaujali tieto kázne, by som odpovedal, že pre svoju časovosť a vecnosť v logickom podaní a argumentovaní. Jednotlivé kázne, zakotvené v evanjeliu alebo vo Svätom písme vôbec, sú akoby zrkadlom našej doby, našich kritík, starostí, bolestí a nádejí. Sú akoby výkladom Božej politiky smerom na človeka a na kozmický poriadok. Autor, kazateľ, zmieruje nás s Nebeským Otcom, trasuje nám cestu k Nemu a odporúča nám dôverne, s pokynmi, kde sa na ceste vyhnúť bodliakom, kde suchote, kde šelmám. Skutočný turistický sprievodca.

Kázne som čítal počas choroby; boli mi ako balzam, čo postupne ukľudňoval a zvádzal k meditáciám. Zaumienil som si podčiarknuť tie pôsobivé obrazy a argumenty, ktoré sa dôverne viazali na môj stav duše. Na každej strane som našiel radostné semená... Ozaj, priateľský to dar, povedám si. Keď som knižku skončil, prechádzal som na pokračovanie kázní na magnetofónových páskach. O. Hlinka hovorí, že aj tie chce vydať knižne. Iste to bude potrebné, ale pobadal som, že jeho milý, presvedčivý hlas, jeho akcentované dôvodenie, to všetko sa mi zdalo ešte pôsobivejším ako čítanie z knihy.

Vďaka mu za dar – Na cestu, vďaka mu za povzbudenia, posmelenia i za semafory-ukazováky cesty k Bohu. Štýlom skvelé, obsahove bohaté, časové, vecné a zhustené do presvedčivosti. Z celého srdca knižku aj pásky odporúčam každému, kto sa chce dať viesť touto cestou modlitby. Ako literárna forma je štrukturálne pokusom o orátorskú silu cestou vylúčenia okrasných, beletristických opisných adjektív. Adresa autora: Dr. Anton Hlinka, St. Wolfgangpl. 10, 8 MUNCHEN 80, W. Germ.

Jozef Staško

A. Hlinka: SLABOSŤ SILNÝCH A SILA SLABÝCH. Obraz o náboženskom živote v ČSSR so zvláštnym zreteľom na Slovensko. S. 161. Vyšlo v Nakladateľstve M.P.K., Bern 1982

Ide tu vlastne o slovenský preklad Hlinkovej knihy “20 + 10 Jahre danach. Was ist mit den Christen in der Slowakei geschehen”, 1978. Hoci autor nemal možnosť navštíviť Slovensko a tam zbierať dokumentárne svedectvá o náboženskom živote a na ich základe písať históriu o náboženskom útlaku, predsa sa mu aj v zahraničí podarilo nazhromaždiť toľko svedectiev, že o jeho knihe môžeme povedať, že je spoľahlivým obrazom náboženskej situácie v našej vlasti. Autor venoval knihu obetiam protináboženského boja; tým, ktorí pre vieru stratili život, slobodu, ktorí trpeli vo väzení alebo museli znášať sociálne a iné príkoria.

Kniha podáva najprv pohľad do cirkevnej histórie, do čias, kedy predkovia Slovákov prijali kresťanstvo. A potom ide rovno do rokov 1945-1948, do prvých čias ústupkov a izolácie katolíkov. Potom podáva pomery po r. 1948 až do 1968, pravú tvár nových vládcov, otvorené konflikty, nové cirkevné zákony, kalváriu rehoľníkov, tábory pre kňazov, skrátka roky príšerného násilia. Sleduje aj krátke roky prechodu (1968-69), po ktorých prišla reideologizácia a nové zbrane i nové metódy proti kňazom a veriacim. Začala tak nová kapitola prenasledovania Cirkvi, ktoré trvá dosiaľ. Autor ju sleduje až do roku 1978, kedy vyšla táto kniha v nemčine.

Hlinkova kniha je spoľahlivým a objektívnym informátorom o náboženských pomeroch na Slovensku. Poznávame z nej zákernosť režimu, ale i silu veriacich; obete, ktoré nám pripomínajú prvých kresťanov v rímskych katakombách. Je to história Slovenska z jednej jeho strany; z tej, kde je odpor najsilnejší. Je správne, že táto cenná kniha vychádza aj v slovenčine.

A. Prokop

V. Trstenský: AKO SVEDECTVO. Autobiografia osudov slov. kat. kňaza. S. 462. Vydal A. Hlinka v nakladateľstve M.P.K. Bern, 1982.

Vydavateľ už v "Slove čitateľom" nazval svedectvá o osudoch Viktora Trstenského takým druhom dokumentárnej literatúry, že "mu prislúcha titul slovenského Solženicyna". Je to otrasná kniha, ktorá objektívne, formou dokumentov, ukazuje svetu, ako sa na Slovensku šliape po občianskych právach, po ľudských slobodách, akej cynickej a surovej svojvôli vládcov sú vystavení mnohí občania, aké nespravodlivé rozsudky sa vynášajú nad cennými a nevinnými ľuďmi, ako sa likvidujú nielen pravda, česť, sloboda, ale aj životy. Trstenský tu nechce vyvolávať pocity pomsty, ani ukazovať, akú krivdu vytrpel, ani obžalovávať – chce len konštatovať, v akom čase museli a musia žiť statoční ľudia v našej vlasti. A to stačí, lebo svedectvá, ktoré tu podáva, samy presvedčujú najlepšie.

Na Západe sa aj v objektívnej historiografii často hovorí o útlaku a prenasledovaní občanov pod komunistickým režimom, čím sa myslí najmä obdobie po februári 1948. Trstenského svedectvá však ukazujú, že tento útlak sa začal už roku 1945, ešte v období tzv. ľudovej demokracie. Atrocity, o akých vtedy odvážne písal český novinár M. Mareš, podkladá Trstenský úradnými svedectvami. Sú tu listy úradom, politickým i cirkevným činiteľom, obžalobné spisy, rozsudky, popisy zatknutia a väznenia, života "na slobode", žiadosti, sťažnosti, úradné uznesenia, vyhlásenia, odvolania i odpovede. Je to dlhá reťaz krížovej cesty jedného statočného, sebavedomého a nebojácneho slovenského katolíckeho kňaza. Iba jedného, ale hovorí za mnohých; dokonca aj za národ, aspoň za tú jeho veľkú časť, ktorá zostala verná Bohu a viere otcov a ktorá vzdoruje krutosti režimu aj v súčasnej nepriazni času.

Je málo povedať, že Viktor Trstenský je hrdinský kňaz. V tomto osude človeka by to znelo banálne. Nad každým Trstenského svedectvom sa nám treba zamyslieť, aby sme vedeli a mohli pochopiť hrôzu, v akej musia žiť ľudia pod komunistickým socializmom. A to sú len slová na papieri, ktoré nám podáva táto otrasná kniha. O čo strašnejší musí byť život, ktorý zobrazuje! Túto knihu by mali čítať v prvom rade politickí činitelia, ktorí začali s komunistami "oslobodzovať" národ. A keby bolo zodpovednosti voči utrpeniu tých mnohých, ktorí i dnes znášajú útlak pre svoju vieru, ktorí sa domáhajú žiť podľa zákona a ústavy, ktoré zostávajú stále v platnosti, tak by podstatné časti tejto knihy západné rozhlasové stanice vo svojich slovenských vysielaniach sprostredkovali na Slovensko, aby aj vládni činitelia, aj bezpečnostné orgány, aj súdy videli, že sa vie o ich zločinoch a že zostávajú nepremlčané ako dôkazy pre históriu tohto ťažko skúšaného národa. A aby aj poslucháči týchto rozhlasov sa presvedčili, aký krutý osud musia znášať kňazi i veriaci aktivisti-laici, ktorí sa nezriekajú Boha, lebo v ňom majú najväčšiu hodnotu svojho života.

Je to jedna z najcennejších kníh, aká vyšla v našom exile. Mali by ju čítať všetci; tí, ktorí už na mnohé zabudli, tí, ktorí chodia domov na návštevy, tí, ktorí nechcú veriť, že by to mohlo byť také zlé; tí, ktorí polemizujú s komunistickou propagandou intelektuálnym verbalizmom, aj tí, ktorí si vari myslia, že nás sa to netýka. Táto kalvária slovenského kňaza by mala byť preložená aj do svetových jazykov, aby aj cudzina poznala, že to, čo sa robí na dnešnom Slovensku "menom republiky", "menom zákona", sú zločiny proti ľudskosti. To je práve to, čo si trvale máme pripomínať a čo máme odkrývať aj svetu, aby pochopil krížovú cestu slovenského národa.

Peter Javorský

Pavol Hrtus Jurina: ŠĽAPAJE. Krátke prózy z austrálskeho života. Melbourne 1982, s. 213.

Trpký osud slovenskej literatúry v zahraničí spočíva v tom, že ju nemá kto čítať. Niektorí básnici vydávajú si už knihy vlastným nákladom, a ak to pôjde tak ďalej, budú jediní, ktorí si ich budú aj čítať. Autor novej knihy próz, Pavol Hrtus Jurina už v úvode tejto knihy hovorí: "Romány by sa dali písať o našom živote i o živote iných, ktorí nám prišli do cesty. Keby ich mal kto čítať..." Ale význam toho, čo sa vytvorí v exile, nespočíva len v tom, či to niekto číta alebo nie; dôležité je, aby po nás zostal dôkaz, že sme nežili nadarmo, že sme život v slobode nepremárnili, neprevzdychali alebo neprepili, lež mysleli a tvorili, aj keď za sťažených podmienok a aj keď bez očakávanej ozveny.

Pavol Hrtus Jurina je už vyše 40 rokov pevným ohnivom v slovenskej literatúre. Upozornil na seba už r. 1943, keď mu v Trnave vyšla kniha noviel "Preťaté ohnivá". Po vojne vydal ešte román "Kameň na kameni" (1947), ale potom pre slobodného spisovateľa už nebolo miesta na Slovensku. Jedni museli mlčať, početní dokonca v žalároch, a iní utekali do zahraničia. Medzi nimi bol aj Pavol Hrtus Jurina. A len čo sa usadil v ďalekej Austrálii, už mu vychádzala kniha za knihou. Doteraz je ich šesť (okrem prekladov). Prevažne drobné prózy, lyrické a reflexívne. Je to literárny druh, v ktorom je autor skutočným majstrom.

Po smrti J. C. Hronského je v zahraničí najvýznamnejším slovenským prozaikom. Potvrdzuje to aj jeho posledná kniha "Šľapaje". Skoro lepšie by tieto drobné jeho prózy bolo nazvať "črepami", lebo sú to črepy spomienok, ohlasov i odrazov nášho života v cudzine i vo vlasti, lebo je to raz tak, ako hovorí autor, "že nám z mysle obraz domova nikto nevymaže", aj keď si v piesni zavzdycháme "kdeže sa podeli naše mladé časy". V týchto literárnych stopách Pavla Hrtusa Jurinu sú aj naše exilové osudy, dejiny. Tieto prózy, v ktorých cítiť kvapky slovenskej krvi i talentu, vzdoru i hrôzy, keď zisťuje, že prichádzajú zo Slovenska ľudia, aj inteligenti, a nepoznajú ani slovenských spisovateľov, autor rozdelil na päť častí (Rozerdžaná zem, Osudy, Čosi ako život, Do krvi a do špiku a Bude žiť naveky). Literatúra vždy spočívala v talente vedieť fantáziu prešiť umeleckým slovom a obrazom. Hrtús Jurina tu dáva "zlatorez" drobným obrázkom, pestrým ako život, v ktorých vie vypichnúť i spomienku na Hrebendu, Hollého, Hamuljaka, Sama Bohdana Hroboňa, Nosáka Nezabudova, Vojtaššáka a koľkýchže ešte iných... Pamäť je ako metla, ktorá všeličo povymetá z dlhých časov a zmetie nám pred oči klasy nehynúcej ceny i životov.

Je radosť čítať túto nenáročnú Hrtusovu prózu nielen pre jej umeleckú cenu, ale – a vari najviac – preto, že sa snaží udržať pri živote slovenského ducha čo i len "dojímavými epizódkami". Hrtus Jurina i tu zostáva samým sebou. Nevtieravým, nenásilným, jemným, lyrickým umeleckým rozprávačom o "šľapajach", ktorými sa brodí slovenský život v cudzom svete. Kniha, jedna z tých mála slobodných, aké vychádzajú v našom čase, patriaca do slovenskej literatúry, ale na Slovensku ju nebudú smieť ani zaznamenať. Aj to je osud slovenského spisovateľa.

I. Kružliak

Marián Váross: VÝBEROVÁ OSOBNÁ BIBLIOGRAFIA, Bratislava 1983, str. 42 a obsah.

Pri svojom životnom jubileu 60-tich rokov Marián Váross, slovenský dejepisec umenia a estét, podobral sa na zostavenie a vydanie svojej osobnej bibliografie. Menšie články, príspevky do rozhlasu a pod., do nej nepojal. Takto bibliografia jeho prác zaberá 41 strán a je rozdelená do nasledujúcich záhlaví: samostatné knižné vydania (č. 1-25), kolektívne a zborníkové vydania (č. 24-46), katalógy výstav (č. 47-105), štúdie (č. 106-175), články (č. 176-662) a preklady (č. 663-676).

V prvých dvoch záhlaviach sa Váross zaoberá najmä teóriou umenia a estetična, pričom často hľadí na pokroky vo francúzskej a anglickej vede o umení a dotýka sa aj problémov axiológie a gnozeológie v umeniach. Kolektívne a zborníkové vydania sa dotýkajú najmä počiatkov slovenského impresionizmu a expresionizmu v slovenských umeniach a končia sa rozličnými smermi postexpresionizmu. V nich sa autor dotýka rozličných slovenských výtvarných snažení až po súčasnosť.

Ako bedlivý sledovateľ vývoja výtvarného umenia na Slovensku v katalógoch výstav sleduje vývoj umeleckého výrazu i jeho závislosti počínajúc od Gustáva Mallého a Jozefa Hanulu cez Benku, Fullu, Sokola až po najmladších predstaviteľov slovenského výtvarníctva. V článkoch zasa rozoberá rozličné estetické vzťahy, hodnotenia, poznania umeleckej hodnoty a dialektiku poznávania, pričom neobchádza ani problémy estetického objektu a subjektu a tzv. socialistického realizmu. Posledné časy Váross obracia svoju pozornosť najmä k estetickej výchove diváka a záujemca o umenie.

Dr. Jozef G. Cincík

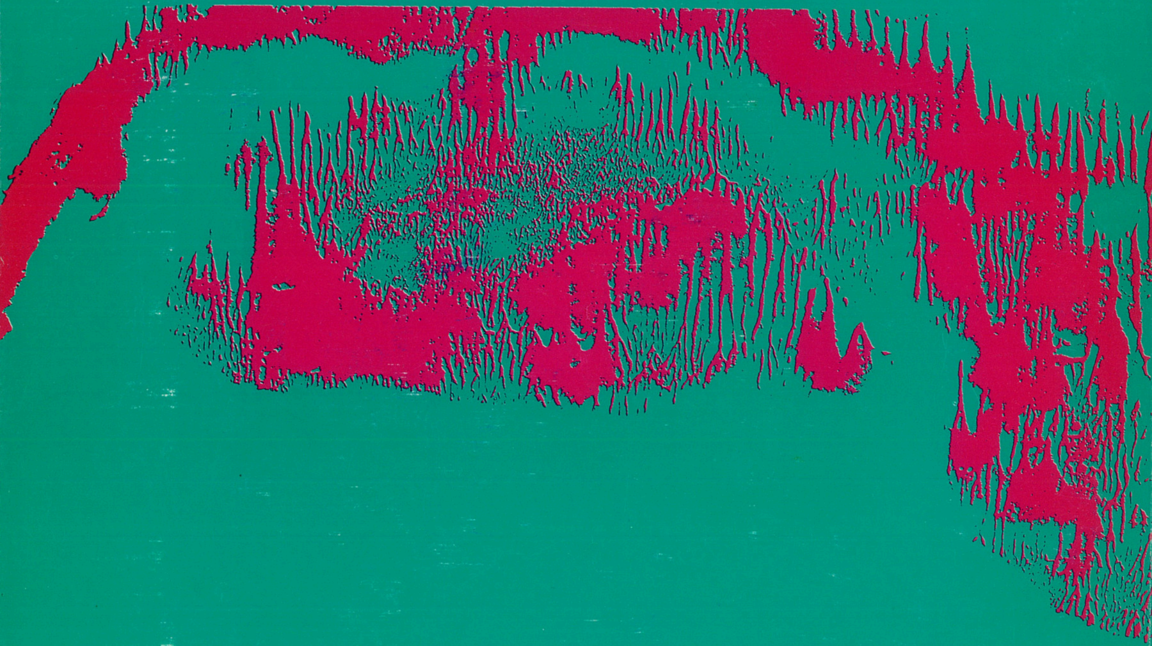LYSY 2012.119